

T.C
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE GÖRÜNÜŞ: FİGEN ŞAKACI'NIN KESEKLİ
TARLA ÖRNEĞİ

Seda FEYZİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Seda FEYZİOĞLU

T.C
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE GÖRÜNÜŞ: FİGEN ŞAKACI'NIN KESEKLİ
TARLA ÖRNEĞİ

ASPECT IN TURKISH: EXAMPLE OF FİGEN ŞAKACI'S
KESEKLİ TARLA

Hazırlayan

Seda FEYZİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Seda FEYZİOĞLU tarafından hazırlanan “Türkçede Görünüş: Figen Şakacı'nın Kesekli Tarla Örneği” adlı tez çalışması 25.07.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

Üye.....

Erdoğan BOZ

Üye.....

Nadir İLHAN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Seda FEYZİOĞLU

ÖZET

TÜRKÇEDE GÖRÜNÜŞ: FİGEN ŞAKACI'NIN KESEKLİ TARLA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan: Seda FEYZİOĞLU

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

2022 – viii+66

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Jüri

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Prof. Dr. Nadir İLHAN

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR

Aristo'dan bu yana ilgi odağı olan, 17. yüzyılda ilk olarak kaynaklarda *vid* terimiyle geçen ve 1970'li yıllarda ilk kez müstakil bir şekilde ele alınan görünüş, şimdi noktasından bir olayın gerçekleşme zamanını gösteren bir dil bilgisi kategorisidir. Görünüş fiilçekiminde zaman eki olarak adlandırılan eklerin fiilin bitmişlik ve bitmemişlik durumlarını göstermesidir. Olayın gerçek zaman boyutuna yerleşme biçimini gösteren görünüş, konuşan kişinin ve dinleyen kişinin fiile yeni bir anlam yüklemesidir. Bu yönüyle görünüş kategorisi öznel bir kategoridir.

Semantik bir kategori olan görünüş, sık sık zaman ve kılınış kategorileri ile karıştırılmaktadır. Görünüşün bu kavramlarla bağı bulunsa da başlı başına ayrı bir kategoridir. Bu çalışmada görünüş kategorisinin daha iyi anlaşılması ve ayırt edilmesi için bu kategori ile ilgisi bulunan zaman, kip – kiplik ve kılınış kategorileri de ele alınmıştır. Zaman, fiilin gerçekleşme zamanını; görünüş fiilin süreye nasıl yayıldığını; kip fiilin hangi psikolojik koşullarda gerçekleştiğini; kılınış ise fiilin iç anlamsal yapısını göstermektedir.

Bu çalışmada Figen Şakacı'nın Kesekli Tarla adlı hikâye kitabındaki fiiller görünüş açısından incelenmiştir. İnceleme sırasında Comrie'nin görünüş sınıflandırması esas alınmıştır. Bu sınıflandırmada fiillerin bitmişlik ve bitmemişlik türleri esas alınmış aynı zamanda bitmemişlik de kendi içinde alışkanlık ve sürme olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fiil, zaman, görünüş, kip- kiplik, kılınış.

ABSTRACT

ASPECT IN TURKISH: EXAMPLE OF FIGEN ŞAKACI'S KESEKLİ TARLA

M. Sc. Thesis

Preparer: Seda FEYZİOĞLU

Advisor: Asst. Prof. Dr. Şaziye DİNÇER BAHADIR

2022- viii+66

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

Turkish Language and Literature Department

Jury:

Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Prof. Dr. Nadir İlhan

Dr. Öğr. Üyesi Şaziye Dinçer Bahadır

Appearance, which has been the focus of attention since Aristotle, first mentioned with the term *vid* in the sources in the 17th century, and which was handled separately for the first time in the 1970s, is a grammatical category that shows the time of occurrence of an event from the point of now. The suffixes which are called tense suffixes in aspect verb conjugation show the perfective and imperfective states of the verb. Appearance is the speaker's or the listener's giving a new meaning to the action. In this respect, appearance is a subjective category.

Appearance, a semantic category, is often confused with the categories of tense and rendering. Although appearance has a connection with these concepts, it is a separate category on its own. In this study, in order to better understand and distinguish the aspect category, the categories of tense, modality - modality and rendering, which are related to this category, are also discussed. Time is the actual time of the verb; how the aspect extends into the verb; the mood under which psychological conditions the verb takes place; The verb shows the internal semantic structure of the verb.

In this study, the verbs in Figen Şakacı's story book *Kesekli Tarla* were examined in terms of appearance. During the review, Comrie's appearance classification was taken as a basis. In this classification, perfective and imperfective types of verbs were taken as basis, and imperfectiveness was also examined under two headings as habit and continuation.

Key words: Verb, tense, aspect, mode - modality, manner of action

ÖN SÖZ

17. yüzyılın başlarında ilk defa Rusça’da vid adlandırmasıyla karşımıza çıkan görünüş kavramı, fiilin bitmişliği ve bitmemişliğini gösteren bir fiil kategorisidir.

Çalışma giriş ve sonuç bölümleri hariç iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde görünüş kategorisi ve kuramsal çerçeve; ikinci bölümde ise metin incelemesi ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde çok sayıda kaynaktan yararlanılarak öncelikle zaman konusu ele alınmıştır. Zaman kategorisinden yola çıkarak görünüş kategorisi ele alınmış görünüş ile ilgili tanımlamalar ve tasnifler değerlendirilmiştir. Çalışmada basit yapılı eklerin yanı sıra birleşik yapılı eklerin de görünüş özellikleri ele alınmıştır. Bunun yanında görünüş kategorisi ile ilgisi bulunan kip – kiplik ve kılınış kategorileri de birçok araştırmacının tanımlarına yer verilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Figen Şakacı’nın Kesekli Tarla adlı hikâye kitabındaki fiiller görünüş kategorisi açısından incelenmiştir. Kitap, bazı hikâyeler birbiri ile bağlantılı olacak şekilde yirmi iki farklı hikâyeden oluşmaktadır. İnceleme bölümü bitmişlik görünüşü ve bitmemişlik görünüşü olarak iki ana başlığa ayrılmıştır. Bitmemişlik görünüşü de kendi içinde alışkanlık ve sürme olmak üzere iki alt başlıkta ele alınmıştır. Görünüş özelliği gösteren ekler sırayla tek tek başlıklara ayrılarak incelenmiştir. İncelemede hikâye isimlerine yer verilmemiştir.

Çalışma boyunca bilgisi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, samimiyetini ve anlayışını hiçbir zaman eksik etmeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Şaziye DİNÇER BAHADIR’a teşekkürlerimi borç bilirim.

Seda FEYZİOĞLU

Kırşehir-2022

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	i
ABSTRACT	i
ÖN SÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar LİSTESİ	iii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	2
1. Zaman Kavramı ve Dil bilgisel Zaman.....	2
2. Görünüş	6
2.1. Bitmişlik.....	10
2.2. Bitmemişlik.....	12
2.3. Birleşik Yapılarda Görünüş.....	13
3. Görünüş - Zaman İlişkisi	15
4. Kip – Kiplik ve Zaman İlişkisi.....	16
5. Kılınş	19
6. Görünüş ve Kılınş Kategorisinin İlişkisi.....	21
7. Figen Şakacı'nın Hayatı ve Eserleri.....	25
İKİNCİ BÖLÜM	27
1. Bitmişlik Görünüşü.....	27
1.2. –{DI} Eki	27
1.2. –{mİş} Eki	51
1.3. –{mİştI} Eki.....	53
1.4. –{dIydI} Eki.....	56
2. Bitmemişlik Görünüşü	56
2.1. –{yor} Eki	56
2.2. –{Ar} Eki	59
2.3. –{mAktA} Eki	60
2.4. –{yordu} ve –{yormuş} Eki	61
2.5. –{ArdI} ve –{Armİş} Eki	61
SONUÇ	63
KAYNAKÇA.....	65

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1. Çekimi Fiillerde Bitmişlik Görünüşü.....	12
Tablo 1. 2. Çekimli Fiillerde Bitmemişlik Görünüşü.....	13
Tablo S. 1. Kesekli Tarla Hikâye Kitabındaki Görünüş İşaretleyicileri.....	63

GİRİŞ

Türkçede zaman ekleri olarak adlandırılan eklerin bu ad altında hem zaman hem görünüş hem de kiplik görevleri vardır. Konuşucu, konuşma esnasında aktardığı değerlerin zaman mı görünüş mü yoksa kiplik mi olduğunu bilmese de duygu ve düşüncelerini aktarırken Türkçede zaman eki olarak bilinen bu ekleri kullanır. Bu üç farklı bilgi kanalı dil bilgisinde de farklı sınıflamalar içinde yer alır. Türkçede zaman eki olarak bilinen eklerin hepsinin bu sınıflamalara ait çeşitli görevleri vardır (Benzer, 2008: 19).

Görünüş, zaman kavramına yakın olsa da zamandan farklıdır ve kılınış ile de karışmaya müsait ama bazı yönleriyle kılınıştan kesin bir şekilde ayrılan bir dil bilgisi kategorisidir. Görünüş fiil kök ve gövdelerine gelerek fiilin oluş sınırını belirlemektedir.

Görünüş üzerine birçok sınıflandırma yapılmıştır. Ancak çalışmalarda en çok yer verilen sınıflandırmalar Comrie, Smith ve Johanson'un sınıflandırmalarıdır. Comrie görünüşü bitmişlik ve bitmemişlik olarak; bitmemişliği de sürme ve alışkanlık olarak ikiye ayırır. Smith görünüşü dil bilgisel ve sözlüksel görünüş olmak üzere iki gruba ayırır. Dil bilgisel görünüşü bitmişlik, bitmemiş ve yansız olarak üçe ayırır. Sözlüksel görünüşte ise fiillerin durumlarını inceler. Johanson görünüşü bitmişlik, bitmemişlik ve sürme olmak üzere üçe ayırır. Yazarın "Aspekt im Türkischen" Türkçeye çevrilmiş hâliyle "Türkçede Görünüş" adlı çalışması T. Balcı ve U. Balcı'nın (2018) da dediği gibi anlaşılması güç bir çalışmadır. Ayrıca Johanson görünüşü kılınıştan kesin olarak ayırmıştır.

Bu çalışmada görünüş kategorisinin diğer kategorilerden ayrı bir kategori olduğunu açıklamak amaçlanmıştır. Sonuç olarak görünüş ile ilgisi bulunan bu kategorilerin görünüşle etkileşim hâlinde olduğu ancak her birinin ayrı birer kategori olduğu ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Zaman Kavramı ve Dil bilgisel Zaman

Zaman kavramı, felsefe başta olmak üzere fizik, mantık ve dil bilim gibi farklı bilim dallarının ilgilendiği konulardan biri olmuştur. Zaman kavramını anlama ve tanımlamaya çalışma işi Eski Yunan'da Aristoteles ve Platon'a kadar dayanıp günümüzde hâlâ devam etmektedir. Farklı bilim dallarında konu edilen zaman kavramına dair tanımlamalar / algılamalar da çeşitlilik göstermektedir. Bu durum aynı zamanda bireyden bireye, kültürden kültüre zamanın algılanışı, yaşanışı, içinde bulunuşuna göre de çeşitlilik kazanmaktadır (Karaoğlu, 2020:91). Bu doğrultuda bilim dalları da zamanı kendi alanlarına göre incelemektedir. Felsefe zaman kavramını hayatı anlamaya yönelik incelemişken, dil bilim ise gerçek ve fiil zamanı (dil bilgisel zaman) arasında farklılıkları tespit ederek çeşitli alt ayrımlara tabi tutmuştur (Benzer, 2012:12). Fizik ise zamanı, zaman-uzam bağlantısı şeklinde incelemiştir.

Zaman kavramı basit anlamda, başlangıcı ve sonu bilinmeyen, içinde bulunduğumuz, yaşadığımız ve parçalara ayrılamayan, sürekli olarak akıp giden bir olgudur. Antik çağdan bu yana bilim insanları zamanı açıklamada güneşi, ayı, yıldızları ve bunların hareketlerini ölçüt olarak kullanmıştır. Bu hareketler doğrultusunda zamanı günlere, aylara, yıllara ve mevsimlere bölmüştür.

Aristoteles zaman kavramını ilk olarak en basit anlamıyla kavramaya çalışmış ve gündelik olarak zamanın ne anlama geldiğini sorgulamıştır. O, zamanın var olanla mı yoksa yoklukla mı ele alınması gereken bir kavram olduğunu irdelemiştir. Zaman kavramını fiziksel olarak algılanamayan ama kişiyi kendi dışında da bırakmayan, var olan her şeyi sarıp sarmalayan bir şey olarak algılamıştır. Aristoteles, zamanın doğrudan kavranamayacağını ancak bu kavramı anlayabilmek için hareket ve değişimle ilişkilendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. O halde, zamanın kapsadığı ve ayrı düşünülemediği bir takım unsurlardan söz etmek mümkündür ki bunlar; en başta hareket ve değişimdir (Tezel, 2017:55).

Platon'a göre zaman, *“sonsuzluğun her zaman devam edecek olan sürekli hareket eden bir görüntüsüdür.”* (Platon'dan akt. Demirgüneş, 2007:2)

Augustinus'a göre zihinde ölçülebilen zaman kavramı, Tanrı tarafından yaratılmış ve başlatılmıştır. Bu nedenle zaman sonsuz değildir çünkü zamandan önce Tanrı vardır ve Tanrı zamana maruz kalmaksızın sonsuzdur. Augustinus zaman kavramının hareketle (yaratılma) birlikte başladığını savunur. *Zamanı geçmişte yaşananların şimdiki zamanı, şimdi*

yaşananların şimdisi ve gelecekte yaşanacakların şimdiki zamanı olarak üçe ayırır (Köz, 2019:12-13).

Gazzâlî'ye göre zaman *ne zaman* sorusuna cevap veren kategoridir. Ona göre zaman “bir şeyin o şeyin varlığı ile aynı çizgide giden, sonları / uçları, varlığının uçlarına / sonlarına tam olarak denk gelen sınırlanmış zamana nisbeti, ya da bu söz konusu zamanın, onda bir parça olduğu sınırlı zaman” olarak açıklamaktadır. Zamandaki bu sınırlama ona belli bir isim atfetmekle olur. Bir şeyin / olayın gün, ay, yıl, saat gibi ifadelerle belirtilmesiyle zamanın sınırları hakkında bilgi verilmiş olmaktadır. Ona göre kâinatın var oluşundan önce bir zaman yoktur. Allah'ın hem âleme hem de zamana takaddüm etmesi ve Allah'ın hepsinden önce var olması şeklinde izah etmektedir. Tanrı'nın aşkınlığını vurgulayan Gazzâlî, Tanrı'nın var olan her şeyin, bilginin, hareketin ve değişimin, zaman ve mekânın ötesinde olduğunu dile getirmektedir. Ona göre Tanrı dışında her şey hareket etmekte ve bundan dolayı da zamana tabi olmaktadır. Zamanın hareketin ölçüsü olması nedeniyle hareketin var olduğu andan itibaren o da var olmuştur (Tezel, 2017:69-70).

Einstein'a göre zaman, mekân ve hareket birbiriyle bağlantılı izafi olaylardır. İzafiyet teorisinde günlük hayatta mutlak olarak algıladığımız zaman kavramının aslında görelî bir kavram olduğunu söylemiştir.¹

Newton'un salt zaman teorisi ve Leibniz'in göreceli teorisi zaman kavramı evriminde önemli bir rol oynamıştır. Newton'un teorisinde zaman geçmişten geleceğe eşit olarak bir akış şeklinde gösterilmiştir. Zaman, hem onu dolduran hem doldurmayan olaylar haznesidir, olayların akışı zaman akışını etkilemez. Zaman tek boyutlu, sürekli, sonsuz, evrensel ve homojendir (Newton (1989)'den akt. Iefremenko, 2016:7).

Smith'e göre gerçek zaman, basit biçimde uzaya benzer, sınırlanmamış tek bir boyuttur. Uzay gibi, gerçek zaman da yerleşim için belirli bir sınır ya da yönlendirici bir nokta gerektirir (Smith (2005)'ten akt. Benzer, 2008:71).

Dil bilim zamanı, yaşanan gerçek zaman (time) ve dil bilimsel zaman (tense) olarak ikiye ayırmaktadır. Gerçek zaman, başlangıcı ve sonu belli olmayan, durmadan akıp giden ve parçalara ayrılamayan bir olgudur.

Eskiden hemen hemen bütün dillerde zamanın iki türü vardı: bitmişlik ve bitmemişlik; geleceklik, şimdikilikle birlikte bitmemişlik sayılardı. Zamanla bu kavram

¹ URL: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zel_g%C3%B6relilik E. T.: 14.03.2022.

geçmişlik, şimdiki ve geleceklilik şeklinde üçe ayrıldı. Ayrıca geniş zaman, süreklilik, geçmiş öncesi, gelecek öncesi, salt zaman, görecel zaman ve bunların katışık şekilleri gibi zaman kavramları türeyip gelişmiştir (Dilaçar, 1971:111).

Jespersen üç ana fiil zamanı kümesini alt sınıflara bölerek açıklamaya çalışan ilk çağdaş dil bilimci olmuştur. Jespersen'e göre gerçek zaman, gelecek ve geçmişten oluşan iki parça içindeki şimdiki an tarafından bölünen, düz bir çizgi olarak temsil edilebilen bir zaman olarak düşünülmemelidir. İki bölümün her biri içinde, konuşma noktasını esas alarak öncesine ya da sonrasına yerleşen bir noktaya atıfta bulunabilir. Gerçek zamanın yediye bölünmüş her bir parçası için gelecek ve geçmişi kapsayan değişik biçimleri vardır. Bu da toplamda 21 fiil zamanının oluşmasına sebep olur (Jespersen 1947'den akt. Benzer, 2012:15).

Comrie dil bilimsel zamanı (tense) "zamanda yerleşimin dilbilgiselleştirilmiş ifadesi" olarak tanımlar (Comrie 1985'ten akt Karaoğlu, 2020:93). Comrie iletişimin merkezine konuşma anını alır; *geçmiş zaman*, konuşma anından öncedir; *şimdiki zaman* konuşma anıyla aynı anda gerçekleşir ve *gelecek zaman* konuşma anından sonra gerçekleşir (Comrie 1985'ten akt. Benzer, 2012:20).

Bull, zamanı *kişisel zaman* (personal time) ve *topluma ait zaman* (public time) olarak ikiye ayırmaktadır. Bull, Jespersen'in çalışmalarında sorunlar görmüş ve görecel fiil zamanlarını açıklayabilecek yeni bir model oluşturmuştur. Her bir fiile ait ekin anlamlı bir işlevi olacağını düşünerek; ekin işlevinin aynı biçimdeki öbür eklerden farklılığı ile karar verilebileceğini belirtmiştir (Bull 1960'dan akt. Benzer, 2012:22). Benzer, Bull'un modelinin hem görecel zamanları hem de Reichenbach'in ihmal ettiği *görünüş* kavramını açıkladığı için önemli görür.

Akerson'a göre zamanın (time) dile yansımaları dil bilimsel zaman (tense) olarak adlandırılır. Zamanın sonsuz bir çizgi olarak gösterilmesi dilimlenmemiş zaman; konuşma anına göre bölümlere ayrılarak gösterilmesi dilimlenmiş zamandır. Buna göre dilimlenmemiş zaman geniş zamanı, dilimlenmiş zaman ise geçmiş, şimdi ve gelecek zamanı işaret etmektedir (Akerson, 2016:236).

Banguoğlu'na göre fiil zamanı, "bir kılış veya oluşun içerisinde geçtiği zaman parçası"dır. Türkçe fiil zamanını *anazamanlar* (temps principal) olarak geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman şeklinde üçe; *yanzamanlar* (temps condaire) olarak da dolaylı geçmiş zaman, geniş zaman şeklinde ikiye ayırarak bu beş zamanı *asil zaman kipleri*

olarak adlandırır. Banguoğlu ayrıca *uyarı kipleri* (temps injonctif) adını verdiği dilek-şart, istek, gereklilik ve buyuru kiplerini yukarıda bahsettiğimiz beş zamana ekleyip kipi ayrı bir kategori olarak ele almayıp zaman ile kipi birleştirip tek bir kavram (zaman veya kip) içerisinde kullanmıştır (Banguoğlu, 2019:141-143).

Aksan'a göre dil bilgisel türlerden biri olan *zaman*, eylemin anlattığı işin, devinimin zaman açısından belirlenmesi, kesinleşmesi kavramıdır. Dilden dile değişen çekim yollarıyla dile getirilen zaman kavramı, işi, konuşan açısından aydınlatmakta, belirtmektedir (Aksan, 2020:99).

Yaman'a göre, yapılan işin, hareketin veya oluşun zaman adı verilen sonsuz çizginin üzerinde gerçekleştiği noktalar dizisine "*fiilin zamanı*" denilmektedir (Yaman, 2017:25).

Korkmaz'a göre fiilde zaman, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın, başı ve sonu belli olmayan zaman çizgisinin neresinde gerçekleştiğini bildiren bir gramer kategorisidir. Fiilin zamanını gösteren özel ekler vardır ve bunlar; görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman ve geniş zaman ekleridir. Fiil çekimi, zaman kavramı açısından *basit zamanlı* çekimler ve *birleşik zamanlı* çekimler olmak üzere ayrıca iki grup oluşturur (Korkmaz, 2019:517). Ayrıca Korkmaz (2019), Aksan (2020) ve Gülensoy (2015) zaman kavramı için dil bilgisel zaman (*tense*) ve gerçek zaman (*time*) ayrımı yapmadan *zaman* kavramını kullanmıştır.

Uğurlu'ya göre bir dildeki "zaman sistemi"ni açıklamak; "olay" [O] ile "konuşma"nın [K] ilişkilerini, "eş zamanlı" [=] veya "ard arda"² [/] olma bakımından kurmak ve metin bağlamına göre "zaman çizgisi" üzerinde "zaman dilimi"ni [Z] belirlemektir (Uğurlu, 2003: 127). Buna göre K = O = Z: şimdiki zamanı, O = Z / K: geçmiş zamanı ve K / O = Z: gelecek zamanı vermektedir.

Benzer (2012)'e göre Türkçede zaman kavramı, yabancı dillerin aksine geçmiş, şimdi ve gelecek bölümlenmesinin dışına çıkmış, bu bölümlenmeye geniş zaman dilimini de eklemiştir. Türkçede fiil zamanı fiile eklenen ve dil bilgisi kitaplarında zaman ekleri olarak geçen -{DI}, -{mİş}, -{(I)yor}, -{mAktA}, -{mAdA}, -{AcAk} ve -{Ar/Ir} ekleri tarafından verilir. Türkçedeki fiil zamanı üç farklı öbek içinde *basit* (-{mİş}), *birleşik* (-{mİştI}) ve *katmerli* (-{mİş olacak}) işlevleriyle oluşmuştur. Bu ekler aynı zamanda fiile ait görünüş ve kiplik işlevlerini de verir (Benzer, 2012: 23). Ayrıca Benzer, Bergamalı Kadri (1530) ve Şemsettin Sami (1892) gibi Türkçe üzerine yazılan eski dil bilgisi kitaplarında

²Türk Dil Kurumu (2012), Yazım Kılavuzu'na göre "art arda".

zamanın; geçmiş, şimdi ve gelecek olarak üçe ayrıldığı ve geniş zamanın şimdiki zaman içerisinde değerlendirildiğini söylemektedir.

Aydemir (2019), Johanson ve Comrie'nin zaman anlayışını benimsemiş ve dil bilgisel anlamda zamanı “gösterimsel bir kategori” olarak ele almıştır. Olayların zaman çizgisinde belirlenmesinde *konuşma anı* (K noktası) ve olayların oluş süreci itibariyle zaman çizgisindeki yerini gösteren *belirleme noktası* (B noktası) olarak bu iki parametrenin önemli rol oynadığını söylemektedir. Eğer bir olayın B noktası K noktasından önce ise *geçmiş zaman*; bir olayın B noktası K noktasıyla eşzamanlı ise *şimdiki zaman*; bir olayın B noktası K noktasından sonra ise *gelecek zaman* söz konusudur (Johanson 1994'ten akt Aydemir, 2019:8). Bu iki parametre temel alındığında dil bilgisel zamanda üç zaman dilimi vardır; *geçmiş, şimdi ve gelecek zaman*. Ayrıca Aydemir çalışmasında *anlatılan olay ve konuşulan olay* kavramlarını ve bu kavramların arasındaki zaman ilişkisini incelemiştir.

Türkçede zaman ekleri olarak adlandırılan eklerin bu ad altında hem zaman hem görünüş hem de kiplik görevleri vardır. Konuşucu, konuşma esnasında aktardığı değerlerin zaman mı görünüş mü yoksa kiplik mi olduğunu bilmesede de duygu ve düşüncelerini aktarırken Türkçede zaman eki olarak bilinen bu ekleri kullanır (Benzer, 2008:19).

Türkiye’de bildiğimiz kadarıyla görünüş kategorisi üzerine ilk çalışmayı Agop Dilaçar (Türk Fiillerinde Kılınış’la Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız) yapmış olsa da Smith, Comrie ve Lars Johanson’ın görünüş kategorisi üzerine yaptıkları çalışmalar bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların zeminini oluşturmuştur. Rusçada “vid”, İngilizcede “aspect” olarak adlandırılan bu kavram Türkçede çoğunlukla “görünüş” adıyla yaygınlaşmıştır.

Gerçek zamanın dile yansımaları olan dil bilgisel zaman, fiilin gerçekleştiği zamanın konuşma anına göre zaman çizgisi üzerinde hangi zaman diliminde gerçekleştiğinin belirlenmesidir. Buna göre fiil, konuşma anından önce ise geçmiş zaman; konuşma anıyla eşzamanlı ise şimdiki zaman; konuşma anından sonra ise gelecek zamanı göstermektedir. Türkçede bazı yabancı dillerin aksine bu üç ana zamanı kapsayan geniş zaman vardır. Böylelikle Türkçede geçmiş (duyulan ve bilinen), şimdiki, gelecek ve geniş zaman olmak üzere dört temel dil bilgisel zaman bulunmaktadır.

2. Görünüş

Aristo’dan bu yana ilgi odağı olmuş ve çoğunlukla zaman kategorisi ile beraber ele alınmış olan görünüş kategorisi 1970’li yıllardan bu yana zaman ulamından bağımsız olarak da incelenerek önemli bir araştırma alanı hâline gelmiştir (Binnick 1991’den akt. Güven,

2008:125). Türkoloji sahasında görünüş kategorisi bazı araştırmacılar tarafından kılınış ile birlikte veya kılınış konusunun içerisinde alınsa da bazı araştırmacılar görünüşü müstakil bir konu olarak ele almıştır. Ancak son zamanlardaki çalışmalara baktığımızda görünüş kategorisinin Comrie'nin ve nispeten Johanson'un görünüş üzerine yaptıkları çalışmalar bağlamında bir sistematığe oturtulduğu söylenebilir.

17. yüzyılın başlarında ilk defa Meletiy Smetritskiy'in çalışmasında *vid* adlandırmasıyla görünüş kavramı bitmişlik ve bitmemişlik olarak ayrılmıştır (Benzer, 2012:39). Rusça *vid* kelimesinden İngilizceye *aspect* olarak çevrilen bu kavram Türkçeye *görünüş* olarak çevrilmiş ve araştırmacılar tarafından bu terim yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak M. Uğurlu ve N. Alan gibi araştırmalar ise *görünüş* terimi yerine *bakış* terimini kullanmıştır.³

Dil bilgisel bir kategori olan görünüş, fiile eklenen ve temel işlevi zaman bildirmek olan –{mİş}, –{DI}, –{yor}, –{mAktA}, –{(A)r} çekim eklerinin dil bilgisel zaman üzerinde fiilin *bitmişlik* ve *bitmemişlik* durumlarını göstermesidir. Böylelikle yukarıda bahsettiğimiz genellikle zaman ekleri olarak adlandırdığımız eklerin zaman işlevi dışında görünüş işlevleri de vardır.

Görünüşü, A.N. Kononov, fiildeki görünüşü “olumluluk – olumsuzluk”, “yeterlilik – yetersizlik” açısından ele alırken T. Banguoğlu, “çatı kategorisi” içinde ele almıştır. Z. Korkmaz, D. Aksan, E. Yaman gibi fiildeki anlam, işlev ve zaman kayması olarak ele alan (araştırmacılar) da vardır (Korkmaz, 2019:522).

Comrie'ye göre geleneksel olarak, görünüş kavramı altında bitmişlik / bitmemişlik karşıtlığı ele alınmaktadır. Bitmişlik görünüşü, ifade edilen eylemi, safhalara ayırmaksızın bir bütün olarak sunmaktadır. Bitmemişlik görünüşü ise belirgin bir şekilde eylemin içyapısını vurgulamaktadır. Bir başka anlatımla, bitmişlik görünüşü eyleme dışarıdan bakarken, bitmemişlik görünüşü eyleme içerisinden bakar. Bitmemişlik görünüşü, alışkanlık ve sürerlik olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Alışkanlık görünüşü, ifade edilen eylemi, uzun bir süreyi kapsayan özellik olarak göstermektedir. Zaman içerisinde yeterince uzatılabilen ya da tekrarlanabilen herhangi bir eylem alışkanlık görünüşünde ifade edilebilir. Alışkanlık anlamı olmayan bitmemişlik olarak tanımlanan sürerlik ise ilerlemeli ya da ilerlemesiz olabilir.

³ Detaylı bilgi için bakınız: M. Uğurlu (2003), Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”), *Türkbilg*, 2003/5, 124-133; N. Alan (2020), Bakış (Dilbilgisel Görünüş), E. Boz (Ed.), *Türkçe Dilbilgisel Ulamlar* 35-56, Ankara: Gazi.

İlerlemeli görünüş, devingenlik anlamı ile ilgili olmakta, ilerlemesiz görünüş ise durağanlık anlamı ile ilgili olmaktadır (Comrie (1976)'dan akt. Laussevich, 2016: 7).

Johanson'a göre görünüş, olayları kendi sınırları (başlangıç ve bitiş sınırı) bağlamında gözlemlemeye imkân veren öznel bakış açılarını ifade eden dil bilgisel bir kategoridir. Bu görüşe göre, Türkçede üç farklı görünüş perspektifi vardır: Bir olayın süreç safhasında gözlemlenen, başlangıç ve bitiş sınırlarının gözlemlenmesine imkân veren *intraterminallik*; bir olayı kritik sınırı aşıldıktan sonra gözlemlemeye imkân veren *postterminallik* ve olayı zaman çizgisinde doğrudan ve bütün olarak gözlemlemeye imkân veren, yani bir olayı kritik sınıra ulaşıldığında gözlemleyen *terminallik* perspektifleridir (Johanson 1994'ten akt. Gençler, 2016:26). Özet olarak Johanson'a göre bitmişlik, bitmemişlik ve sürme olmak üzere üç tür görünüş vardır. Uğurlu (2003), Aslan Demir (2016), Aydemir (2019) gibi araştırmacılar Johanson'un görünüş tasnifini benimsemiştir.

Smith *The Parameter of Aspect* adlı çalışmasında görünüş ve kılınışı birlikte ele alıp görünüşü, *sözcüksel görünüş* ve *dil bilgisel görünüş* olarak ikiye ayırmıştır. Sözcüksel görünüşü *durum, edim, tamamlama, erişme, anlık edim* olmak üzere beş gruba ayırmıştır. Dil bilgisel görünüşü ise *bitmişlik, bitmemişlik* ve *yansız görünüş* olarak üçe ayırmıştır. Smith'in sözcüksel görünüşü, kılınış kategorisi içinde yer almaktadır (Smith 1997'den akt. Aslan, 2019:49).

Smith'in tasnifi araştırmacılar tarafından sıklıkla başvurulan tasniflerdendir. Aslan (2019), Benzer (2008) ve Khan (2018) gibi araştırmacılar Smith'in tasnifini benimsemiştir. Ancak Benzer, Smith'in dil bilgisel görünüşüne *sürme görünüşü* eklemiş ancak *yansız görünüş* türünü açıklayıp esnek olması ve herhangi bir ek ile gösterilmediğinden dolayı çalışmasının dışında tutmuştur. Khan da Smith'in tasnifinde değişiklikler yapmış, görünüşü *bitmişlik* ve *bitmemişlik* olarak ikiye ayırıp *sözcüksel görünüşü, bitmişlik türünün* içerisinde incelemiş ve *bitmemişlik türünü* beş derece olarak derecelendirmiştir.

Uzun'a göre görünüş zaman ekleri ile yansıtılmamaktadır. Görünüşü "tek ek / tek işlev" ve "tek ek / çok işlev" kuramı üzerinden açıklamıştır. "tek ek / tek işlev" kuramı doğrultusunda görünüş, zaman ve kip eklerinin yansıtmadığını ancak zaman ve kip eklerine bağlı olarak *sıfır eki (Ø)* ile geleneksel dil bilgisi çalışmalarına karşın üçüncü bir görünüş sergilediğini söylemektedir (Uzun, 1998:8-11).

Karaağaç'a göre görünüş, geniş anlamıyla bütün varlık ve olayların özellikleri toplamıdır. Varlık ve olaylar, bu özellikleriyle vardır ve taşıdıkları bu özellikler, onların

anlamıdır. Görünüş, dar anlamıyla, eylemin var oluşundan, gerçekleştirilme biçiminden veya gerçekleştirildiği ortamdan kaynaklanan özelliklerini bildirir. Karaağaç görünüş kategorisinin bütün dillerde olduğunu ve *sözlüklük* görünüş veya *kıınış* ile *söz dizimlik* görünüş olmak üzere ikiye ayrıldığını söyler. Görünüşün anlam olarak *bitmişlik*, *alışkanlık*, *süzerlik*, *yinelemeli*, *tamamlanmışlık* veya *tamamlanmamışlık* bildirdiğini belirtir. Söz dizimlik görünüşü; *alışkanlık*, *amaç*, *anlık*, *araçlılık*, *belirsizlik*, *bilinmezlik*, *bitmemişlik*, *bitmişlik*, *çıkarm*, *dilek*, *edilgen*, *emir*, *etken*, *ettirgen*, *gereklilik*, *girişmeli*, *işteşlik*, *küçültme*, *nicelemeli*, *olabilirlik*, *olumluluk*, *olumsuzluk*, *sıklık*, *sınırlandırma*, *sonuç*, *soru*, *süreklilik*, *süreksizlik*, *tezlik*, *uyum*, *yaklaşma*, *yeterlilik*, *yinelemeli*, *yoğunluk* olmak üzere otuz dört başlığa ayırır (Karaağaç, 2016:650).

Akerson'a göre görünüş, aslında zaman kavramıyla yakından ilgili olmakla birlikte farklı bir işlevdir. Görünüş, bir olayın süreye yayılma şeklini gösterir. Ancak, konuşma ya da anlatı zamanı dediğimiz bir noktayı temel almaz, genel olarak bir olayın süre boyutuyla olan ilişkisini gösterir. Bu tanımdan yola çıkarak Akerson, görünüşü süregiden, yinelenen, genel geçer bir olayı ele alan eylemler için *bitmezlik*; bir kerelik olan veya bir kere olup arkasından başka bir olayın gerçekleştiği eylemler için *biterlik* terimini kullanmaktadır (Akerson, 2016:239).

Musaoğlu ve Kirişçioğlu'na göre görünüş, fiille ifade olunan statik veya dinamik nitelikli herhangi bir hareketin gerçekleşmesi özelliklerinin veya biçimlerinin karakteristiğidir. Çeşitli görünüş şekilleri, hareketin veya durumun seyri, gerçekleşmesi ve yapılışının geçişi biçiminde ortaya çıkan belli farkları belirtir. Görünüş bilimi ise, fiilin görünüşünü ve benzeri diğer görünüşsellik alanlarını, dolayısıyla dilde şu veya bu biçimde ifade olunan görünüş ve onunla ilintili anlamları irdeleyen bir dil bilgisi bölümüdür. Burada, her şeyden önce dil bilgisi düzeyinde gerçekleşen görünüş veya görünüş-zaman kategorileri incelenir. Bunun yanı sıra, dinamik, statik, bitmiş, bitmemiş nitelikli hareket veya durumları ifade eden fiiller ve onların hareketin biçimine göre belirlenen alt grupları, bağlamın fiil olmayan kelimelerle ve sentaktik vasıtalarla temsil olunan ve uygun görünüşsellik olgusunu bildiren birleşenleri de söz konusu dil bilgisi bölümünde ele alınmaktadır (Musaoğlu, Kirişçioğlu, 2008:7).

Görünüş konusunu zaman kayması olarak ele alan Yaman'a göre zaman kayması, dilde kendisine zaman bildirme görevi yüklenen bazı eklerin, dilin genel işleyişi içinde, asıl işlevlerinin dışında farklı bir zamanı ifade eder duruma gelmeleridir. Zaman eklerinin kendi asıl zamanlarından başka zamanları ifade eder duruma geçmeleri, yapay değil doğal birer

gelişmedir. Bu durum, dilin doğal seyrine uygundur ve dilin anlatım gücünü arttıran göstergelerdir. Türkiye Türkçesi de bu bakımdan bir hayli zengindir (Yaman, 2017:35).

Korkmaz'a göre görünüş çekime uğramış olan fiilin taşıdığı kavramda, süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaşma yapmış olmasıdır. Dolayısıyla görünüş nesnel değil öznel. Fiilin ad biçimi olan mastarda değil, çekimli şekillerinde görülen bir iç anlamdır (Korkmaz, 2019:522). Korkmaz görünüş kategorisini fiildeki anlam, işlev ve zaman kayması olarak ele alan araştırmacılarıdır.

Aslan'a göre ilk kez Rus kaynaklarda "vid" terimiyle karşılanan görünüş, Avrupa'daki çalışmalarda "aspect" olarak Rusça eylemlerin görünüş değerleri için farklı eylemler farklı çekimlenmektedir. Aynı zamanda Latin dillerinde de benzer bir durum söz konusudur. Türkçede ise zaman ekleri aynı zamanda görünüş ekleri olarak kullanıldığı için zaman ve görünüş iç içe geçmiş görünmekte ve ayırt edilmesi güçleşebilmektedir (Aslan, 2019:51).

Aksan görünüşü "eylemin, çekimli biçimiyle anlattığı işin, kılının dışında kişisel, öznel bir anlatımı yansıttığıdır" şeklinde tanımlamıştır (Aksan, 2020:102). Buna göre Yaman, Korkmaz ve Aksan gibi Türkoloji sahasında önemli çalışmalara imza atmış araştırmacılar görünüşü anlam, işlev ve zaman kayması olarak görmektedir. Ancak Yaman hariç Aksan ve Korkmaz'ın görünüş konusuyla ilgili detaylı ve müstakil bir çalışması bulunmamaktadır.

Görünüş, şimdi noktasından bakıldığında bir olayın süreye nasıl yayıldığını gösteren bir dil bilgisi kategorisidir. Bu çalışmada bakış açısı kuramından yola çıkılarak görünüş, bitmişlik ve bitmemişlik olarak ikiye ayrılmıştır.

2.1. Bitmişlik

Bitmişlik bir olayın konuşma anından önce başlayıp bittiğini bildirir ve bu görünüş türünde olay konuşma anında artık gerçekleşmemektedir. Bu tür için *bitmiş* ve *tamamlanmış* ifadeleri de kullanılsa da *tamamlanmışlık* ile *bitmişlik* arasında aşağıda da açıklanacağı gibi bazı farklılıklar vardır. Bitmişlik görünüşü Türkçede basit yapılarda –{DI}, –{mİş}, –{ydİ} ekleri ile ifade edilir. Örneğin:

Bardak yere düşüp **kırıldı**.

Sinemada bilim kurgu türünde film **izledik**.

Çocuk geçen hafta ona verdiğim boyama kitabını boyayıp **bitirmiş**.

Ayşe çiçekleri **sulamış**.

Comrie'ye göre bitmişlik, bir durumun zamana ait iç oluşumlarına göndermede bulunmaksızın bir bütün olarak sunumudur. Comrie, bitmişlik ve tamamlanmış ifadelerini birbirinden ayırmanın gereğini belirtir. Bitmişlik ve tamamlanmışlık kelimeleri arasında biçime dayalı benzerliklere rağmen iki kelime arasında anlama dayalı çok önemli ayrımlar vardır. Bunlar görünüş tartışmalarını ters yüz edecek kadar önemli olabilmektedir. Bitmişlik, aslında bütün durumu, başlangıcı, ortası ve sonuyla belirtir. Tamamlanmışlık durumun sınırları üzerinde aynı zamana vurgu yapabilirken,⁴ bitmişlik için durumun bitişi üzerinde her hangi bir⁵ parçasını vurgulamayı çok da gerekli görmez. O durumun bütün parçalarından daha çok tek bir bütün olarak sunar (Comrie (1976)'dan akt. Benzer, 2008:110-111). Böylelikle bitmişlik, tamamlanmışlığı kapsayarak tamamlanmış fiilleri de göstermektedir.

Akerson'a göre *biterlik görünüşü* adını verdiği bu tür, süreye yayılmayan, bir kerelik gerçekleşen, tamamlanan, biten ve arkasından başka bir olayın gerçekleştiği türdür. Bunu şu örnekle açıklar; “Hasan kapıyı açtı, büroya girdi, elindeki dosyayı masaya bıraktı, bilgisayarını açtı, önce epostalarına baktı ve sonra çalışmaya başladı.” Örnek metindeki fiiller görünüş açısından ele alındığında biterlik değeri taşıdığı ve bu metindeki tüm olayların birbirini sırasıyla izlediği, birinin bitip diğerinin gerçekleştiği, hepsinin bir kezlik olduğu görülmektedir. (Akerson, 2016:239).

Aslan'a göre görünüş kategorisi bağlamdan doğrudan etkilenir ve bağlamdan koparılan tümce ile görünüş yorumlaması yapılamaz. Aslan bu durumu şu örneklerle açıklamaktadır:

a) Dün akşam saatlerce ders çalıştım. Yetmedi hala **çalışıyorum**.

b) Ahmet lokantada iki tabak yemek yemiştir. Eve geldi hala yemek **yiyor**.

Yukarıdaki 'a' örneğinde *ders çalış-* eylemi sürmüyor gibi yorumlansa da devamındaki tümcede eylemin (belki belirli bir kesintiyle) hâlâ devam ettiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde 'b' örneğinde lokantada *yemek ye-* eylemi lokantada bitmiş gibi yorumlansa da eve geldikten sonra evde de sürdüğünün anlaşıldığı söylenmektedir (Aslan, 2019:52).

⁴ Türk Dil Kurumu (2012), Yazım Kılavuzu'na göre zarf fiil ekinden sonra virgül getirilmez.

⁵ Türk Dil Kurumu (2012), Yazım Kılavuzu'na göre “herhangi bir”.

Tablo 1. 1. Çekimli Fiillerde Bitmişlik Görünüşü

Çekimli Fiillerde Bitmişlik Görünüşü		
Basit Yapı	-{DI}	-{mIş}
Birleşik Yapı	-{DIyDI}	-{mIştI}

2.2. Bitmemişlik

Türkçe dil bilgisel zamanda diğer dillerin aksine geniş zaman kavramına ve ekine sahiptir. Türkçenin bir geniş zaman ekine sahip olması onun görünüş sınıflandırılmasında yabancı dillerden ayrılmasına neden olmuştur. Türkçedeki geniş zaman –{(A)r} eki geçmiş, şimdi ve geleceği kapsamakta ve böylelikle fiil geniş bir zaman dilimine yayılmaktadır. Ayrıca –{(A)r} eki değişmeyen gerçekler, genel geçer bilgiler için de kullanılır. Böylece bu ek kullanıldığında fiilde bir devamlılık söz konusu olur.

Comrie’ye göre bitmemişlik bakış noktası, durumun bitiş ya da başlangıcına değil zamana ait içyapısına açık bir göndermede bulunur (Comrie (1976)’dan akt. Benzer, 2008:114). Comrie bitmemişliği alışkanlık ve sürme olarak sınıflandırmıştır. Bu türü yansıtmak için şimdiki zaman ekleri –{yor}, –{mAktA} ve geniş zamanı eki olan –{Ar} eki kullanılmaktadır. Bitmemişlik görünüşü ayrıca konuşma anında devam eden fiiller için de kullanılır.

Sürme görünüşü devamlı olarak tekrar eden fiiller için kullanılmaktadır. Örneğin:

501 numaralı hattın otobüsü bu duraktan **geçer**.

Yörükler yazın yaylaya **göçüyor**.

Kayseri ili İç Anadolu bölgesinde **bulunmaktadır**.

Alışkanlık görünüşü, bir fiilin alışkanlık hâline geldiğini ve tekrar edildiğini göstermektedir. Alışkanlık görünüşü ayrıca bir kişinin karakteri hâline gelmiş davranış veya durumları da göstermektedir. Örneğin:

Uyumadan önce kitap **okur**.

Aycan derslerine düzenli **çalışıyor**.

Tablo 1.2. Çekimli Fiillerde Bitmemişlik Görünüşü

Çekimli Fiillerde Bitmemişlik Görünüşü			
Basit Yapı	-{yor}	-{mAktA}	-{Ar}
Birleşik Yapı	-{yordu} -{yormuş}	-{mAktAydI}	-{ArdI} -{Armlş}

2.3. Birleşik Yapılarda Görünüş

Türkçede dil bilgisel zamanda –{mIş}, –{DI}, –{yor}, –{mAktA}, –{AcAk}, {–Ar} ekleri araya i- ek fiili alarak art arda geldiklerinde birleşik yapıları oluşturur. Bu eklerin zaman bildirmek dışında görünüş ve kip işlevleri de vardır.

Birleşik yapılarda ilk ek zamanı ikinci ek ise rivayet veya hikâye bildirmektedir. Ancak gel-ir-di örneğinde zamanı belirten ek aslında –{di} eki olmalıdır. Burada bir geçmiş zaman belirtilmektedir. -ir eki ise geçmiş zamanda meydana gelen sürekliliği bildirmektedir. gel-ecek-ti örneğinde –{ecek} eki bir tahmin kipliği belirttiğinden –{ti} eki de burada haber verme kipliği görevini üstlenmiştir. Aynı şekilde gel-ecek-miş örneğinde de –{miş} eki haber verme kipliği görevindedir. –{AcAk} ekinin kiplik bildirmesi nedeniyle birleşik yapılarda istisna durumundadır. Geriye kalan tüm birleşik yapılarda ilk ek görünüş bildirme özelliğine sahiptir (Erim, 2021: 18-19). Böylelikle birleşik yapılarda ekler görünüş + zaman biçiminde oluşmaktadır.

–{mIştI} ve –{DIydI} Ekleri

Dil bilgisel zamanda –{mIştI} eki *öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi* olarak adlandırılır ve iki bitmişlik ekinin birleşmesiyle oluşur. Ek konuşma anından önceki bir zaman diliminde yapılan fiilleri belirtmektedir. Ekin çekimlendiği fiil şu an devam etmemekte, geçmişte bir noktada bitmiş durumdadır. Böylelikle –{mIştI} eki geçmiş zamanda bitmişlik yansıtmaktadır.

Ahmet geçen sene tatile Fethiye'ye **gitmişti**.

O dönem çok verimli bir ders dönemi **geçirmiştik**.

-{DIydI} eki ders kitaplarında hiç kullanılmamıştır. Bunun yerine –{mİştI} eki kullanılmıştır. Kullanım alanı Türkçede oldukça sınırlıdır (Benzer, 2008:208). Bu ek iki bitmişlik görünüşü ekinin art arda gelmesiyle oluşur ve tıpkı –{mİştI} eki gibi konuşma anından önce gerçekleşip biten fiilleri yansıtır. Böylece bitmişlik görünüşünü verir. Sık kullanılmayan bu ek incelememizde sadece iki fiilde tespit edilmiştir.

Ankara’ya giderken Selin de bizimle **geldiydi**.

-{yordu} ve –{yormuş}

Dil bilgisel zamanda –{yordu} eki *şimdiki zamanın hikâyesi* olarak adlandırılır. Ancak ekteki –{yor} eki zaman olarak şimdiki kastedilmeyip görünüş açısından bir sürmeyi, devamlılığı belirtir. Ekteki –{dI} eki ise geçmiş zamanı verir. Böylelikle –{yordu} eki *geçmişte sürme görünüşünü* vermektedir.

Selen bir senedir üniversiteye giriş sınavına **hazırlanıyordu**.

Annesi kızının ne kadar başarılı olduğunu kızın çocukluğunda **dilinden düşürmüyordu**.

Dil bilgisel zamanda –{yormuş} eki *şimdiki zamanın rivayeti* olarak adlandırılmaktadır. –{yor} eki görünüş görevinde bitmemişlik bildirirken –{mİş} eki ise zaman ve kiplik görevinde hem geçmiş zamana hem de söylenti kipliğine göndermede bulunulmuştur. Böylece ek görünüş + zaman/kiplik olarak oluşmaktadır (Benzer, 2008: 222).

İlçede çalışırken her gün şehir merkezinden gidiş geliş **yapıyormuş**.

Köye yerleşmeden önce bir fabrikada **çalışıyormuş**.

-{mAktAyDI}

Dil bilgisel zamanda –{mAktAyDI} eki *şimdiki zamanın hikâyesi* olarak adlandırılmaktadır. Bu ek konuşma anından önceki bir zaman diliminde başlayıp devam etmiş fiiller için kullanılmaktadır. Yani –{mAktayDI} ekini alan fiil *geçmişte sürme görünüşünü* vermektedir.

Ayrıca –{mAktAyDI} eki varlığından ve doğruluğundan emin olunan geçmişte belli bir süre geçerliliğini korumuş olan durumlarda da kullanılır:

Mesela, Hun Türkleri beşinci ayda, yani ilkbaharda “Lung-cıng” adı verilen yerde topluca büyük bir bayram **yapmaktaydılar**.” (Benzer, 2008:230)

Öğrencilik yıllarında küçük işletmelerde grupça müzik **yapmaktaydılar**.

-{ArmIş} ve –{ArdI}

Dil bilgisel zamanda –{ArmIş} eki *geniş zamanın rivayeti* olarak adlandırılır ve geçmişte yapılan alışkanlıkları ve sürekliliği belirtir. Böylece ek *geçmişte sürme görünüşünü* vermektedir. Ekteki –{mIş} eki konuşmacı tarafından duyulan fiilleri anlattığı için hem zaman hem de kiplik görevi görür. Böylece ek görünüş + zaman / kip şeklindedir.

Eskiden bu mahallede Bulgar göçmenleri **yaşarmış**.

Doksanlı yıllarda sevgililer birbirlerine karışık kaset doldurup **verirlermiş**.

Dil bilgisel zamanda –{ArdI}⁶ eki *geniş zamanın hikâyesi* olarak adlandırılır. Ek konuşma anından önceki zaman diliminde gerçekleşen fiilleri ve bu fiillerin sürekliliğini hatta kimi zaman alışkanlık hâline geldiğini belirtir. Ek *geçmişte sürme görünüşünü* yansıtmaktadır. Benzer (2008) bu ekin sadece kip işlevini ele alsada biz görünüş işlevinin de olduğunu düşünmekteyiz.

Babası çocukken ona her yaz yeni bir uçurtma **yapardı**.

Üzgün olduğu zamanlarda nehir kenarında oturup suyun akışını **izlerdi**.

3. Görünüş - Zaman İlişkisi

Türkçede zaman ekleri olarak adlandırdığımız eklerin araştırmacılar tarafından genellikle zaman işlevleri üzerinde durulmuştur. Ancak zaman olarak adlandırılan sistemin, geçerli “zaman” ölçütleri ile açıklanamayacağını gören bazı araştırmacılar, yeni yollar aramaya başlamıştır (Uğurlu, 2003:125). Bu çalışmalar sonucunda zaman eki olarak adlandırdığımız eklerin zaman işlevi (olay zamanını gösterme) dışında görünüş işlevi de olduğu anlaşılmıştır. Hem fiil zamanı hem de görünüş, zamana ait düşünceleri aktarırlar; fakat onlar açık bir biçimde birbirinden ayrılmazlar. Fiil zamanı bir durumun gerçek zamanına öbür gerçek zamanlarla bağlı olarak yerleşir, görünüş ise durumların zamana ait iç biçimlerinin farklı bir sunumudur (Benzer, 2008:175).

Comrie’e göre dil bilgisel zaman diğer durumları referans alan, genellikle mevcut anı referans alan, durumları zaman içerisinde yerleştiren, gösterimsel bir kategoridir. Görünüş başka bir zaman noktasındaki durumun zamanıyla ilişkili değildir, fakat bir durumun iç zamansal bölgesiyle ilişkilidir; bu farklılık durumun iç zamanı (aspect) ve durumun dış zamanı (tense) olarak ifade edilir (Comrie (1976)’dan akt. Demirel, 2018:45).

⁶ -{ArdI} eki İngilizcede geçmişte yapılan alışkanlıklar için kullanılan “used to” kipine karşılık gelmektedir.

Akcan'a göre zaman ve görünüş birbirinden ayrılmaz kavramlardır ve biri olayı iç biçiminden öbürü ise dışarıdan görerek birbirlerini tamamlarlar. Yalnızca fiil ile ilgili değil cümle içi yönlendiriciler ile ilgilidir. Zaman ve görünüş birbirine yakın iki kavram olmakla birlikte, görünüş zamandan daha ön sırada bir belirleyici olarak yer almaktadır (Akcan, 2005:9).

Sonuç olarak Türkçede zaman ve görünüş ekleri birbirlerinin anlam alanlarını etkileyip birlikte kullanılabilirler. Zaman gösterimsel ve konuşma zamanı ile ilgiliyken görünüş ise gösterimsel olmayıp olayın iç zaman yapısıyla ilgilidir.

4. Kip – Kiplik ve Zaman İlişkisi

Kip (mood) ve kiplik (modality) kavramları kimi zaman iç içe kimi zaman parça-bütün kimi zaman da ayrı birer kavram olarak ele alınmaktadır. Kip kategorisi bazı araştırmacılar tarafından zaman kavramı yerine veya zaman kavramı içinde kullanmıştır. Ancak birçok araştırmacı kip, kiplik ve zaman kategorilerinin müstakil bir şekilde ele alınması gerektiğini söylemiştir.

Bybee ve Fleischman'e göre kip, fiillerin biçime dayalı olarak dil bilgisi sınıflandırmasına göndermede bulunur. Bu sınıflama içerisindeki eklerin görevleri *gösterici*, *istek kipi*, *mecburiyet*, *soru sorma* ve *dilek* gibidir. Kiplik ise dilleri açıklayan ve anlamın öğelerine ait olan anlama dayalı etki alanı biçiminde tanımlanır (Bybee ve Fleischman (1995)'ten akt. Benzer, 2008:179).

Smith'e göre cümlenin görünüşe ait yorumlaması değişmiyorsa kip anlamı, dil bilimine dayalı biçimler tarafından taşınmakta ve cümlenin anlama dayalı parçasını oluşturmaktadır. Anlam değişebiliyorsa bu da sezdirmeler (kiplik) ile taşınır (Smith (1997)'den akt. Benzer, 2008:180).

Hirik'e göre konuşurun bir önerme karşısındaki tutumu, tavrı veya bilgisi olarak tanımlanabilecek olan kipin, dil içinde çeşitli işaretleyicileri bulunmaktadır. Bunlar zamanı işaretleyebileceği gibi kesinliği, kesinlik dışılığı, istemeyi, yeterliliği de işaretleyebilir. En genel iadeyle kipin morfolojik, sözlüksel, sözdizimsel vs. tüm işaretleyicilerine *kiplik* adı verilmektedir (Hirik, 2013:247).

Türkçede kip kavramı çoğunlukla zaman kavramı ile birlikte ele alınsa da bunlar iki farklı kategoridir. Türkçe dil bilgisi kitaplarında genellikle kip ile zaman kavramı arasındaki fark gözetilmeksizin *bildirme kipi* ve *istek (dilek) kipi* olarak ele alınmaktadır. Ancak

bildirme kipi olarak ele alınan *geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman* ve *geniş zaman* ekleri kip özelliği değil zaman veya görünüş özelliği göstermektedir.

Dilaçar'a göre kip, fiilin gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istendiğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten bir gramatikal kategoridir. Kip ve zaman ayrı birer kavramdır ve zaman zamanı, kip ise ruh hâlini yansıtır. Kipin herhangi bir eke bağlı kalmayacağını söyleyen Dilaçar, kipin çeşitli eklerle ruh hâlini yansıtacak herhangi bir anlatım kalıbına girebileceğini söyler. Böylece kip, çeşitli eklerle ve çeşitli anlatım kalıplarıyla belirtilebildiği gibi, tek bir ek de birden fazla kipin anlatımında görevlendirilebilir. Bu açıklamalardan anlayacağımız üzere Dilaçar kip ve kipliği birleştirerek tek çatı altında ele almıştır (Dilaçar, 1971:106-107).

Korkmaz'a göre kip, kök veya gövde durumundaki fiilin bildirdiği hareketin, oluş ve kılışın, konuşan, dinleyen veya kendisinden söz edilen açısından ne biçimde, ne tarzda yansıtıldığını gösteren bir gramer kalıbı, bir anlatım biçimidir. Kip şekil ve zaman kavramları temelde ayrı ayrı şeylerdir. Ancak kipler, zaman ekleri ile birleşmeden kendi varlıklarını ortaya koymadıkları için, çekimli bir fiilin bir yargı kalıbı içinde mi yoksa bir niyet, bir tasarlama kalıbı içinde mi olduğunu ancak zaman ve tasarlama ekleri belli ettiğinden, bu noktada *zaman* kavramı ile *kip* kavramı iç içe girmiş bulunmaktadır (Korkmaz, 2019:517).

Kipler, bir cümlede konuşurun aktardığı bilginin gerçeklik değerine dair yargısını gösteren tahmin, çıkarım, varsayım; gerçekliğine dair delillerini gösteren görsel-ışitsel delil, söylenti, genel bilgi, birinci el kişisel tecrübe vb.; gerçekleşme koşul ve potansiyeline yönelik beklentilerini gösteren zorunluluk, izin, gönüllülük vb. anlam kategorilerinin ifadesini sağlayan morfolojik işaretleyicileridir (Bağçevan, 2015:50). Türkçede kip kategorisi *istek*, *gereklilik*, *emir*, *dilek-şart* olarak dört başlığa ayrılmaktadır. Türkçede kipin işaretleyicileri –{mAll}, –{A}, –{sA} ve emir ekleridir.

Bazı araştırmacılar kip eklerin altında gizli bir zaman anlamı olduğunu söylemektedir. İstek, gereklilik ve dilek-şart eklerinin gelecek zamana, emir ekinin ise şimdiki zamana atıfta bulunduğu düşünülmektedir. Bu düşünce ilk bakışta doğru gibi görünse de cümlenin bağlamı bu eklerin zaman yapılarını değiştirebilir.

Dilin anlam bilgisi yönünün ağır bastığı kiplik kategorisi, başlıca mantık alanının sonrasında da dil bilimin konusu hâline gelmiştir. Kiplik, konuşan kişinin öznel tutumlarını sergileyen bir kategoridir. Konuşucu bu öznel tutumları kelimelerle, biçimle ve vurguyla

karşı tarafa yansıtılabilir. Bu nedenle kiplik birden fazla şekilde kullanılabilir ve sınırsızdır. Araştırmacılar kipliği sınıflandırmakta ve sınırlandırmakta zorluk yaşamıştır. Böylelikle kipliği tanımlanma işi de araştırmacıların bakış açılarına göre farklılık göstermektedir. Narrog, kiplik kavramının genelde üç temel bakış açısından hareketle oluştuğunu belirtir: 1) *Yazarın önerme karşısındaki tutumundan hareketle yapılmış tanımlar.* 2) *Önermenin gerçek veya gerçek dışılık özelliğinden hareketle yapılmış tanımlar.* 3) *Olasılık ve zorunluluk ifadelerinden hareketle yapılmış tanımlar*” (Narrog (2009)’dan akt. Karaca, 2021:4). Dil bilgisi çalışmalarında bu üç temel bakış açısından en sık kullanılanı birinci bakış açıdır.

Kiplik, *bilgi kipliği* ve *yükümlülük kipliği* olmak üzere iki ana başlığa ayrılır. Bilgi kipliği temelde, konuşurun önerme karşısındaki bilgisinin derecesini ve önermenin gerçekliğini yansıtan kiplik ifadelerden oluşmaktadır. Örneğin “*Ayşe kitabı okumuş olabilir.*” cümlesini söyleyen bir kişi “*Ayşe’nin*” kitabı okumuş olduğundan emin değildir ve “*kitabın okunmuş olmasını*” bir ihtimal olarak sunmuştur. “*Ayşe kitabı mutlaka okumuştur.*” cümlesinde ise konuşurun önerme karşısındaki bilgisinin kesin olduğu anlaşılmaktadır. Yükümlülük kipliği ise konuşurun karşısındaki kişiyi, çeşitli yönlerden yükümlü tuttuğu kiplik ifadelerle dayanmaktadır. Bu ifade alanında söylem ön plana çıkmaktadır. “*Bu işi yarına yetiştirmek zorundasın.*” cümlesinde konuşurun önerme karşısındaki bilgisi ön planda değildir. Konuşurun çeşitli etkenlerden dolayı dinleyiciyi sorumlu tuttuğu bir durum mevcuttur. Yükümlülük kipliğinde bir otorite ve onun çevresinde oluşan bir dünya vardır. Bu otorite, konuşur odaklı (eyleyici odaklı) olduğu gibi, konuşur (eyleyici) dışı normlar (ahlak kuralları, yaslar vb.) da olabilmektedir (Seçkin, 2014:10).

Palmer’e göre kiplik, konuşurun aktardığı bilginin gerçeklik değerine dair yargısını gösteren tahmin çıkarım, varsayım; gerçekliğine dair delillerini gösteren görsel/işitsel delil, söylenti, genel bilgi, birinci el kişisel tecrübe vb.; koşullarına ve gerçekleşme potansiyeline yönelik beklentilerini gösteren zorunluluk, gönüllülük, istek vb. anlam kategorilerinin ifadesini konu edinen inceleme alanı olarak tarif etmiştir (Palmer (2001)’den akt. Bağçevan, :48). Palmer (2001) kipliği *önerme* ve *eylem kipliği* olarak iki ana başlığa ayırmıştır. Önerme kipliğini *bilgi kipliği* (kuramsal, çıkarımsal, varsayımsal) ve *kanıt kipliği* (aktarımsal, duyumsal) olmak üzere iki ana başlıkta; eylem kipliğini *yükümlülük kipliği* (direktif (izin, zorunluluk) buyrum) ve *içedim kipliği* (yeterlilik, gönüllülük) olarak iki ana başlıkta sınıflandırmıştır.

Evans ve Green’e göre bilişsel dilbilgisi çerçevesinde kipliği temel olarak *bilgisellik* ve *yükümlülük* başlıkları altında incelemektedir. Bilgisellik, tümcede ifade edilen önermenin

kesinliği, olasılığı ya da olabirirliği hakkında konuşucunun bilgisine ilişkin tutumunu kodlayan bir dil bilgisel belirtici türüdür. Yükümlülük ise konuşucunun izin, gereklilik ve yasaklamaya ilişkin tutumunu göstermektedir (Evans ve Green (2006)'dan akt. zgen, 2020:62).

Benzer'e göre kiplik kullanımı için konuşucu atanmışları değil, seçilmiş biçimleri kullanır. Seçim konuşucuya aittir. Sınır ise kipteki gibi dört kullanım ile sınırlı değildir. Her ne kadar sınırsız olmasa da konuşucu Türkçede zaman eki olarak bilinen eklerden birini seçerek; *ihtimal, belirsizlik, belirlilik, küçümseme, kesinlik, tahmin, sonradan farkına varma, şaşırma, övünme, söylenti, şüphe, alışkanlık, niyet, söz verme* anlamlarını dinleyiciye vermek için kullanabilir (Benzer, 2008:181-182).

Bu konuda en kapsamlı tanımlamalardan birini yapan Hirik'e göre kiplik, konuşurun dış dünyadan algıladıklarını kendi idrak süzgecinden geçirdikten sonra elde ettiği (ya da tam olarak elde edemediği) bilgilerden hareketle konuşmasına yansıtığı ve konuşmasında kullandığı çeşitli dil işaretleyicilerine denir. Elde edilen bilgiler zorunluluk, emir, istek, yeterlilik, sezme, korku, olasılık, şüphe, tahmin, çıkarım gibi pek çok anlam alanını karşılayabilir ve bunların gerçek dünyada bir karşılıklarının olması için dilde de bir karşılıklarının olması gerekmektedir. Konuşur bilgi aktarma içini yaparken kendine sunulan önermenin gerçekliğine ya da gerçek dışılığına dair bilgilerini bağlı ya da bağımsız biimbirimlerle, sözlüksel ya da sözdizimsel işaretleyicilerle işaretlemektedir. Kipsel değeri olan bu işaretleyicilerin tümü kipliktir. Diğer bir deyişle konuşurun ifadesinde beliren anlamların dil ile işaretlenmesidir (Hirik, 2013:250).

Kip ve kiplik arasındaki ilişki temelde şöyledir; kiplik konuşan kişinin öznel tutumlarını, ruh hâlini yansıtırken kip, dil bilimine dayalı biçimler tarafından yansıtılır ve nesneldir. Kip kategorisi belirli eklerle işaretlendiği için sayısı sınırlıyken kiplik, konuşucu tarafından öznel bir değerlendirme ortaya koyduğundan sayısı sınırsızdır. Bu znel değerlendirmenin içerisinde istek, dilek-şart, emir, gereklilik gibi anlamlar da yer almakta ve böylece kiplik kategorisi kipi kapsamaktadır.

5. Kılınış

Kılınış, fiillerin i zamansal yapısına dayalı, nesnel ve değerismeyen sözlüksel bir kategoridir. Fiiller sözlüksel anlamlarından kaynaklanan başlangıç, bitiş sınırlarını ve süreç safhasını içine alan bir zaman içeriğine sahiptir.

Comrie, fiillerin ‘içkin anlam’ ya da ‘içkin görünüş anlamı’ biçiminde adlandırdığı kılınış özelliklerini *anlıklar ve süreçliler, sonlular ve sonsuzlar, hâller ve dinamik durumlar* olmak üzere üç karşıtlık ekseninde kurgulamıştır (Aslan Demir, 2016:19).

Smith’e göre kılınış, geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak yalnızca eylem bağlamında değil, eylemin anlamını tamamlayan özne ve nesnelere de kapsayan eylem takımı bağlamında tanımlanmıştır. Eylem takımının gösterdiği üç zaman/görünüş özelliğine göre (+/- devinimli, sürerli ve erekli) beş idealize edilmiş hal türü tanımlanır: durum, edim, erişme, tamamlama ve (bir) anlık edim. Edim sürerlik gösterir, devinim içerir ama ereksizdir. Bir anlık edim ise edimden sadece sürerlik açısından farklıdır. Devinim içeren tamamlamayla erişme erekli olduklarından edimden ayrılırlar. Ayrıca, erişme tamamlamanın tersine sürerlik içermez. Durum ise devinim ve ereknokta⁷ içermez ama sürerlik gösterir. Durumlar değişim gösterme özelliğine sahip olup olmamalarına göre iki türdür: öz nitelik ve geçici nitelik (Smith (1997)’den akt. Güven, 2008:129).

Dilaçar’a göre kılınış, “*kipin anlattığı özne düşüncüyle karışmadan, fiil sürecinin, yani eylemin ve oluşun nesnel olarak nasıl geliştiğini, yapıldığını, tarzını, anlatan bir gramatikal ulam(dır)*” şeklinde tanımlanır. Kılınışı temelde *kesiksiz* ve *kesikli* olarak iki ana başlığa ayırır. Kesiksiz kılınış *sürekli* (oluşlu, edişli, yoksunlamalı, araçlamalı) ve *süreksiz* (başlamalı, bitirmeli) olarak; kesikli kılınışı ise *üstüsteli*⁸ ve *yinelemeli* (yeğinlemeli, yeğnilmeli) olarak alt başlıklara ayırır. Dilaçar ayrıca Türkçedeki kimi fiil zamanlarına kılınışın karışmış olabileceğini söyleyerek bu türe *zaman kılınışı* adını verir. Türkçedeki betimlemeli (tasvirî) fiillerde kılınışa kip kavramının karışmış olduğunu söyler ve bunlara da *kip mastarı* adını verir (Dilaçar, 1971:109-110).

Aksan’a göre kılınış, “*eylemlerin anlattıkları devinme, oluş, iş ve oluşumun yansıttıkları zaman açısından ayrılıkları*” olarak tanımlanabilir. Türkiye Türkçesinde eylemleri bu açıdan gözden geçirecek olursak bunlardan bir bölümünün kendiliğinden, bir başlama, bir bölümünün bir süreklilik, bir bölümünün ise bitme, sona erme anlattığı göze çarpar (Aksan, 2020:103).

Johanson, kılınış kategorisi üzerine en önemli ve araştırmacılar tarafından en rağbet gören çalışmalardan birini yapmıştır. Johanson’un sistematik bir biçimde ortaya koyduğu kılınış yaklaşımı, Türk dillerine uyarlanan bir sistem değil Türk dillerinden hareketle

⁷ Türk Dil Kurumu (2012), Yazım Kılavuzu’na göre “erek nokta”.

⁸ Türk Dil Kurumu (2012), Yazım Kılavuzu’na göre “üst üste”.

hazırlanmış geliştirilmiş bir modeldir ve bu özelliğiyle de büyük önem arz etmektedir. Bu yaklaşımın odak noktasını, şu temel ilke oluşturmaktadır. Fiillerin ifade ettiği olayların prensipte bir başlangıç sınırı, bir bitiş sınırı ve bir süreç safhası bulunmaktadır. Johanson'un kılınış yaklaşımına göre, Türkçede fiiller sınır vurgulayanlar ve sınır vurgulamayanlar olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Birinci grupta yer alan fiiller, bir eylemin başlangıç veya bitiş sınırı bağlamında gösterirken ikinci grupta yer alanlar, bir olayı sadece süreci bağlamında ifade ederler ve herhangi bir bitiş sınırı da vurgulamazlar. Johanson kılınışla ilgili yaklaşımını daha belirgin kılmak için kontrol amaçlı bir model geliştirmiştir. Bu model şöyledir:

“x-di mi?”

“Evet, x-di, ve de hâlâ x-iyor”

Bu modele göre, bir fiil x'in yerinde olamıyorsa bu fiil bitiş sınırlı bir fiildir ve olayların dereceli ya da tekrar biçiminde gerçekleşmesine izin vermez. Mesela biz **Öldü mü? Evet öldü, ve de hâlâ ölüyor* diyemeyiz, çünkü *öl-* fiili eylemi bitiş sınırını da yansıtır. Eğer bir fiil bu model cümledeki x'in yerine kullanılabiliriyorsa bu fiil herhangi bir bitiş sınırı belirtmez ve eylemi süreç safhasında yansıtır. Bu tür fiiller, eylemlerin dereceli ya da tekrar biçiminde gerçekleşmesine izin verir. Mesela *Oturdu mu? Evet oturdu, ve de hâlâ oturuyor* diyebiliriz, zira *otur-* fiili, eylemin bitiş sınırını vurgulamaz, sadece olayın süreç safhasında bulunduğunu bildirir. Johanson'un kılınış modeline göre Türkçede fiiller *başlangıç sınırlı fiiller*, *bitiş sınırlı fiiller* ve *süreçli fiiller* olmak üzere üçe ana gruba ayrılır (Johanson (1971)'den akt. Aydemir, 2019:19).

6. Görünüş ve Kılınış Kategorisinin İlişkisi

Kılınış ve görünüş kategorileri alan yazında farklı şekillerde tanımlansa da sık sık birbirini ile karıştırılan, kimi araştırmacılar tarafından ortak, kimi araştırmacılar tarafından ise iki ayrı kategori olarak ele alınan konu olmuştur. Kılınış 19. yüzyılın sonlarında zeitart teriminin yerine, Grek dilinin eylem köklerindeki farklılıkları belirlemek için G. Curtis (1908) tarafından ortaya atılmıştır ve görünüş ile farkı S. Agrell'e kadar ayrımı açıkça ortaya konulmamıştır. Böylece bu iki terim farklı yönlerde gelişmiş ve kavramsal boşlukta iki terim birbirini yerine kullanılmıştır (Demirgüneş, 2007:67-68).

Görünüş ve kılınış kategorileri birbirini tamamlar nitelikte olduğu için bazı araştırmacılar bu iki kategoriyi birlikte ele almıştır. Kılınışın görünüş içerisinde ele alınması, kılınış için *sözlüksel görünüş*, *sözlüklülük görünüşü*, *sözlüğe dayalı görünüş* ve *durum*

görünüŧü gibi terimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuŧtur. Ancak Türkiye’deki çalıŧmalarda Dilaçar’ın tavsiye ettiği *kılınıŧ* terimi bu adlandırmaları gölgede bırakmıŧtır. Ayrıca sözlüksel görünüş adlandırması fiilin durum, etkinlik, başarma, tamamlama gibi durumlarını ele alır. Yani fiilin kök ve gövdeleriyle ilgilenen sözlüksel bir kategori olarak kılınıŧa yakınlıŧır. Görünüŧ ise bunun tersine sözlüksel değil dil bilgisel bir kategoridir. Smith’in tasnifinden yola çıkarak Benzer (2008), Khan, (2018), Bağçevan (2015) ve Demirel (2018) gibi araŧtırmacılar kılınıŧı görünüş kategorisi içerisinde ele almıŧtır.

Kılınıŧ ve görünüş kategorilerini birbirinden ayıran araŧtırmacılar, kılınıŧ ve görünüş arasındaki farkı *öznel*lik ve *nesnel*lik temellerine dayandırır. Ayrıca kılınıŧın *sözlüksel*, görünüşün ise *gramatikal* olması bu kategorilerin arasındaki ikinci önemli farkı oluŧturur. Dilaçar (1974), Johanson (2016) Aksan (2020), Aslan Demir (2016), Alan (2020), Uğurlu (2003) ve Aydemir (2019) gibi araŧtırmacılar kılınıŧ ve görünüşü ayrı birer kategori olarak ele almıŧtır.

Dilaçar’a göre kılınıŧ ve görünüş arasındaki fark ŧöyledir: Fiil kategorileri olarak *kılınıŧ* ile *görünüŧ* arasındaki ayırt, nesnel – öznel ayırtına dayanır. Yani *kılınıŧ*’ı fiil mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreç türü (başlama, süre, bitirme, yineleme vb. gibi) olarak kendi içinde bulundurur, konuşan-iŧitenle bir öznel ilgisi yoktur, nesneldir; bunun zaman ve kiple ilgili türleri de vardır: *zaman kılınıŧı* ve *kip kılınıŧı*. *Görünüŧ* ise, çekime uğramıŧ fiillin taşıdığı kavramda süreç bakımından konuşanın özel bir başkalaŧım yapmasıdır, nesnel değil öznel; mastarda değil, çekim ŧekillerinde bulunan bir i anlamdır; fiil mastarının verdiği anlam türölölüğü ile deyimlerin taşıdığı özel anlamlar buna girmez. Baŧka bir açıklama ile, *kılınıŧ*, belli bir sürecin akıŧında bulunan doğal bir özelliktir, yani sürecin i sınır, başlama, bitirme, süre ve kezzeme gibi fiil mastarının da bildirdiği niteliklerle olan ilgisi; *görünüŧ* ise; fiil çekiminde, konuşanın, çekim kalıplarının kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dıŧına çıkarak kullanıŧı, bu çekime fiil mastarlarında da bulunmayan özel bir renk vermesidir (Dilaçar, 1974:161).

Lautsevich’e göre kılınıŧ ve görünüş birbiriyle yakından ilgili olan ve sürekli etkileŧim içinde bulunan kategorilerdir. Kılınıŧ, eylemleri içsel yapı açısından sınıflandırır. Görünüŧ ise eylemlerin kılınıŧsal içerikleri üzerine belirli bir bakıŧ açısı açar. Baŧka bir deyiŧle, görünüş, belirli kılınıŧsal özelliklere sahip olan eylemleri farklı bakıŧ açılarından gösterir (Lautsevich, 2016:16).

Görünüş ve kılınış ilişkisi üzerine önemli çalışmalardan birini yapan Aslan Demir'e göre görünüş ve kılınış arasındaki ilişki hammadde-işlemci ilişkisine benzer. Belirli hammaddelerin belirli işlemcilerden geçerek görünür / somut bir ürün hâline gelmesi ve buradan hareketle her hammaddenin her işlemci için aynı derecede uygun olmadığını ön görmek mümkündür. Bazı hammaddelerin ise bazı işlemcilerle etkileşiminin verimde artışa veya azalmaya neden olacağını söyler (Aslan Demir, 2016:28).

Aslan Demir, görünüş ve kılınışın etkileşimini şöyle açıklar: Görünüş, kılınış üzerinde işlem yaparak kılınışla ilgili kesitleri görünür hâle getirir. Görünüşe ait olgular, kılınışa ait sınır ve evrelere atıfta bulunularak ortaya çıkar söz gelimi görünüş, eylemin başlangıç ve bitiş sınırları arasındaki bir evresini ya da sınır öncesi veya sonrasını görünür hâle getirebilir. Kılınışın konuşma anında bir iletiye dönüşmesi, görünüşün ona ait bir evreyi belirtmesi ve konuşma anıyla ilişkilendirmesi ile gerçekleşir (Aslan Demir, 2016:28-29). Bir başka etkileşim ise şöyledir: Bir görünüş işlemcisinin, farklı kılınış içeriğine sahip fiillerle etkileşimi, farklı semantik üretimlerle sonuçlanabilir. Hammaddenin farklı olması, işlem sonrası elde edilen ürüne de yansır. Aynı görünüş işletimcisi, kılınış içeriği bakımından farklı, örneğin biri *sonlu öl-* ve diğeri *sonsuz gül-* fiillerine, aynı zaman diliminde temsil edebilecek biçimde getirelim: *öliüyordu, güliüyordu*. Elde edilen semantik çıktılar farklıdır. *Öliüyordu*, eylemin son sınıra ulaşmadığı, ancak bu sınıra epey yaklaşıldığı bir evresini ifade eder; *güliüyordu* ise eylemin geçmiş zamanda devam eden bir evresini anlatır (Aslan Demir, 2016:29-30). Yani bu semantik farklılığı ortaya çıkaran görünüş işletimcisi değil, kılınışın hammaddesidir.

Görünüş ve kılınış kategorilerinin ayrımı üzerine bir sınıflandırma yapmak gerekirse bu konu üzerine diğer çalışmalara nispeten bu konuyu detaylı bir şekilde ele alan Aslan Demir ve onun sınıflandırmasını genişleten Alan'ın (2020) çalışmasından yararlanmayı uygun gördük. Aslan Demir, kılınış ve görünüş arasındaki ayrımı *nesnel ya da öznel olma, gramatikal olma – sözlüksel olma, türetim ya da çekim morfolojisine dayanma* başlıkları altında incelemiştir. Alan ise bu başlıklara *kılınış eylemin tarzı ve evre yapısı, görünüş zaman hattı üzerinde olaya nasıl bakıldığıyla ilgilidir ve kılınış bağlamdan bağımsız, görünüş ise bağlama bağlı olarak ortaya çıkar* başlıklarını eklemiştir.

Nesnel ya da öznel olma

Görünüş ve kılınış ayrımında üzerinde en çok durulan ölçütlerden biri görünüşün öznel, kılınışın nesnel olmasıdır. Fiillerin kılınış nitelikleri ontolojik bir özellik olup konuşur

veya dinleyici tarafından farklı yorumlanmaz. Görünüş ise, çekime uğramış fiilin taşıdığı kavramda süreç bakımından konuşanın öznel bir anlatım yapmasıdır.

Aslan Demir, bu ölçütün kılınış ve görünüş ayrımını yapmada sağlam bir ölçüt olmadığını söylemiştir. Çünkü görünüş kategorisine atfedilen ‘konuşurun tercihinine dayalı olma’ ya da ‘öznellik’, konuşura sınırları belli olmayan bir özgürlük alanı tanımamaktadır. Görünüşü işaretleyen gramatikal biçimbirimsel envanterin çerçevesi belirlidir ve bağlamsal koşullar, konuşuru bu eklerden birini seçmeye doğal olarak yönlendirmektedir (Aslan Demir, 2016:23-24).

Gramatikal olma ya da sözlüksel olma

Görünüş ve kılınış ayrımına dair ölçütlerden biri de görünüşün gramatikal, kılınışın ise sözlüksel olması görüşüdür. Kılınış fiilin iç zamansal yapısını ve evrelerini konu alan semantik bir kategoridir. Söz gelimi, bazı fiiller belirli bir ontolojik sona sahipken bazıları değildir, bazı fiiller belirgin bir sürece sahipken bazıları anlaktır. Bazı fiiller belirli aralıklarla tekrarlanan bir dizi küçük fiil dizisinden oluşur örneğin. *Silkelemek, ufalamak* vb. Eylemlere ait bu tür kılınış özellikleri, kılınışın gramatikal değil sözlüksel bir kategori olduğunu gösterir. Görünüş ise, fiilin kılınış evreleri veya başlangıç ya da bitiş sınıрыyla ilgili bir kesiti görünür hâle getiren; fiili, ya belirli bir kesitine odaklanarak ya da bütün olarak sunan gramatikal bir kategoridir (Aslan Demir, 2016:25).

Türetimsel ya da işletimsel bir nitelik taşıma

Görünüş, fiilin çekim morfolojisiyle bildirilir. Kılınış ise fiilin semantiği, fiille eklenen yapımlar ve yardımcı fiillerle belirtilir. Bir fiilin kılınışsal özelliği, fiille eklenen türetime dayalı biçimbirimlerle değişime uğrayabilir. Yani basit düzeydeki bir kılınış özelliğinin türemiş düzeyde bir kılınış özelliğine dönüşmesi söz konusu olabilir. Aslan Demir bu durumu şu örnekle açıklamıştır; *son dönüşümlü* olan *kovmak* fiili *-ala* ekini alarak, sürecin ön plana çıktığı dönüşümsüz bir fiile dönüştüğünü ve bunun bir bakıma kılınışsal içeriği *yeniden yapılandırma* işlemi olduğu söyler (Aslan Demir, 2016:27-28).

Ancak kılınışın tamamen türetimsel, görünüşün de tamamen işletimsel bir nitelik taşıdığını söylemek uygun olmaz. Bu durum dillere göre de değişkenlik gösterebilir. Bazı dillerde kılınış ve görünüş kategorilerinin iç içe geçtiği, görünüş işaretleyicisi olarak türetimsel işaretleyicilerin kullanıldığı ve kılınış / görünüş ayrımının güçleştiği de görülmektedir (Alan, 2020:9).

Kılınış fiilin tarzı ve evre yapısı, görünüş zaman hattı üzerinde olaya nasıl bakıldığıyla ilgilidir

Kılınışın fiilin tarzı, gerçekleşme şekli ve evre yapısıyla, görünüşün de zaman hattı üzerinde olaya nasıl bakıldığıyla ilgili olması bu kategoriler arasındaki ayrımın temel ayrım noktalarından biridir. Ancak bu bağlamda iki kategorinin de zamansal özellik yansıtması bu iki konunun karıştırılmasındaki en önemli noktalardan da biridir. Kılınış fiilin iç zamanını ve tarzını yansıtırken görünüş, bir olaya konuşma anından gerçekleşme zamanına nasıl bakıldığıdır.

Kılınış bağlamdan bağımsız, görünüş ise bağlama bağlı olarak ortaya çıkar

Kılınış kategorisi fiillerin kök ve gövdelerinin anlamsal özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır ve bağlamdan bağımsızdır. Kılınışın bağlamdan bağımsız olması bu kategorinin nesnel ve sözlüğe dayalı bir kategori olmasından kaynaklanmaktadır. Görünüş kategorisi ise bağlama bağlı olarak ortaya çıkar.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlayacağımız üzere kılınış ve görünüşün arasındaki ilişki bu iki kategorinin sıklıkla karıştırılmasına neden olmuştur. Ancak bu iki kategori arasındaki en temel fark görünüşün dil bilimsel, kılınışın da sözlüksel bir kategori olmasıdır. Diğer ayrım unsurları da temelde bu iki temel farktan kaynaklanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bu çalışmada görünüş ve kılınışı ayrı birer kategori olarak ele alınmıştır.

7. Figen Şakacı'nın Hayatı ve Eserleri⁹

1971 doğumlu Figen Şakacı, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi mezunudur. 1989 yılında gazeteciliğe başlayıp çeşitli gazete ve dergilerde muhabirlik ve köşe yazarlığı yapmıştır. Ayrıca televizyona dizi senaryoları da yazmıştır.

Her Doğum Bir Mucizedir ve *Mizah Zekânın Zekâtıdır* adlı iki nehir söyleşi kitabı İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Üçleme olarak tasarladığı roman serisinin ilk kitabı *Bitirgen* 2011'de, ikinci kitabı *Pala Hayriye* 2013'te ve üçlemenin son kitabı *Hayriye Hanımı Kim Çaldı?* 2017'de yayımlanmıştır. *Pala Hayriye* kitabındaki "Pişti" hikâyesinden uyarladığı "Topuklu Terlik Süt Yapar" tiyatro oyunu 2017'de sahnelenip 2019'da film hâline gelmiş ve aynı isimle kitaplaştırılmıştır.

⁹ Figen Şakacı'nın hayatı ve eserleri üzerine herhangi bir çalışma bulunmadığı için bu konu hakkındaki bilgi için İletişim Yayınları'nın internet sitesinden yararlanılmıştır. URL: <https://iletisim.com.tr/kisi/figen-sakaci/9834> Erişim Tarihi: 08.02.2022.

Son olarak da çalışmanın inceleme metni olan Kesekli Tarla adını verdiği hikâye kitabı 2020’de yayımlanmıştır. Kesekli Tarla kitabı, bazı hikâyeler birbiri ile bağlantılı olmak üzere toplamda yirmi iki hikâyeden oluşmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

(Metin İnceleme)

1. Bitmişlik Görünüşü

1.2. –{DI} Eki

-{DI} eki dil bilgisel zamanda bilinen / görülen geçmiş zamanı işaretleyicisidir. Ek, geçmişte gerçekleşen ve konuşan kişi tarafından tanık olunan veya yapılan fiiller için kullanılır. Konuşma anında ekin kullanıldığı fiil devam etmemektedir. Görünüş kategorisinde ise bitmişlik görünüşünü yansıtır. İncelemedeki –{DI} eki örnekleri aşağıdaki gibidir:

“Yine içimdeki çingirak çalıyor: Git, git. Eve git. Tamam **duydum**, sağır değilim de, nasıl? Göbeği kendinden önde giden set amiri yanıma geliyor. Burada özel konuşmalar yapmıyoruz, haftalığından düşerler diyor. Evi **aradım** diyorum.”(11)

“Bunları düşünüyorum hep. Neyse ki içimdeki çingirak **sustu**.” (11)

“Babam içeride, ayağı alçıda. **Yettim, yetiştim**.” (12)

“Giderken giderken yeni kırmızı rujan ayakkabılarımla bir taşa **tekme attım**, ayakkabının ucu hemen **kavladı**. Babam pat diye durup, beni iki kolumdan **kavradı**. Kolay mı kazanılıyor para, ne yaptın bak ayakkabılarına diye **bağırıldı**. O “baba-kız pek güzeliz” havam aniden **söndü**. İlk kez bu kadar suçlu hissediyordum kendimi, ilk kez bu kadar çaresiz. Sadece ayakkabılarımın burnunu değil, babamı da zarara uğratmışım. Ağlamaklı **oldum** fakat ağlamadım. Elini **bıraktım, koştum**.” (13)

“Herhâlde babamın karşısında kendimi ilk ele verişimdi bu. Ele avuca sığmazlığımı ilk ifşa edişim ya da. Yanımda böyle soğuk soğuk yatana kadar anlamadı. Biraz daha serilince meramımı değişik hüsrana uğratmalarla anlatmaya **çalıştım**. Evimize gelen pek hatırlı misafirlerin yanında ağız dolusu kahkahalar **attım** mesela, gizlice aldığım mini eteğimle çay servisini dizimi kırarak değil, belimi bükerek yaptığım için donumu amirine **gösterdim**, sonra saçımı erkenden kızıla, dudağımı kırmızıya **boyadım**, sonraaaaa eve içkili gelip tokadı yemeden hemen önce yüzüne **hohladım**. Ve madem bu ev ruhuma dar, varlığım babama zül olacak o halde terk etmeden ona son bir şans vereyim **istedim**. Benden bir hayli büyük sevgilimi **aldım** babama **götürdüm**. Bak baba ben sevebilen, âşık olabilen, âşıkken oynamadan, yalana dolana sapmadan pek güzel bakabilen bir kadını, nasıl beğendin mi? Babamla benimki yan yana gelince, **kıs kıs güldüm**. Ayol benim sevgilim babamın bir ton

koyusu, yirmi yaş genci değil miymiş meğer? Nasıl baba sen de sevdin mi sevdiğimi? Babam sevgilimle aramızda tüten geceden kalma buharın kokusuyla yüzünü **ekşitti**, ikimize de hiç bakmadan **konuştu**. “Sen ne okuyorsun evladım?” **dedi**. “Ben okulu **bitirdim**, iş arıyorum efendim” diye **cevap verdi** benimki. Babam ne iş, der gibi bana bakacak **oldu, vazgeçti**. Ona inat **kalktım** yerimden, sevgilimin kucağına **oturdum**. İşsiz birini tutuldum demek için, sizin sandığınız gibi başarılı biri değilim demek için, beni ne sanıyorsunuz fena yanıyorsunuz demek için en uzak atalarına kadar **utandırdım** onu. O günden sonra çok **küstü**, çok uzun **sustu** babam. Başını eğdiği yerden kaldırmak için kılıcı kıpırdatmadım. Yanına böylece uzanincaya kadar yüzünü görmedim. Dışardaki kalabalığa, ağıtlara, yalandan günah çıkarmalara, itiraflara, inkârlara kulak asmadım... Ölü bir babayla yan yana olmak sayısız olanak sağlıyordu insana. Misal, kendime içinden baba geçen bir sürü film seti **kurdum**, bir sürü hikâye **uydurdum**.” (14-15)

“Bu kasabaya yeni taşınmıştım. Bir gün aniden, yok öyle hemen pılımı pırtımı toplamadan, her şeyimi doğduğum o boktan şehirde bırakıp buraya **geldim**. Uzaktan tanıdığım, pek de hazmetmediğim bir arkadaş tavsiyesiyle... Geldiğimde her yeşile görgüsüzce bakıp, sabah ayrı akşamüstleri ayrı güzellikte salınan denize gire çıka **bir hal oldum**. Parmak arası terlik, işporta gözlük ve donuna doldurmuş gibi gösteren şortlarıyla ortalarda gezinen adamların, boyuna oralarını buralarını yağlayan kadınların arasından geçerek kıyıdaki restoranlardan birinde her akşam bir tek atmaya **başladım**.” (18)

“**Anlaşıldı**, ne yapsam seni mutlu edemeyeceğim, senin niyetin yok çünkü **dedi**. Bunu hiç bağırmadan, bir sabah işe giderken mırıldanarak **söyledi**. Her zamanki yakınmalarından biri diye üstünde durmadım, o gece ve sonraki günler eve gelmedi. Elbette arayıp da neredesin diye sormadım, birbirimizi rahat bırakırsak evliliğimiz öngördüğümüz süreden biraz daha fazla uzayabilir diye düşünüyordum... Alan açalım, alanımızı genişletelim derken de kapının dışında bir yerleri gösteriyormuş. Anlamamıştım o zaman. Sonradan telefonuma gelen bir mesajla tane tane **anlattı**. Evden gideli beri çok **rahatladım**, beni merak etme, sen de kendine yeni bir hayat kur diye yazmış.” (19-20)

“Birini terk ederken beni merak etme diye tembihleyen insana, cehennem dibine kadar alanını genişletmesi dileğinde bulunabilirdim. Öyle yapmadım. Tamam, kendine iyi bak **dedim**. Ne kuru, ne yavan ve ne yalan bir ayrılık şekli. Birlikte geçen on yılımız kadar renksiz, kokusuz, sası... Daha önceleri kullanmadığım yıllık izinlerimi birleştirip **attım** kendimi evden.” (20)

“Ama o gece ilk defa bir şeyler **kıpırdadı** içimde. Orada duran, tahta sandalyesine yaslanmış, uzun uzun denize bakan sonra çok ağır hareketlerle ve yarım saat arayla yerden aldığı taşı avucunda ısıtıp, tutup, okşayıp denize atan adam, benim varlığımdan bile habersiz bir şey **yaptı** bana. Bir an, kısacık bir an. İçime bir olasılık olarak **düştü**. Hayır, yanına gideyim, yanına gelsin, hoşbeş edelim, sonra bana gidelim arzusu zırnık gelmedi aklıma. Denizle, su sesiyle, taşlarla, sandalyesiyle, ayağını bastığı yerle, geceyle arasında bir şey vardı. Oraya gizlice sızmak, onu saatlerce izlemek **istedim**.” (20)

“Bu şık beni ne tedirgin etti ne de yerimden etti. Üstünde bile durmadım, daha iyisi de olamaz mıydı? Gecenin bu saatinde (ki bi ara **baktım**, üçe on vardı) iki yalnız insan, sahilde duruyorsa bunun ne kadarı ferah feza tercih ne kadarı iç sıkıntısıydı...” (21)

“Birden ayağa **kalktı**, gidecek **sandım**. Hemen yerimde **doğruldum**. Takip edecektim... Gitmedi. Daha büyücek taş bulup denizin üzerinde kaydırmak için şöyle hafifçe denize paralel **durdu**, bacakları uzun, omuzları genişti. Su **kıpırdandı**, üzerinden taşı **silkeledi**, kendi ritmine **geri döndü**. Adam da yerine **oturdu**... Aylardır atamadığım iç sıkıntısından sıdkım iyice **siyirmişti**. Onun olduğu tarafa biraz daha yanaşıp kendime yeni bir oyun **buldum**. Yerdeki taşlardan birini alıp **hazır ettim**, o ne zaman atarsa ben de o yöne doğru fırlatacak, böylece varlığımı taş taş üstüne denk getirip belli edecektim.” (22)

“Bu kez ayağa kalkmadan sandalyesini hafifçe geriye kaydırıp taşı denize attığı anda ben de elimdekini **fırlattım**. İlk defa heyecana benzer bir şey **oldu** içimde, hiçbir zaman hiçbir şey için telaş etmeyen ben, şu cücük kadar şey onunkiyle buluşacak falan diye... Tövbe tövbe! Onun ki ha babam seke seke, geride gümüşü izler bırakarak **gömüldü**. Benimki **gitti** kıyıya lok diye **oturdu**. Ama en azından adamın kafasını benden yana çevirmesine bir yardımcı olmuştu bu hamlemin. Gerçi çevirmesiyle önüne dönmesi de bir **oldu** ya neyse.” (23)

“Nihayet **kalktı** yerinden, bir sigara **yaktı**. Çakmağın kısacık alevinde bıyıklarını görür gibi **oldum**. Bacaklarını iyice **açtı**, ellerini belinin iki yanına koyup, geriye doğru **esnedi**. Ben de **ayaklandım**. Upuzun kumsalda bir erkek bir kadın. Biri gölgeli, diğeri enine boyuna bulanık iki kişi. Yanına doğru gayriihtiyarı **yürüdüm**... Yüzünü seçmeye başladığımda kırçillı sakallarını, alaycı bir gülümseyişi hazırlanan yamuk ağzını **gördüm**. Bir adım, bir adım daha **yaklaştım**. Uykulayan köpeklerden en boz olanı, müdahale edilecek bir durum var mı abla edalarında şöyle bir **bakındı**, sizde bir bok olmaz eminliğiyle geri **yumuldu** kendine. Son bir adım daha... Aramızda elli metre var yok. Sigarasını yere **attı**,

uzun şortunun cebinden çıkardığı taşı düşmanını kovar gibi alnımın tam ortasına **nişanladı**. Ilık ılık kan süzüle süzüle dudaklarıma değdiğinde içim bi¹⁰ **pır pır etti**, bi **rahatladım** ki sormayın.” (24-25)

“Bilmiyor Suat. Öğrenmekten de **vazgeçti**.” (28)

“Bekliyor dediysek öyle iki eli kolu bağlı değil, şimdiden koliler **yapıldı**, bavulların karnı **doydu**; sandıklar **boşaldı**, eskiler tarih sırasına göre bir yerlere **ayrıldı**, ayrıldıkları yerde **azaldı**, **azaldı**, elde kala kala şuncacık zıbına tıklılacak kadar bir çocukluk hatırası anca **kaldı**.” (29)

“Aygül, Efkan’ın gelişini fırsat bilip erkenden tüyünce ev bile aralarındaki cereyanlı sessizlikten **rahatsız oldu**. Dışarıdan egzozunu bağırtarak geçen motosiklete pencereleri çarparak **cevap verdi**; evin nüfusuna kıllık olsun diye bütün heybetiyle salonun tam ortasında duran yemek masasının aslan ayağı **seğirdi**; âdettendir diye diye iki **kürkledi**, o da sessizliğin kenarına **ilişti**. Suat, tam solunda ve tepesinde yanan abajuru kapatınca karısına **gün doğdu!**” (31)

“Suat, bilemezsin **dedi** usulca. Cebinde kalan bozuk paraları kötüler gibi, bütün harfler yuvarlana yuvarlana önüne **düştü** karısının. Efkan’ın açtığı konuya devam etmeden odasına kapanmak istemiyordu, hem her koli doluydu, daralırdı şimdi tek başına. Makul bir kadın, makul bir eş pozisyonunu **aldı** tekrar. Suat’ın karşısına değil, yanına **oturdu**. Acımayı değil sevmeyi hatırlamak için kocasının elinin üstündeki damarlardan birkaç kez **geçti**, okşama denmeyecek bir dokunuş, dokuya nüfuz etmeyen temas anca bu kadar olurdu.” (31-32)

“Lütfen bir kez daha düşün; bu apartmanın yaşı altmışı **geçti**, bunca yıl yüz yüze baktığımız dostlarımız **kabul etti**... Şu kanepenin yayları **koptu** baksana, eşyalar yenilenir, bakarsın bu bize de sirayet eder, yüzümüze azıcık renk gelir, güleriz falan.” (32)

“Suat sırf bir harekette bulunmak için abajurun ışını yeniden **yaktı**. Karısı mayalanmaya bırakılmış hamur gibi **yayıldı**, biraz daha Suat’a **yanıştı**. Karısını böyle gevşetmekte kırk voltluk ampul kadar olamamış Suat, konuyu hiç uzatmadı. **Yorulдум**, yatağıma götür beni **dedi**. Bir la havle bir ha gayret arasında Suat’ı yatağına yatırana kadar ter attıysa da; asıl oh çekeceği zamanın pek yakında geleceğini hissediyordu karısı. Hem buzlu cam arkalarında kervana yüklenecek her şeyi hazır etmişti; bir boş bulunmaya, hafiften

¹⁰ Bi’

sersemliğe bakardı bir imzasını almak. Yorganı Suat'ın üstüne **çekti**; kapıdan sızan ışıқта göz göze gelmemek için hemen uykuya doğru ekspres bilet alan Suat'ın kırıştırdığı kirpiklerinin arasında buz mavisi, jöle kıvamlı bir şey karısının ayağının dibine **düştü**. Ne eğilip yerden aldı ne de ona bir tanım verdi. Onun yerine en sevdiği şeyi **yaptı**, kocasını odaya **kapattı** ve kendini sevgili kolilerinin arasına **attı**.” (32)

“Şekerlenmiş balın içine loru basıp ekmeğe **sürdü**. Bir bardak çayla birlikte Suat'ın önüne **koydu**. Aygül'e göre kusmuğa, Suat'a göre künefeye benzer bir şeyi silip süpürmesi beş dakkeyi geçmedi Suat'ın. Aygül onu pencere kenarına park edene kadar yalanıp **bekledi**.” (33)

“Öğlen yemeğinde mercimekli bulgur pilavı yapan Aygül'ü yanına turşu isterim diye tutturup çarşıya gönderince ciddi ciddi konuşmak için yeniden Suat'ın karşısına **dikildi**.” (33)

“Sade kahvesiyle sigarasını **tüttürdü**; aynanın karşısına geçip kendini bir kez daha **gözden geçirdi** ve tam Suat'ın yanına gidecekken kapı **çaldı**. Gelen Betil'di. Piyango çıkmış coşkusuyla eve paldır küldür **daldı** ve pes **dedi**. Suat'ın karısının anlamsız bakışlarına cevaben: “tamam ayol, tamam! Efkan denilen o şeytan tüylüyle **anlaştık**; ben de veriyorum evi; benim altımdaki sonradan caymış, biraz pazarlık etmiş ama sonunda el sıkışmışlar. Anlayacağınız bi siz kaldınız Suat Abi'ciiiiim ama burası size de kalmaz, bugün yarın dozer kapınıza gelir, bak söyleyeyim!” **dedi**.” (33)

“İşte tam o an Suat'ın karısı Gülistan **oldu**. Suat'ın yıllardır ağzın almadığı Gülistan o günden sonra dilden dile dolaşacak, fendiyle önüne çıkan her er kişiyi yenecek bir özgüvene **büründü**. Aygül, kornişon, pancar ve acı biberle dolu turşu suyunu çukur kâseye, pilav üstü kurunun yanına koyup tepsiyle Suat'a götürdüğünde **fark etti**; Suat'ın sağıyla solu yetmezlikte eşitlenmiş, iki bacağı gibi iki kolu da kalkmaz olmuştu. Suat'ın ona bakışını komut **kabul etti** Aygül; ortalığı ayağa kaldırmadı; yetişin Gülistan hanım diye ünlemedi. Kaşığa tel şehriyeli, bol tereyağlı pilavla fasulyeyi doldurup Suat'ın ağzına **tıktı**. Suat, her zaman oturduğu köşesinde lokmasını çiğnerken artık hiç merak etmeden sokağa **baktı**; şu pardösülü kadınla, sırt çantalı delikanlıyı ilk kez görüyormuş gibi **geldi**, umursamadı. Aygül'ün uzattığı çatalın ucundaki kornişonu hart diye **ısırdı**.” (33-34)

“Hamdi ve şürekâsı istediği kadar sarakaya alsın sonunda İsmail **muradına erdi**. Günlerin birbirine benzemesinden bezdiği o gecenin üçünde İsmail sağından soluna **döndü**. Uykuların hırıltısına karışan boru gurultusunu elinin bir komutuyla **durdurdu**. Her gün

yüzlerine kapanan iri cüsseli kapı birden açıldı. Koridorun en ucundan ve ışık huzmesinin dantelasından küheylanın üstünde o boyunu posunu sevdiği **görünüverdi**. Yellim yellim bir gelişi vardı ki heyhat o nasıl bir atla yekvücut oluş, o nasıl bir dörtnala âlemlere dalıştı... Rüyada şaşırmaq değildi bu, bir hayalin nihayet gerçeğe bürünmesiydi. İşte bu, **dedi**; bugüne kadar yaptığım bütün hizmetlerimin karşılığını vermeye geliyor. Biliyordum, bir gün buluşacağımızı biliyordum. Işık İsmail'e, İsmail ışığa yaklaştıkça hayatının mükâfatına doğru bir adım **attı**. Kılından ince boynunu öne eğmesiyle kırmızı kurdeleye geçirilmiş bir cumhuriyet altını göğsünden sivri karnına doğru **yubarlanıverdi**. İşte o an kamburunu söküp **atıverdi** İsmail. Aha şu at gibi **şahlandı** ve şükür ya Rabbi dedi; öz babamın canına kıydığıma **değdi**. Sonunda özümden çok sevdiğim devlet babam beni evlatlığa **kabul etti**; benim gibi yerde gökte gözü kulağı olan imanlı bir kul, ahir ömründe başka ne ister ki?" (39-40)

"Şehrin dışında, bahçe içinde üç katlı bir evimizin olacağı hayali, yapı ustalarının işi ağırdan alması, babamın acemiliği derken suya düşmek üzereydi ki, bir gün ailece arabaya doluşup **gittik**. Dışarıdan bakınca sıvalı yüzüyle bizi yanına yanaştırmayacak bu yapı, içinde girdikçe **esnedi**, az da olsa içi ısındı da yüzü azıcık **güldü**, yuvaya **benzedi**. Nüfusla oda sayısı orantısızdı; kedi gibi her yeri koklayarak, kendime ait bir yer aramaya **başladım**. Ustalardan arta kalan her şey çatı katındaydı. Zamanla yeni eşyalar alındıkça, eskiler de oraya **yollandı**." (42)

"Babamın hiçbir zaman sesini duymadığımız, önü delikli kumaşla kaplı radyosu, annemin püsküllerini ağartamadığı için kaldırdığı Bünyan halısı, havası sönmüş deniz yatağı, camı hafif çatlamış bir sehpa, kaynamaktan canı çıkmış tencereler, yarı kırılmış, minderi çökmüş koltuk, bir kırık şezlong, lastiği patlak mavi bisiklet, bol bol leğende karılmış ve donup kalmış kireç atıkları, kutulardan akmış rengârenk boyalar, tırmıklar, hortumlar derken kendi habitatımı kurmanın ötesine geçip, neredeyse bir başka aileye daha yetecek kadar eşyaya **sahip oldum**." (43)

"Yaz bitip de çatı katındaki evimden şehre göçmek zorunda kalınca, başta "gezi" günlüğüm olmak üzere her şeyi **kaybettim**. Kendimi ait zamanı, kendime ait mekânı, sadece bana ve eskiye ait olan o eşyaları. Yasım kış boyunca **sürdü**. Suratımın asıklığını giderecek hiçbir ilaç yoktu. Onu da kendim **yaptım**. Yüklük olarak kullanılan gömme dolabın kapağına gazetelerden kestiğim ve bilmediğim ülkelerin fotoğraflarını, sevdiğim şiirleri **yapıştırdım**." (44)

“Gece yarısı odayı basan annemin kıcıma attığı şaplaklar o şişinen koltuğa **yaradı**, bana mısın demedi.” (44)

“Yıllar sonra gerçekten kendime ait bir evim olsun özlemiyle çektiğim yolculukta nice durak **değiştirdim**. Çok uzun süre kendime hiç eşya al(a)madım.” (44)

“Ben bütün paramı ev sahibine verdikten sonra; manyak **dedi** arkadaşım, kazandığın kadar parayı değil kazandığından kalan parayı kiraya vereceksin. Olsun, ama eşyalı deyip **susturdum** onu, manyak sensin. Hem bak şu duvara. O **aval aval baktı**, ben meftun meftun...” (45)

“Kaçış yoktu da, kaybetme korkusu canıma **tak etti**... Bu böyle yıllar **sürdü**.” (46)

“O gün, İstanbul’un en soğuk sabahına **uyandı** Âdem... Battaniyesinin altında nasıl büzüldüyse öyle kalmış, yatağın rutubetli tarafına uykusunda bile elini atmamıştı. Birazdan kalkacak, sobaya odun atacak, çay demleyecek, babasını uyandıracak, Vefa’ya uğrayacak, sonra da onun için uzun bir gece başlayacaktı. Sokakları tek tek aklından **geçirdi**, günü henüz yaşamadan **yoruldu**. Battaniyeyi yüzüne **çekt**i. Ne var ki iki gündür ayağından çıkarmadığı çoraplarının kokusuna dayanamayıp, **doğruldu** yataktan. Karanlığa alışan gözlerini ovuşturarak, karşı duvarda asılı fotoğraftan onu gülümseyen anasıyla **günaydınlaşt**i. Kapıda gocuğunun üzerinde, akşamdan kalma karların beyaz lekeleri vardı. Şeytan yoklamış gibi **titredi**, çabucak iç donunun üzerine pantolonunu **geçirdi**, yün hırkasını **giydi** ve odadan **çıkt**i.” (49)

“Buzdolabında kuruyan peynirlerin kırırlı taraflarını bıçakla kesip **att**i, zeytinleri suya tutup tuzundan **arındırd**i. Ekmekler ocağın üzerindeki ızgarada kızarıırken, babasının kapısını **tıklatt**i. Hırıltının “hı” sıyla kalkmak üzere olduğunu **bildirdi** babası. Mutfaktaki küçük masanın muşambasının kirden morarmış bir bezle silip, sofrayı hazırlarken, yaşlılığa özgü yavaşlıkla **geldi** Cabbar Bey. Her zamanki yerine somurtarak **oturdu**. Âdem, babasının yüzüne bakmadan çayını **koydu**, ekmeğin üzerine peynirleri **ezdi**, önüne **sürdü**. Bütün sabahların birbirine benzemesine sebep olan bu suskunluğu kesecek bir bıçak **arandı** bulamadı.” (50)

“Apartmanın kapısından adımını attığı anda, tipi geri **itt**i Âdemi. Gocuğunun yakasını **kaldırd**i, beresiyle kulaklarını **kapatt**i, havanın isli kokusunu içine çekip bi gayret yürümeye **başlad**i... İki elinde tuttuğu güğümlerden destek ala ala, bir sokak ötedeki kahveye **dald**i... Bardakları sudan geçiren ocağının selamını **ald**i, güğümleri her zamanki zulasına **koydu**, çayını beklerken sigarasını **yakt**i.” (50-51)

“Öğleden sonra Vefa’ya **uğradı**. Uğur usta, kum darıdan döve döve öğütülen, Osmanlı’nın yasaklısı, kış günlerinin misafiri bozasını Âdem’in güğümlerine boca ederken her zamanki kalenderliği ile **gülümsedi**.” (51)

“Ne kadar öfkesi varsa bir öksürükle eşişe **tükürdü**. Güğümleri kapının hemen arkasına **bıraktı**, salondaki açık televizyonun karşısında uyuklayan babasını göz ucuyla süzmeden önce gocuğunu **attı** üstünden. Beresini çıkarmadı, sobaya birkaç odun daha **koydu**, elini **ovuşturdu**, ısınmadan, selam sabah etmeden geri mutfığa **kondu**.” (52)

“Yemekten sonra artıkları sıyırıp bulaşıkları yıkarken lavabonun deliğinden akıp gidecek kadar küçülmek, şehrin kanalizasyonunda yitip gitmek **istedi** Âdem. Kanepede uyuklayan babasını bu kez kaldırıp yatırmadı yerine, üzerine battaniye **attı**, televizyondan yağlı yağlı sırttan Cumhurbaşkanı Özal’ın yurtdışı seyahatini yarıda kesti, ışıkları **söndürdü**, sobanın ateşini **harladı** ve akşamın karanlığında, iki boza güğümüyle yine sokaklara **düştü**. Fatih Camisi’nin önünden geçerken, Allah’a iki çift sitem edeyim de öyle gideyim **dedi** ama şimdi onunla bile muhatap olacak hali yoktu. Her zamanki gibi Macar Kardeşler Caddesi’ni boylu boyunca **arşınladı**, caddeyi kesen sokağa **girdi**, aralık duran perdelerin arkasındaki insanlara “iyi bozaaa!” diye **seslendi**.” (52)

“Sabır Apartmanı’nın üç numaralı daire kapısı açıldığında, içerden gelen kokuyla **dürtüldü**. Güğümü dizine küçük bir hoplatmayla **yerleştirdi**, cam sürahiye elinden geldiğince yavaş yavaş **döktü** bozayı. Bozanın havada çizdiği sarı kalın hattan sapıp içeri girdi, tereyağında yakılmış nane ve kırmızı biberi mantının üzerinde gezdirip, bol sarımsaklı yoğurtla birlikte önüne koysunlar diye **bekledi**. Yıllardır boşuna beklemekten yılmamıştı, kimse onu içeri buyur etmeyecek, böyle giderse bir tas yemeği önüne koyacak kimsesi olmayacaktı. Evin babasının gür sesiyle soruları geçiştirmeye çalışırken, aralık duran kapıdan uzun bacakları, bal rengi saçları, çiçekli eteğiyle genç bir kızın yarısını **gördü**.” (53)

“Buz kesmiş eve girer girmez, üstünü başını çıkarmadan, pencerenin kenarına **tünedi**. Sigara üstüne sigara içerek, sokak lambasından yansıyan ışığın kelebekler gibi uçuşturduğu kar tanelerini **seyretti**.” (53-54)

“Yatak odasına yollanırken, duvarda asılı Maarif Takvimi’nden 27 Aralık sayfasını **kopardı**, bir milat olarak başucuna **koydu**, geride kalan günler nasılsa çoktan çöp olmuştu.” (54)

“İki gün boyunca sabahtan itibaren aynı sokağın başında **bekledi** Âdem. Jale, sırt çantasıyla apartmandan **çıktı**, köşedeki minibüs durağına kadar **yürüdü**. Orada bir kız

arkadaşıyla **buluştu**, **öpüştü**, **gülüştü** ve Beyazıt'a giden minibüse **atladı**. Âdem de arkasından... Edebiyat Fakültesi'nin önünde **indi**, Âdem de arkasından... Jale içeri **girdi**, Âdem onu çıkana kadar, sağda solda ısınarak, bir simitle karnını doyurarak **bekledi**. İki gün boyunca on metre arkasından mahalleye **döndü**, çatallanan sesini **duydu**, ilk kuş o zaman kalbine **kondurdu**. İkinci günün sonunda cesaretini toplayıp, yanına kadar **yaklaştı** ama bacakları tutmaz olunca yerinde **mıhlandı kaldı**. O kadar yakınında durmasına rağmen Jale, Âdem'i fark etmedi bile." (55)

"Kahvehaneye artık hiç uğramayışından işkillenen birkaç kişi kapısını **çaldı**. Açmadı Âdem. Onların kapının önünde "Nerde lan bu adam?" merakını dinleyip, **sevindi**. Komşuların hiç açılmayan perdenin arkasında neler olup bittiğine dair rivayetleri kısa zamanda **yayıldı**." (55)

"Ama güne başlamak için bu kadarı bile **yetti** Âdem'e. İşe geç kalıyormuş gibi **fırladı**. Evin ve babasının her türlü ihtiyacını alalacele görüp, dışarı **attı** kendini..." (56)

"Beynin içindeki uğultular beresinden taşacaktı ki, jale elinde bir sürü torbayla köşedeki manavdan **çıktı**. Âdem kısa bir patinaj yapıp hemen yanına **koşturdu**. Karlar birdenbire pespembe **yağdırdı**." (56)

"Yardım edeyim mi diye **sordu** Âdem. İki elinde üçer torba taşıyan Jale'nin simsiyah gözlerini ilk defa bu kadar yakından **gördü**. Kısa bir tereddütten sonra, "Şuraya kadar, iyi olur aslında" **dedi** Jale. Torbalar elden ele geçince, Âdem'in yüreği ağzına **geldi**. Bir sonraki cümleyi bulamadığına göre, evin yolu biraz daha uzasaydı keşke. Jale "Burada mı oturuyorsunuz?" dediğinde "Yakın" diye yalan çıktı ağzından. Başka soru sormadı Jale, başka hiçbir şey diyemedi Âdem. Yol inadına bitiyordu. Apartmanın önüne geldiklerinde, yan yana **durdular**. Âdem'in kafası anca Jale'nin omzuna geliyordu ya neyse, yine de bu ânı kaçırmamalıydı. Hadi oğlum Âdem benim sana gönlüm düştü de, sen dur öyle, ben bir ömür bakayım sana de... Bi şey de Âdem! Jale, ayrılırken elini uzattığında heyecanla **tuttu**, hiç bırakmaya niyeti yoktu. Avucuna beş lira tutuşturduğunu görünce bütün karlar o dakika **eridi**..." (56-57)

"Pilavı **ısıttı**, tavuğu didip üstüne **boca etti**, sofraya bir ufak **koydu**. İlk yudumu Jale'nin uzak hayaline **içti**. İkincisine güzel bir sebep bulamadı, yine Jale'ye **içti**. Üçüncüsünü kafaya dikerken kapı **çaldı**. Elinde zerdeyle duran, yetmezmiş gibi gülümseyen akça pakça bir genç kız "Bunu annem **gönderdi**. İyi yıllar bu arada," **dedi**. Âdem çiçekli

eteği içinde erken açmış kiraz ağacı gibi duran kıza **baktı**, kâseyi **aldı** ve kapıyı aralık bırakıp içeri **kaçtı**.” (57)

“Kış deyince **durdum**. Kışın duruluyor ya belki ondan, belki de o gün ben durdum, sonra dünya durdu.” (61)

“Biz onunla **ayrıldık**, hepsi bu.” (62)

““Bir sayı söyleyin,” **dedi** kapıdaki göbekli adam. Yataktan yeni kalkmış, pijaması kışından düştü düşecek Hazar, hiç düşünmedi bile. “Beş” **deyiverdi**. Yıllardır bu adamı beklemiş, uğurlu sayısının ona bir gün hayatının fırsatını sunacağına inanmış da, o gün, bugünmüş gibi **baktı** adama. Adam merdivenlerin iki basamak altından içi dolu siyah bir çöp torbası **çıkardı** ve Hazar’ın daha önce hiç duymadığı, duysa da hayra yormayacağı bir kelimeyi ağzında sakladığı baklayı tükürürverir gibi **söyledi**: “Kazandınız!”” (63)

“Adam tangur tungur seslerle çöp torbasını ayağının dibine bırakırken, kelinin **okşadı**, gömleğinin yakasını **düzeltilti** ve önüne iki büyük, dört adet de küçük tencere **koydu**. Hazar’ın şaşkın bakışlarına cevaben, “Çelik abi, hepsi hakiki çelikten,” diyerek sihirbaz selamıyla önünden hafifçe **eğildi**.” (63)

“Hazar’ın yüzü **ekşidi**. Şu hayatta kazandığı tek şey altılı tencere seri miydi gerçekten? Bu şans dedikleri ne menem bir şeydi ki elâleme evler, arabalar çıkarken kendisini tencerelerle avutmaya çalışıyordu. “İyi de, benim param yok ki,” **dedi** donunu toplayarak. Adam dünyaları bağışlıyormuş gibi bir gülümsemeyle, “Canım para mühim değil, bir senet yapacağız, altı taksitle ödeyeceksiniz,” **dedi**. Hazar’ın kredi kart borçları yüzünden Beyza’yla arası iyice bozulmuştu. Akşamdan kalmış kafasını şöyle bir **kaşdı**... Hevesle ve heyecanla adamın uzattığı kâğıdı üzerinde kaç para yazdığına, hangi şirkete ait olduğuna falan bakmadan hemen **imzaladı**. Kapora olarak cebinde ne kadar parası varsa **verdi**, kalanları nasıl ödeyeceğini daha sonra düşünürdü. Senetlerin birini alıp kapıyı **kapattı**. Büyükten küçüğe doğru hepsini karşısına **dizdi**. Uzun zamandır ilk kez kendini başarılı hissediyordu. Beyza kim bilir ne kadar çok sevinecek, görür görmez boynuna atlayacaktı.” (63-64)

“Akşama kadar Beyza’ya başka bir sürpriz daha düşünmeliydi. Mutfağa **gitti**, hazırlıklara **başladı**. Önce çürük mürük demeden domatesleri en küçük tencerenin içine **doğradı**, bu makarna sosu içindi. Diğerinde nohut **haşladı**, onunla ne yapacağını tam bilemiyordu ama eldeki malzemeleri kullanmak çok akıllıca; hem yemeklik malzeme alacak para da kalmamıştı. Orta boy tencereye mercimekleri, daha büyüğüne fasulyeyi

koydu. Makarnayı haşlayacak tencere büyük olmalıydı, yoksa çubukların kafaları dışarıda kalabilirdi. Altıncı tencerede de güzel bir tarhana çorbası yaparsa akşama sofrayı dört dörtlük donatabilirdi. Kendini takdir ederek **uzandı**. Gözlerini kapatıp Beyza'yı **düşündü**.” (64)

“Hemen **kalktı** yatağı yalap şap **topladı**. Ocaktakileri **kontrol etti**, hepsi Hazar'dan memnun görünüyordu, televizyonun müzik kanalını **açtı**, doğa görüntülerine **daldı**, hani bıraksan öyle sabaha kadar döne döne sahile vuran dalgalar, mosmor açmış leylaklar falan derken olduğu yerden kalkmazdı.” (65)

“Kapı çaldığında sofraya nihayet **hazırdı**. Beyza evde uzun zamandır duymadığı yemek kokusunu içine çekerek sevgilisine **baktı**. Hazar, yakaladığı kuşu sahibinin önüne atan kedi edasıyla tencereleri **gösterdi**. Beyza tezgâhın üzerindeki kargaşaya, her yere sıçramış yağ, sos karışımlarına bakıp yüzünü **astı**. Hazar elini kirden rengi dönmüş önlüğe silip, sevgilisinin dudağından uzun uzun **öptü**. “Bu gece bendensin,” **dedi** sırtarak. Beyza yemek masasını görünce, “Yoksa aldatıyor musun beni?” diyerek kuşkuyla **çekildi** bir an. Hazar yalandan bozulmuş gibi **yaptı**. Beyza gönlünü almakta gecikmedi; sıkı sıkı **sarıldı** ona... Masaya **oturdular**. Hazar tencereciyle olan kısa alışverişlerini uzun uzun, köpürterek **anlattı**.” (66)

“Sonraki günler ve aylar Hazar'ın “normal bir adam olma” adını takındığı başarısız girişimleri, kötü iş görüşmeleriyle **devam etti**... O tencerelere bir daha elini sürmedi, çay ve sandviç yapmak dışında mutfağa neredeyse hiç girmede. Sessizleştikçe **ürkekleşti**, endişeleri yüzünden gözüne uyku **girmez oldu**. Kaç kere **teklif etti** Beyza, borç alıp senetlerin parasını öderiz, gerekirse tencereleri geri veririz **dedi**. Hazar dinlemedi. Bak Nevinler yeni eve çıkıyor onlara kakalayalım **dedi**, kabul etmedi.” (66)

“Dönüşte siyah torbalı göbekli adamı görünce tam topuklayacaktı ki, bir izbandut ensesine **yapıştı**. “Sürpriz!” diye **tısladı**. Hazar'ın gücü, her köşe başında pıtrak gibi çoğalan, kendi ceza yasalarını uygulayan, tencereci görünümlü dolandırıcıların palalı hücumuna yetmedi. Beyza'nın koklamayı en çok sevdiği yerde derin bir yarık **açıldı**.” (67)

“Cenazede o güne kadar arayıp sormayan, sürekli meşgul oldukları için bir türlü kapısını çalmayan ne kadar arkadaşı varsa **geldi**, Hazar'ı iyi bildiklerini **haykırdılar**, borç isteğini “valla abi bende de yok” diye geri çevirenler hakkını **helal ettiler**. Sonunda tencere seti almayı akıl edebilen bir oğlu olduğu için sevinci kursağında kalan Melahat Hanım, ağlaya ağlaya o tencerelerde helva **kavurdu**, Hazar'ı bulan çöpçüler başta olmak üzere bütün mahalleye **dağıttı**. Beyza kendini yatak odalarına **kapattı**. Hiç âdeti değilken Hazar'a ait

eşyaları karıştırmaya **başladı**, sıra bilgisayarına geldiğinde “bir gün” dosyasını **açtı** ve yüzüne dünyanın dört bir yanından dalgalar **vurdu**. Ayaklarını **uzattı**, en beğendiği sahilde uzun uzun **oturdu**.

“Ben de **döndüm** hayata. Ama benimkine, başkalarınınkine.” (70)

“Elbette her şeyin bir sonu var sevgilim, ama benim başkalarına hizalı hayatımın sonu maalesef hiç iyi bitmedi. Biliyorum hiç merak etmiyorsun fakat yine de anlatacağım; bir gün marketten dönerken apartmanda bir çığılık **duydum**... İki de yarı beline kadar **sarkmış**, boşluğa açılan pencereden aşağı bakıyordu. Cevabını bile bile sorulan o gereksiz ne oldu’larla **yaklaştım**. Nigar Hanım, acının belireceği yerlerin izlerini daha geçen hafta dondurduğu için gözlerindeki yaşla **anlatabildi** ancak: Deniz, Deniziiiiim **gitti!** Hamiyet’e baktım, zifiri bir pişmanlık ve suçlulukla dizlerini döverek çocuk **düştü, düştü** çocuk diyerek kafasıyla boşluğu işaret edip **durdu.**” (74)

“Nigar Hanım’a da Hamiyet’e de beş basacak tonda **anırdım!** Nereye uçtun Deniz? Nereye? Niye? Zink diye **yuttular** sümüklerini, **sildiler** gözyaşlarını, **kapadılar** kapıyı yüzüme. Bir hafta sonra da apar topar **taşındılar.**” (75)

“Dağ gibiydi benim babam. Ha Everest ha o. **Araştırdım, soruşturdum**, dünyanın en yüksek dağı ile babamın sırtını kıyaslamak için derin incelemelerde **bulundum** ve sonunda **emin oldum**, babamla Everest yan yana dursalar, omuz omuza poz verirlerdi. Bendeki en heybetli fotoğrafıyla kıyaslayınca yanılmadığımı **anladım**. Ne güzeldi dağ gibi bir babaya sahip olmak, ne güzeldi kim bilir onun en tepesi. Ama hiç zirveye tırmanmaya meyletmedim, hep eteklerinde **dolaştım**. Bir de sırtını **dikizledim** küçük bir kapı deliğinden.” (77)

“Gel lan Ömer gir, şu banyoya **dedim**. Ömer dudağının üzerindeki siyah siyah çıkan iki-üç tüyü **yaladı**, kömür karası gözlerini kırıştıtırıp, **düşündü**. Niye ki demeye kalmadan, **ittim** içeri. Hadi soyun bakalım. Ömer’in eli hemen kemerine **gitti**, kendini **geri çekti**. Manyak mısın kızım derken gözlerimi doldu bana mı öyle geldi bilmiyorum. Manyak değilim, seni çok seviyorum. Bunun için yıkayacağım seni korkma **dedim**. Olmaz beni annem yıkar hep **dedi**. Hah işte, gördün mü o da sevmese yıkamaz, demek ki neymiş kadınlar sevdikleri adamları yıkarmış. Hem size pazarları Hacı Şakir gelmiyor mu söyle bakalım. Yok, biz tanımıyoruz onu **dedi** Ömer, dudakları titremeye **başladı**... Tam kaçacaktı kapıyı kapatıp **dikildim** karşısına. Olmaz olmaz diye **bağırdı** Ömer, elini kapının kulpuna **attı**, tam çıkacakken **itiştik** biraz ama canını yakmadım. Peki sen beni seviyor musun, söyle bakalım

dedim. Seviyorum kızım, çok seviyorum deyince burnumu çıkarıp **attım** önüne, fındık kadar memelerimle karşısında durunca elini **çektik** kapıdan, gözlerini **kaçırdı**. Madem sen de beni seviyorsun, o zaman adamlar da sevdiklerini göstermek için kadınları yıkanmalıdır; Hadi bana ispat et **dedim**. Hem sevmek karşılıklı olmalı değil mi? Tam eteğimi çıkarıyordum ki Ömer yalvararak **engel oldu**. Tamam tamam yıkayacağım söz ama bir tek saçlarını yıkarım, gerisine karışmam **dedi.**” (79-80)

“Atkuyruğumu büyük bir zafer kazanmış kraliçe edasıyla **çözdüm**, lülelerim omuzlarıma **döküldü**, Ömer'in dudakları **kurudu**. Kurnaya doldurduğu sıcak suyu lavaboya eğdiğim kafama tas tas dökmeye **başladı**. Aşağıdan sesleniyordum, güzel yıka saçlarını Ömer, bırak tası saçlarını köpürt, azar azar su dök, iyice durula, kepek olur sonra. Ne dediysem **yaptı**, ağzını açmadan, aceleye kaçmadan.” (80)

“Sofraya oturmam yasak olduğu için erkenden yatağıma yatıp henüz görünmeyen yıldızları **aradım**, karşı apartmandakilerin perdesi kapalıydı, ay da yoktu, gökyüzünün de benim gibi keyfi kaçmıştı anlaşılın. Yorganı üzerime çektim, el fenerimi açıp kendi gökyüzümü **yarattım**, köşesine de dolunayı **kondurdum**; ayak parmaklarımla bir-iki şimşek **çaktırdım**, yağmur yağmaya **başladı** yatağımın içine.” (80-81)

Sonraki günler babamın gönlünü almak için çok **uğraştım**, **didindim**. Bir babanın susması, o sessizliğin evin her yerinde yüksek gerilim hattı olarak çekilmesi demekti. Resmen sessizliğiyle mayın döşemişti babam eve... O zamanlar daha hamurdan oyuncaklar yoktu gerçi ama ben kendime göre icat çıkarmış, babamdan türlü çeşit hamur adamlar yaratmıştım zihnimde. Bazısını elimle un ufak ediyor, bir diğersinin kaşını gözünü damak tadına göre yoğuruyor, yunup sevillecek kadar biçim veriyordum. O gün hamurundan en şahane babayı avcuma alınca bir cesaret **dikildim** karşısına; benim hayatımda yıldızlar kadar, ay kadar önemli bir de dağ var, o dağ sensin babam **dedim**. Hem biliyor musun sen Ağrı, Erciyes, Nemrut değil (hepsini ezberlemiştim elbette) Everest'imsin benim. Başına kar yağsa, kartallar etrafında uçuşsa, en şiddetli depremler olsa bile sen yıkılmazsın. Hem ben Ömer'i... Bir daha asla ağzına alma onun adını diye **kükredi** yeniden. Utanmadan benim evimde seni banyoya kapatıyor ahlaksız diye **bağır** kalkıp **gitti** yanımdan.” (81)

“O ah ki camide saf tutmuş koca koca adamların arasında anasının eline sımsıkı yapışan Ömer'i görünce **urdu** kafama en çok. Okulların tatil olmasına bir hafta kala babamı marangozhanesinde talaşların arasında iki seksen uzanmış halde **buldular**. Bir pazar günüydü yine ve bu kez Hacı Şakir ortada yoktu. Caminin arka tarafında babamı

yıkadıklarını **söylediler**; annemden ve kardeşlerimden kaçarak **gittim**. Zaten hiçbirinin benim yokluğumu fark edecek hali yoktu, yarı aralık kapının önünde **durdum**... Ömer'in bir suçu yoktu baba, demek için çok geçti biliyordum ama yine de keşke Ömer'in **günahını aldım**, bari şuraya bırak, ben onu da taşıyım diyebilseydim... Hani kadınlar sevdikleri adamları yıkardı. O niye içeride değildi, dağ gibi babamın şu suratsız adamların eline bırakmıştı, sonuçta iki sabun bir ilife bakardı.” (81-82)

“Zar zor da olsa **doğrulabildim**, sırtıma yastıklardan birini almak için yekinirken yardım etmeye **kalktı**, elimle **öteledim**. Konuşmak gelmiyordu içimden, halim de yoktu gerçi. Ne söyleyecektim ona, ne anlatacaktı bana?” (83)

“Yine de Salih'i yarım kollu mavi gömleği içinde, gıdısı ile göbeği arasına sıkışmış bir virgül gibi görünce **içim ezildi**... Gerçi o zaman günaydın derdim, evimizin ve Salih'in yüzü suyu hürmetine; şimdi yekten aynı yüze seslenmek istiyorum: Varken yoktun, yokken var olmaya **çalıştın**.” (84)

“Neyse ki uzun nedamet getirmeler, beni için içinde delirtmeler olmadan ziyareti saati **doldu** da **kalktı gitti** Salih. O kapıya kadar yürürken bunca yıl görmediğim kamburunu **fark ettim**. Ben burayı daha yatalı beri çıkmış olamazdı ya, kambur dediğin yaşantı yüküdür; Ha deyince sırtında bitmez insanı. Giderken fısıltıyla “ Yine gelirim,” **dedi de duymazdan geldim**.” (84)

“Kadriye abla, hala, Salih'in boş bıraktığı sandalye **geldi çöktü**, cücük kadar cüssesi ile bağdaşını **kurdu**. Ee **dedi**, bu o mu? Konuşmaya mecalim olmadığını Kadriye Abla da anlasın diye kafamı **salladım**, çok uykum var deyip **döndüm** arkamı ama nafile. On saattir uyuyorsun yalan söyleme, kalk gezelim azıcık deyip **dürttü**. Ağrım var, uykum var, halim yok dediysem de dinletemedim. Koluna **girdim**, adımlarını benimkine **denkledi**, yavaş yavaş koridor boyunca **yürüdük**. Kadriye Abla'nın çalçeneliği “zihin kuşlarımı” ürkütmeye **yetmişti**. Dereden tepeden, tafsilatıyla anlattığı hiçbir hikâyeyi sonuna kadar dinlemiyor ama böylece kendimi dinlemekten kurtuluyordum. **Yoruldum** Kadriye Abla, çok **yoruldum** deyince manasızca **kahkaha attı**. Şimdi mi, genel mi sorusunu ağzında şapırdatarak. Bu kadar coşkun bir alaya kayıtsız kalamayayım da gönlü olsun diye gülümseyip **tısladım**: Genel.” (85)

“Aslına bakarsanız birbirine ölümüne bağlı iki arkadaşın arasını bir kadın değil bir illet açmıştı. Salih; bunu (bana) nasıl yaparlar'ın içindeki parantezden kendini cebren çıkartmak istemişti. İlendiği karısıyla, imrendiği arkadaşın arasına çektiği hat; hayatının

hatasıydı. Bunu hastaneye gelen polisler de **söyledim**. Ölssem suçlu arardınız, **yaralandım** seçime bana **bıraktınız**.” (86)

“Yıllardır ne baba Mehdi şeytanın dediğini uydu ne oğul Ömer kendine yeni bir yol çizebildi. İkisi de donlar ve çoraplarla, atlet ve sutyenler ile beraber yıllar içinde **epridiler**.” (95)

“Yarım saat **oldu**, anlatıyor da anlatıyor. Kadın da içine düşecek, alacağı falan yok; bizimkini kesiyor...” (96)

“Önceleri biraz etrafına **bakındı**, orada burada içini titretecek birini **arandı** ama 1-1h, ikinci tura kalkışmaya tenezzül etmedi. Ne büyümek çürütebildi bu kuzenin tezini ne Ömer kuytuda dahi olsa sevdi birini. Babasının yumruğu sırtında patlayınca pazarda **buldu** kendini ve hiç ikiletmeden her salı **geçti** tezgâhın başına. Pamuklu atletlerin, dantellilerin, kombinezonların arasında hasım bellediği kadınların yüzüne hasetle **güldü**; her birini bire üç katarak ve türlü tatlı dillerle kazıklayarak **uğurladı**.” (97-98)

“Bunun 75 C’si yok mu diye **seslendi** kadın elindeki sutyeni sallayarak.” (98)

“O gün hava nasıl nefis, şurup gibi, **yaydık** örtüleri, **yaktım** ateşi... Hilal’le kocası da vardı. Onların ikisi de işsiz **kaldılar** ya, çıkmıyorlardı ne zamandır. **Geldiler**, azıcık **eğlendiler** de dertlendikleri konular **değişti**.” (103)

“Bak yalanı hiç sevmem, zaten ondan kanıma **dokundu** en çok.” (104)

“O hainle, hem de güpegündüz. Yine de **gittim** hastaneye yüzüme bakmadı biliyor musun? Ulan başkası olsa daha derine, daha derine daldırır o bıçağı, diğerini de yaşatmaz. Ama serde okumuşluk var, yaşanmışlık var... Gel gör ki kederi de, suçu da bana **kaldı**. Birini sevmek ne demek, sorarım sana Şeyda? Ha? Ne demek? Kendini kaybetmekse eyvallah. Aklımı **yitirdim** onları görünce. Lan Erdem’e bak lan. Meğer koynumda bir değil iki yılanla yaşamışım bunca yıl. Gelseler biz âşık olduk deselerdi bu kadar delirmezdim; sokak ortasında değil evde yapardım ne yapacaksam... Ama namusum üzerine yemin ederim önce o **atladı** önüme. Onun tez canlılığı **azdırdı** beni.” (104)

“Epey geç **oldu**, bu gece bende kalsana, iki aydır bomboş ev. Hem senin de bekleyenin yok nasılsa. Hadi vur vur. Ne zamandır bu kadar keyfim yerine gelmemişti. O karabasan üzerimden kalkmış demek, seni görünce **anladım**.” (105)

“Her şey o gün **başladı**. Annemin doğum gününde. Bugüne kadar hiç kutlamamıştık; şimdi bu telaş nereden çıktı anlamadım. Annem bütün gün kafasında bigudilerle, tavuk gibi

dolandı evin içinde. Koridorda bana rastlayınca bir oğlu olduğunu **hatırladı**; üzerini değiş, baban neredeyse gelir, adam gibi bir şey giy **dedi**. Dolaba **baktım**, henüz çocuk olduğundan adam gibi bir şey bulamadım. Salondaki avize hafifçe zangır deyince babamın apartmana girdiğini **anladı** annem, hemen terliğini **hazır etti**. Babam bu kez çatık kaşlı, yorgun bakışlı atmadı adımını eşikten içeri. Hatta iki elini kışında birleştirdiği yerden bir hıştırtı gelince bana **göz kırptı**. Annem her zamanki işkilli bakışlarını dedektör gibi üzerimde **gezdirdi** ama ötmedim. Kaldı ki hıştırtının sebebini bilmiyordum. Babama **baktım**, yüzünde hiç görmediğim bir ifade vardı.” (107)

“Bir hıştırtının bu kadar gürültü çıkaracağı aklıma gelmezdi. Babam banyodan sonra lacilerini çekmiş, saçlarını arkaya taramış, tıraş losyonuyla yanağını tapışlarken annem bana **taktı**... Neyse ki araya babam **girdi**. Al bakalım hanım, nice yıllar diyerek torbayı **uzattı**... Annemi paketi açarken görmeliydiniz. Ağzı yüzü ayrı kulvarlarda **koşturdu**, **dolandı** da tekrar yerine **kondurdu**. Niye zahmet ettin canikom, bunca yıl sonra elinden hediye almak, ay ağlayacam şimdi falan diye diye kurduğu cümlelerle ikimizin de boğazına bir sürahi pekmez akıtmış gibi **oldu**.” (108)

“Babam ve ben, annemin paketten çıkan sarı elbiseye bakıp donakalmasına bir anlam veremedik. İşin kötüsü o ânı sonradan annemin ağzından hiçbir zaman dinleyemedik. Evden çıkana kadar annem çok **direndi** giymemek için, fakat babamın inadı **galip geldi**. Annem elbiseden daha sarı suratıyla arabaya **oturdu**.” (108)

“Benim babam çok akıllı adam ha, valla. Ocakbaşının en güzel yerine **kuruldu**, duvardaki televizyonun tam karşısına... Beşiktaş-Fener maçında gözümüz. Ahh tam kebab. U biçiminde ocağın etrafına **dizildik**. Mahallede adı karadula çıkan Necmiye Teyze inci İnci Abla yakın arkadaş kadrosundan gelmişler. Hesap bölüşülür herkese fazla girmez diye olacak, yedeklerden Fuat Amca’yla karısı Gülay Teyze de var... Necmiye teyze ay Miyase çok yakışmış kız elbisaaan, kocan ne alıyım ne alıyım diye **başımın etini yedi**, sonunda bana **seçtirdi**. Güzel ama di mi?¹¹ Şık yani... Beğenmişsindir inşallah diyor. Tam o sırada Beşiktaş’taki 10 numara her kimse doksandan bir çaktı, 1-0 öne **geçtik**. Herkes ayakta, annemin tel tel saçları da...” (108-109)

“Annem evde de böyle, yemeklerden kıymaları ayıklar diyerek **destek attı**. Konusuz kaldıkları beni öne sürmelerinden belliydi... Babam şişmiş dilini ağzında yuvarlayarak Kapalıçarşı’daki yıkımlardan, kumaş piyasasının battığından falan **bahsetti**. Kimse oralı

¹¹“ Değil mi?”

olmadı. Necmiye Teyze bir ara tuvalete kalktı, azzz sonra arkasından garson **geldi**. Ocağın ateşi yetmiyormuş gibi burnumuzun ucuna bir sürü mum saplanmış pasta **kondu**. Neyse ki annem hepsini kusar gibi tek nefeste **söndürdü**. Yalandan birkaç alkışla beraber Kral'da oynak bir şarkı **başladı**. Necmiye Teyze öpmek için yeltenince annem onu omuzundan itip tabureye **mıhladı**, sadece gezmeye giydiği rujan ayakkabılarını **kökledi** ve gâvurdağı tabağının ortasına basıp masaya **fırladı**. Bir an herkes **lal**¹² **oldu**, bakışlar **bönleşti**, servis **durdu**. Annem sarı elbisesinin yakasına tırnağını geçirip yol yol yırtarken, gözünden yaş gelene kadar kakhahalarla **güldü**.” (109-110)

““İlaşi, ilalamaşi, ilbizeaşi!” Anneannem dizine yatırdığı başımı okşarken bilmediğim dilde konuşuyor, arada kısa ve kesik çığlıklarla esniyor; nazardan geberecekmişsiniz, gözleri çıksın diyor. Nazardan mı yattı annem hastaneye diye sorunda sümsüğü **yedim**. Ananın derdi başka, senin aklın ermez **dedi**. Elinin altındaki kafamı **kurtardım**. Ne demek aklın ermez ya diye **bağurdım**. Duasının son kuplesini yüzüme üfürürken soğan-sarımsak kokusu bir **sendeletti** ama yıkılmadım. İnsan gibi anlat da anlayayım, yeter ya, annem o benim, niye delirdi, kim delirtti bilmek hakkım değil mi diye son vuruşumu **yaptım** ama kapıyı çarpıp çıkmadım. Bakışlarımı ok gibi kataraktlı gözlerine **sapladım**. İsyanim işe **yaradı**. Anneannem ekşi suratından beklenmeyecek bir yumuşaklıkta, ara ara burnunu çekerek, göğsünün arasından çıkardığı mendiline balgamını tükürerek anlatmaya **başladı**: ...” (110)

“Ben görmedim bizim berber **söyledi**; kulağındaki kılları yakmak için tutuyormuş da mış mış, bana ne hem... Ölmüş gitmiş. Sor bana kız babana yandın mı diye, yanmadım yalan yok... Daha böyle neler neler sayarım da **geçti gitti**, ben de **gittim** kendime şu içerdeki öküzü **seçtim**; **aldım** evin en soğuk köşesine **bağladım**.” (114)

“Artık ayağımı uzatıp yatacam aşağı, herifçioğlu düşünsün bundan sonrasını. Bak **koydular** iki günde kapının önüne, ne var elde, hiç... Ba-ba ba-baaa mutfağın altını üstüne getiriyor, benim ayağım sakat ya **iş başa düştü**.” (114)

“Benim belim niye büküldü sanıyorsun; her ne kadar adam bir deri bir kemik olsa da ağır vücut anam her gün yatır-kaldır **canım çıktı**.” (116)

“Konmuş gene bir pencere kenarına, garibim iyice kuş kadar kalmış, **acıdım** valla. Hem Gülistan aylardır uğramıyormuş yanına, sevaptır. Yok o demedi de, ben **anladım** yüzünden. Onca yılı birlikte **geçirdik**, kocamdan daha iyi tanıyorum ben Suat Bey’imi.

¹² “lâl olmak”

Zaman nasıl geçti anlamadım, ben **anlattım** o **dinledi**. Onun kafa yine bir aşağı bir yukarı. Çocukları **sordu** bir tek; Hamit'i ne saracak canım, biliyor ona nasıl bilendiğimi.” (116)

“İyi **ettin** de **korktun**. Korkmanın iyi bir şey olduğunu yeni **öğrendin** ama bakıyorum hemen **alıştın**.” (118)

“Ama sen nerede bir ödül töreni varsa ısrarla ve iştahla **gittin**. **Yedin, içtin, tebrik ettin**, çok içince kendini **açık ettin** ve **sıvıştın**.” (119)

“Eve gider gitmez cila çekiyorum ayağına tören kafasına bir kat daha çıkmak için bakkaldan beş bira **söyledin**. Getirene bahşiş vermeden **savuşturdun**. Acelen vardı çünkü ve **acele ettin**. İki-üç saat önce gördüğün ama seni görmeyen kim varsa her birine, en görüneninden gölgede kalmışına kadar oradan buradan mesaj **döşendin**: ...” (119)

“Hadi koş koş duşa. Hah şöyle, sonunda güzel kokmayı ve iyi giyinmeyi **akıl ettin**... Hep taktik hep taktik canından **bezdirdim**, al sana bi de takdir.” (120)

“Hadi bir çöküş romanı yazalım **dedi** İrfan, beş arkadaşın toplandığı salı masasının etrafında kısa bir sessizlik **oldu**. İçlerindeki en lafi ağzında durmaz Nergis **tükürüverdi** ortaya: Ayol 5 kişi bir olup roman yazar mı, anca halaya durur. Hah ha. Nergis sen başka kimse gülmedi. Beşir, Nergis'in susmasını bekledikten sonra roman olmaz ama oyun olur, ben varım deyip **yaslandı** arkasına. Ondaki bu eminlik İrfan'a iyi **geldi**. Bana uyar derken elini **kaldırdı**. Nergis, ne oluyor be, birden meclise çevirdiniz burayı diye **yükseldi**. Peri bu esnada, hayatında hiç oyun yazmamış beş benzemezden ne çıkar ki sorusuna kendince makul bir sürede **yanıt verdi**: Bunu ancak işe koyulunca anlarız. Gözleri Nejat'a **kaydı**. Nejat, sağ omzunu sadece silkmek için kullandığından, kendisinden beklenen hamle konusunda kimseyi şaşırtmadı. Nejat'ın omzu her yukarı seyiriste¹³ özellikle Peri bundan bir onay payı çıkarırdı. Oysa Nejat soru sorarak Peri'yi ters köşeye **yattırdı**: Neyin çöküşünü anlatacağız, Osmanlı'nın değil herhalde?” (121)

“İrfan, posbıyıklarının doldurduğu ağzını hafifçe büzerek düşünür numarası **yaptı**. Oysa bu toplantıya gelmeden üç gün önce aklındaydı bu fikir; çöküş dediği anda kimsenin ne çöküşü, nereden çıktı şimdi bu demeyeceğini adı gibi biliyordu. Nejat'a tanıdığın fazladan bir puan farkta boşa gitmemişti. Tesbih taneleri gibi dökülen kelimeleri Nergis kaçının kenarıyla, Peri can kulağıyla, Diğerleri de ceplerindeki şeyhleri ellerinden bırakmadan **dinlediler**.” (121-122)

¹³ “seğirmek”

“Rıfat, Nergis’e hiç bakmadan, salonun büyük penceresinin tam yanındaki sütunda, çerçevenin içinden Stalin keskinliğiyle ona gözünü diken babasına karşı konuşmaya **devam etti**: Öğrencilerimizden beri hiç ayrılmadık, evet her birimiz ayrı işlere, hayatlara **dağıldık** ama bu salı günlerini hiç bırakmadık.” (122)

“Nejat; sen yazsan da biz ortaya çıkardığında bok atmakla yetinsek daha doğal olmaz mı diye lafını kesince herkes makaraları **koyverdi**. İrfan da kahkahalara ucundan **katıldı** ama ortamın daha fazla cıvımasına müsaade etmemekte kararlıydı. **Anlaşıldı** roman deyince gözünüz **korktu** sizin; o halde çağdaş bir tiyatro oyunu yazmaya ne dersiniz?” (122)

“Sessizliğe karışan çapanoğlu her birinin gövdesinden uzunlu kısısalı konaklayarak **niyet ölçtü**... Artık modası geçmiş bu yemin lafını Nergis bulmuştu. İrfan'a kalsa manifesto derdi; hoş bir iki salı **diretti** de ama taraflar toplayamadı.” (123)

“Önceleri meyhane sofralarında başlayan buluşmalar, zamanla ve yaş alıp her birinin her yerinde bir maraz ortaya çıkınca İrfan'ın evinde toplanmaya **döndü**... Bir gün evlere dağılırken Nejat: Ulan Nergis uyuyorum ayaklarına yatıp bizi yemiyorsun değil mi deyince; Nergis'e tam on ikiden röveşata imkânı **çıkı**: Hikâyenin çatısını anlamak için bana bir başı bir sonu yetiyor arkadaşlar, sizin gibi anlamak için iki saatimi harcamama gerek yok.” (123)

“Her birinin gözündeki ışığın reostası İrfan'ın elindeydi nasıl olsa. Kime, nasıl gaz vereceğini biliyordu. Evden çıkarken Peri bir kez daha emin olmak için **sordu**: anlamadım yani bizi böyle **paketledin**; hayatında hesap yapmak dışında eline kalem almamış ben oyun mu yazıp geleceğim? Sus sus **dedi** Nergis. İrfan’cığımız apartmanı taşıyan bu tür can alıcı soruları sevmez bilmiyor musun, gel ben sana yolda bir daha anlatırım... İki kadın kol kola merdivenlerden inerken Nejat ve Beşir, ergenlikten kalma, şaklamalı, tokatlamalı uğurlama ritüellerini gürültüyle **eda ettiler** ve sessiz ev nihayet İrfan'a **kaldı**. İşte gecenin en nadide anıları.” (124)

“Ne güzel her hafta yiyip içip, dünya defteri ile oyalanıp, içkinin dibini bulunca işe geriye vurup dağılıyordunuz, ne oldu birden bire sana? Dur sen yorma kendini ben söyleyeyim: karın doya doya aşkımı yaşayacağım vedasıyla çekip gidince bok gibi **ortada kaldım**, ... hayatın her gün daha çok manasızlaşmaya **başladı**. Tek başına yumurta kıramayan sen, kederini neye dönüştürüleceğini bir türlü karar veremedin. Genç genç kadınlarla kendilerini harika hissettirecek yalanlar **söyledin**, yalnızlıklarına iyi gelecek planlar **yaptın**; bir çırpıda onları zirveye **çıkardın** ki, her biri **havalara uçtu**. Ta ki sen arkadan itene, kafa üstü yere çakılana kadar. Elini, ayağını, gözlerini, gülüşünü öve

bitiremediğin o kadınların cesetlerine bakarak kahkahalar **attın** da indirmedi kuyruk acısını, alamadın karından hincını.” (124-125)

“Elini zilden çekmeden kapıda kıvranan Nejat herkesten önce gelmişti. İrfan mutfaktan gelesiye altına işemediğine **şükretti**. Ne merhaba ne bi şey, kemerini çözerek tuvalete kendini **dar attı**. Arkasından salı ekibi **sökün etti**, bizim İrfan'ın yelkenleri bir güzel suya **indi**. Masanın üzerinde Zülfiye'nin döktürdükleri, Peri'nin mercimek köftesine muadil olarak yaptığı kısır, birkaç çeşit peynir ve yine içki bolluğu vardı. Beşir elinde tabakla masayı tavaf ederken Nergis ona şöyle bir alıcı gözüyle **baktı**. Beşir'in yüzünde daha önce dikkat kesilmediği, gözünden kaçırdığı bir şeyler **arandı**; bulsa fena mı olurdu? Sinek kovalar gibi **savdı** aklından, Beşir de ona bakınca yalandan ve kanka kontenjanından **gülümseyiverdi**.” (126)

“Karınları doyup, kadehlere yeni rakılar dolunca İrfan konuya **girdi** ve TEOG sınavına hazırlanan çocuklar gibi her biri ceplerinden, çantalarından çıkardıkları kâğıtları ona doğru **uzattılar**.” (126)

“İrfan'ın yakın gözlüğünü takarak, büyük bir ciddiyetle kâğıtları okumaya başladığı o anın sessizliğini Peri içinden fotoğraf altı **döşendi**: Şuna bak şuna, sanırsın Dostoyevski. Götüm! Nergis, perinin dudağının ucunu dişlemesinden ve parmağındaki yüzüklerin sırasını değiştirmesinden etkilenerken ona **baktı**. Suçüstü dürtülmesiyle kendine gelen Peri üçüncü sarmasına çatalını **sapladı**.” (126)

“Sonunda İrfan gözlüğünü **çıkardı**, sapını ağzına **aldı**. Böyle daha havalı olduğuna kimseyi ikna edemeyeceğini anlayınca bir sigara ile sapı **değiş tokuş yaptı** ve konuya **girdi**:

“Hoop, hepsininki karakter oluyormuş da benimkini niye tip anlamadım diye **çıkıştı** Nergis. Peri, İrfan'ın imdadına her zamanki kıllı ile **koştı**: Ayol sen tip nedir karakter nedir biliyor musun da arızaya bağlıyorsun? Nergis bu, susar mı: Elbette biliyorum... Kızınca tipsiz diyoruz; Vaaay O nasıl tip diyoruz.” (127)

“Nergis'in tipi, Peri'nin fikri, Nejat'ın patronu, Beşir'in işçisi derken İrfan'ı bir heyecan **bastı**. Bir an önce bütün bu malzemeleri en uygun ölçülerde birbirlerine katmak, bunları da bu akşam erkenden kışkırlamak istiyordu. İçinden geçeni de **yaptı**. Sofrayı durup dururken toplamaya kalkmasından, rakıyı masadan alıp buzdolabına kaldırmasından **anlamışlardı** da bu kez sessizce çekip **gittiler**.” (128)

“Bir salı **atlandı**. İki hafta sonra ev yerine meyhanede toplanmasını teklif eden Nejat’tı. Fiks menü adam başı makul bir fiyata ayarlamıştı. Meyhaneyi yeni açan uzaktan akrabaya da bir kıyakları olurdu böylece. Müzakere bile edilmeden **onaylandı**.” (130)

“İlk değerlendirmeler ilk kadehten hemen sonra **sökün etti**.” (130)

“Nergis yazdıklarıyla alay eden Beşir'in kafasına kadehi **fırlattı**. Beşir ondan özür dileme bahanesiyle yanına **yanıştı**. Nergis yelkenleri hemen suya indirmemek için kendince biraz **direndi**, sonra elini Beşir'in bacağından hiç çekmedi.” (130)

“İrfan o kadorcık merakın metin içinde bir kriz noktası yaratmak olduğunu, bilerek öyle yaptığını uzun uzun anlatarak başka soru ve itirazların da önünü **kesti**. (313)

“Gece, İrfan'ın bu kadar uğraştığı metni kendisinin yönetmeye karar verdiğini açıklamasıyla en hararetle anına **kavuştu** ve kalkan her el, atılan her kahkaha, yudumlanan her rakı, aynı anda hatırlanan her hatıra, birlikte gülünen her sakarlık, ah edilen bir sürü pişmanlık, birbirlerini sarmaya- sevmeye doyamadıkları o cânım yakınlık her birini selfie albümünde **boynu bükük kaldı**.” (131)

“O geceden tam dört ay bir hafta sonra İrfan, bulduğu sponsorun da yardımıyla dediğini **yaptı**. Orta derecede ünlü oyuncular, özene bezene çizdiği dekorları yapan marangoz tanıdıklar, ışıkçılar ve oldukça tuzluya gelen sahne kiralarına rağmen yazdığı ve yönettiği *Sevgili Düşmanım* oyunu **sahnelendi**. Yine hatırlı ve zengin arkadaşların desteği ile sosyal medyadan, oradan buradan duyurular, reklamlar, ilanlar gırla **gitti**. Galaya yıllarca aranmamış akrabalar da dahil, yedi düvel çağrılrsa da iki yüz on kişilik salonun sadece yarısı **doldu**. Yevmiyeli gelen kameramana konuşan İrfan Tüten: Bu oyun benim özel tarihime ve kafa yorduğum dünya meselelerine dair kişisel bir manifestodur **dedi**. Bundan sonra da benzer oyunlar yazmak istiyorum diye **ekledi**. Eve gider gitmez ekran başımız başında **sabahı sabah etti**. Kendi görüntüsünü iki dakika on iki saniyeye indirip facebook'ta, twitter'da **yayınladı** ve o güne kadar en çok like ve Rt almanın huzuruyla derin bir uykuya **daldı**.” (132)

“Banyoya kadar koluma **girdi**, yürüyemeyecek durumda değildim ya sözümona şefkatli ayaklarını yatacak. Biliyordum kapıya kadar süreceğini bu gösterinin, yine de ses etmedim. Daha demin beni boğazlamaya kalkan kolumu okşuyor, elime avucunun arasında sıkıyordu. Gücümü toplayıp **kurtuldum** ondan, lavaboyu görünce **kapattım** kapıyı suratına. Musluğu hemen **açtım** ki dikilmesinin dışarıda. Su, dünyayı şebeke şebeke dolaşp geliyormuş da kaynağından taşıyormuş gibi soğuktu. Ensemden içeri üzöldükçe **ürperdim**.

Aynada ekşiyen, eksilen, kendine ait bir parçayı, kendine ait olduğuna inandırmak için ne yapacağımı bilmeyen yüzümü **seyrettim.**” (135)

“Bugün iki yılım **doldu** burada. Duvarda başhekimin odasında o gün çekilmiş fotoğrafın duruyor. Büyük ceviz masanın üstünde iki pilli el feneri, burnunu sevdiğim palyaçolu küllük, bir küçük şamdan ve annemi boğam, bağlantılı yerden kesip attığım sol elim var. Görenlerin üzerime tükürdüğü, doktorların beynimde aksayan bir köprü trafiğinden bahsettiği kayıtlar, kimliğimin yeni vesikası **oldu**. Ha bir de boyuna yalvarmalarım işe **yaradı**; tam fotoğrafımın yanına bir boy aynası **çaktılar**; buradakiler çok iyi insanlar, aynaya nasıl bakacağımı çok iyi biliyorlar.” (139)

“Rüyamda koku **gördüm**. Uyanır uyanmaz duygusu geçmesin, gözümün önünden gitmesin heyecanı ile internete **girdim**, rüyada koku görmek diye **yazdım**. Bunu mu demek istediniz diye **atarlandı** alet.” (141)

“Fazla öne eğilmekten yol yol, tenin asıl rengi beyazlık sırtıyor, Onların da kokusu ayrı. Ev her bir yeri ayrı kokuyor, gözümle **gördüm** yalan değil.” (141)

“Yüzü olmayan bir kokunun mana âleminde bir yeri var ama haritada görünmüyor. Hangi harita, hangi coğrafya, hangi âlem? Bilmem. **Uyandım**, yine bilemedim.” (143)

“Olsaydı’yla yapsaydı’yı yan yana koymuşlar, hayhuy çıkmış. Kim söylemişti bunu, **unuttum**, Belki de **uydurdum**. Hem rüya dediğin de bir çeşit uydurma sanatı değil mi? Kâzibe’si var, sâdık’ı var. Tabiri de tarifi de parmak izi kıymetinde. Kokular gibi. Bak yine burnuma **geldi**. Hemen **kapattım** gözlerimi. Belki yine uyurum.” (143)

“Kararımı **verdim**. Babaannemi öldüreceğim. Bir hafta içinde bu iş kesin bitecek. Eceli bekle bekle, nereye kadar. Benden sağlam kadın. Olaya kaza süsü vermek en kolay. Daha akıllıca bir yol bulmalıyım. **Yıldırdım**, olmadı. Her sabah abdest alırken arkasından yanaşıp **korkuttum**, olmadı. Kadında kalbi yok ki, bir şok ânında hemen duruversin. Geçen sabah ayağından çıkarmadığı o kirli çoraplarını aniden çekip alayım, gırtlığına kadar sokayım **dedim**. Yavaşça yanına **yanıştım**. Ağzından salyalar akıta akıta horluyordu. Yataktan ölü yılan gibi sarkan ayaklarına **baktım**. Hiç kesmediği başparmağının tırnağı çorabı delik geçmişti. Ayakları çürük soğan kokuyordu. Az kalsın tutacaktım ama daha önemli bir işim vardı. Babaannemi bir an önce öldürmeliydim. Bi gayret ayaklarına **daldım**, adi parkeler beni **ele verdi**. Zınk diye **açtı** patlak gözlerini. Ezan okundu mu Ekrem **dedi**. Daha okunmadı babaanne **dedim**. İnşallah senin cenazede okunacak. Bugün değilse de yarın

kesin olacak. Yine bilgisayarın başına sabahladın di mi köpoğlu, git yat dikilme başımda diye **söylendi**. Yorganı başına **çekt**i, üzülünce iyice bokböceğine **döndü**.” (145)

“**Düşündüm** de, galiba kendimi öldürsem daha iyi olacak.” (146)

“Eve **geldim**, **doldurmuş** yine komşuları. Koltuklar görünmüyor karıların kalabalığından. Hepsi ağzına ikişer üçer atıyor sarmaları, masa kadar göbeklerini şişirdikçe şişiriyorlar. Beni görünce ayy Ekrem oğlum da nasıl büyümüşe **getirdiler** lafı, benimki durur mu, **atladı** hemen.” (148)

“Muratcan Kadıköy'de yeni bir daha yeni açılmış gel oraya gidelim **dedi**. Fıçıyı 10 kâğıttan satıyorlarmış. Bu kez ben ısmarlıyorum **dedi**, meğer maksadı yeni manitasını hava basmaktı. **Gittim** bilmeden, onlar birbirlerine **daldılar**, ben fırçaya. Kız bana yalandan bir iki şey **sordu**, sonra bir daha yüzüme bakmadı ikisi de. Üç tabak patlamış mısır **yedim**, altı şişe bira **devirdim**. Tuvalet taşıyıp **durdum**. En yakın arkadaşım diye beni tanıtırıyor kıza, sonra tek kelimeyle laf etmiyor, geceyi tuvalette getirsem daha iyi olacaktı. Kışkandın mı, eh biraz. Muratcan'a küfürler ve sarhoş adımlarıyla mahalleye **döndüm**. Altın vuruşumu yapmadan eve girmek istemedim... Yan barda bir şişe daha fondip yapıp, çarpık adımlarla eve **girdim**. Babaannemin odasının kapısını **araladım**. Ne horluyordu ne ağzından salya ne bir şey... Her zamanki gibi yatakta sarkan kirli çoraplarını içinde iki çorap ayak. Dürtsem uykusunu kaçırırsam, kalk biraz bana söv de kendine gel desem mi? Yapmadım. Onun yerine mutfak tezgâhında kalmış kuru fasulye tenceresine kaşığı **daldırdım**, turşusuz, babaannesiz **lüplettim**. Misafir tabaklarına dokunma diye bağırın olmadı, bardakları alırken birini **devirdim**, Ah başımın belası diye dibimde bitmedi. Bu evin sessizliğinde bir haller vardı, eşyaları öksüz, beni yeniden adresiz yerlere çağırın bir şey. Elimde oyuncağımı alan bir sinsi sessizlik beni hareketsiz **biraktı**, kapıyı zart diye açıp da odasına daldım. Ya babaannen öldüyse lan Ekrem **dedim**, ya öldüyse boku yedin oğlum, sen şimdi ne için yaşayacaksın, onu düşün.” (149-150)

“Fatma Teyze'yi; beynindeki iki tel yan yana bir türlü gelmiyor, bilmem ne köprüsü aksıyor diye ameliyatı aldıkları arkadaşıyla her Allah'ın günü ekran karşısına çıkıp kelimeleri heceleye heceleye kelebekler uçuran Hacer'i **tanıdım**. Hatta ondan aldığım ilhamla ben de **yanıştım** ekrana; Biliyorum beni görüyorsun anne **dedim**, Sırf benim burada olduğumu sezdiğin için pabuç bırakmaz, gitmezsin bir yere. Bak dediğin gibi **yaptım**, Samet'le sigara molasında iki çift laf **ettim**, gözlerimi devirmeden derdini **dinledim**, Evet tahmin ettiğin üzere kendimi unutup onu **teselli ettim**.” (154)

“Soğuktan tir tir titreyenlerin, sarıdan mora çalan parmakların birbirlerine kavuşamaz olduğu bir katılıkta, kış kadar bir boşlukta **başladı** konuşmamız Samet'le. Muhabbet denemeyecek bir sasılıkta, baştan savunamayacak bir konunun etrafında, bir çare iki pervane... Sizinki ne zamandır burada; neyiniz oluyor, buyurun buradan yakın. Keşke yapmasaydım, keşke... Sigaramı da **yaktım**, kendimi de, beş yılımı da.” (154-155)

“Korku ve acı, tam göğsümüze oturan taşı el birliğiyle yerinden oynatmamız için teşvik ediyordu. Evet elbirliği gerekiyordu. Çünkü ben annemi kaybetmeye hazır değildim; bu saçma laf ağzımdan önüne düşüvermişti. Hiç yüzüme vurmadı, bunun da hazırlığımı olur diye. Tam tersi hiç söndürmeden **çektirdi** beni o kaygının içinden. Bir oğulun da babasını uğurlaması zor ama bana siz uğurlu geldiniz derken söylediğine çekiniyormuş gibiydi. Uğur mu diye şaşırılmıştım. Evet, bugün sizden hemen sonra gözlerini **açtı dedi** ergen heyecanıyla. Ne güzel **dedim**, benimkinin gözleri açık ama görmüyor. Siz de bana uğurlu gelin de, çıksın oradan, bana baksın, ellerimi tutsun annem.” (155)

“Hastanede bizi çift sanmaya başladıklarında ikide bir düzeltmeleri **biraktım** önce; yok eşim değil falanlar kulağıma kaba gelmeye **başladı**. Yan yana durunca yakıştıırıyordum onu da kendime. Bir tek parfümü burnumun direğini zorluyordu, onu da evlenir evlenmez çöpe **attı**. Mezarlıktan nikâh masasına ışınlanınca ya kadar geçen sürede afyon yutmuş gibiydim, Ne yapsa ne dese şifa niyetine geliyor, duyuyorum. Babasız bir kadın olmaya alışalı çok **olmuştu** da, annesizlik altında tek başıma kalkabileceğin bir şey değildi. Ne var ki, yasımı bir yaşantıya yayarak geçirdiğim o beş yılda daha da **yalnızlaştım**. Aynı eve çıkar çıkmaz Samet yatağımızı tabuta **çevirdi**. Ne zaman yanına sokulacak olsam buhran basıyordu onu. Kalkıp sigara yakıyor, karanlıkta gölgesini kovalıyordu. O kibar adam zamanla içini ve başımın etini ye ye kendinden bir zalim **peydahladın**.” (158)

“Evliliğimiz hapishaneye dönmeye, zamanımız kendimizi kapattığımız tek kişilik hücrelerde geçmeye başlayınca ben Samet'in beraatımı **istedim**... Bu kez susarak cezamı **kesti** Samet. Günlerce ağzını bıçak açmadı; sorularımı, sokulmalarına, yardım çağrılarım hepten **kapattı** kendini. Takatim tükeninceye kadar **zorladım** kapısını ama açmadı. Yıllar önce o ekranın karşısında nasıl donduysak öyle **kaldık**, bir daha hiç çözümedi buzumuz, yaşamak için kalmadı hiç mecalimiz. Sonunda bir gün **çığırdan çıktım**. Avaz avaz **bağırdım**: Hatırlasana Samet **dedim**, babanın cenazesinden sonra nasıl sevişmiştik, ağlaya ağlaya, tam ortamızdan yarıla yarıla...” (159)

“Ne olduysa o gün **oldu**, evliliğimizin beşinci yılında. Bir salı günü. Saat 12.05’te kapı **çalındı**. Kimseyi beklemiyorduk, kimse de bize çat kapı gelmezdi. Gözetleme deliğinden bakmadan **açtım**; en fazla yirmilerinde bir oğlan elinde beş litrelik su ile bana, daha doğrusu perişan halime bakıyordu. Yüzündeki şaşkınlığa layık olmak için **bağırdım**: Biz su istemedik oğlum, neden dersen bizim evde suları kocam alır, Hem de cam şişede alır. Çünkü biz çok sağlıklı yaşıyoruz, sağlığımız her şeyin önünde gelir. Ha bir de hijyene çok önem verir, uzun süre plastik bidonlarda bekleyen sular bağlanır, midemize yosunlar oturur. Anladın mı lan? Her yanlışlık her zaman şerre delalet olacak değil ya, Belki senin yanlışlıkla çaldığın şu kapıdan ben dosdoğru başka bir yere çıkabilirim. Hı? Bunları oğlana demedim hatta kendime bile seslendirmedim. **Tutuşturdum** eline parasını, **savuşturdum** başımdan. **Geçirdim** sırtıma ceketimi, **vurdum** kapıyı **çektim**.” (159-160)

“Şoför ağzımın payını taksimetreyi göstererek **verdi**. Lüksmüş bu maviler, işi acele olanlar içinmiş. Zenginler için diyemedi üstüme başıma bakınca.” (160)

“Elimde sıkı sıkı yapıştığım beş litrelik su bidonunu şu hayattaki tek servetim, yegâne varlığım gibi kaldırıp kucağıma koyarken: Yenibosna Mezarlığı **deyiverdim**. okeyde joker çekmiş gibi **sevindi** şoför. Bana dair bütün merakı ölümlü olduğumuz gerçeği ile birleşince uçup **gidiverdi** de **rahatladı** zaar. Mezarlığın içine girene kadar ağzını açmadı bir daha.” (160-161)

“Elimde beş litrelik suyla **yanıştım** annemin mezarına. Elllerinde ibriklerle dudaklarını büzüp bizden almayacan mı abla diyen birkaç çocuk da **geldi** yanıma, hiç üzer miyim onları? Hepsinin elindekileri aldım, döktüm toprağa. Benimkini sona **biraktım**. **Sıvadım** paçaları. **Koydum** kışımı mermere, **daldırdım** ayaklarımı balçığa. Ohh bir güzel **topraklandım**. Sen tam beş yıl önce bugün, canlı yayında **öldün**. Ben can havliyle anca buraya **gelebildim**. Evliliğim de ayrılıyorum da sayende **oldu** anneciğim, **dedim**.” (161)

1.2. –{mİş} Eki

–{mİş} eki dil bilgisel zamanda öğrenilen / duyulan geçmiş zaman işaretleyicisidir. Ek genellikle geçmişte yaşanan ve konuşan kişi tarafından tanık olunmayan fiiller için kullanılır. Konuşma anında ekin kullanıldığı fiil devam etmemektedir. Ek, görünüş kategorisinde ise bitmişlik görünüşünü yansıtmaktadır. Ek metindeki bazı örneklerde görünüş özelliğinin yanı sıra zaman ve kip özelliği de göstermektedir. İncelemede –miş eki örnekleri aşağıdaki gibidir:

“Kulağına yakın bir yerde kıl **dönmüş**, eskiden her sabah ben tıraş ederdim onu, hiç dönmezdi. Sinek kaydı¹⁴ yapardım, hiçbir yerini kesmezdim.” (13)

“Babaannesinin haydudu, babasının belası, Hamiyet’in kamburu, anasının biriciği Deniz, elektrik süpürgesi çalışırken gizlice **kaçmış** evden, bacak kadar boyu zile yetişmediği için kapıyı bir-iki **tekmelemiş** duyuramamış, sonra kapının hemen yanında açık duran ve boşluğa bakan pencereye bir kumru **konmuş**, kışt **demiş** kumruya gitmemiş, kışt kumru, kıpırdamamış kumru. O dakika Deniz kumru **olmuş**, kumru mılh!” (74)

“Aa deli, kocan seni **düşünmüş**, ta buralara kadar **getirmiş**, nankörlük etme.” (87)

“Herkes beni arıyor. En son bir otobanın kenarındaki korkuluklara yaslanmış halde **görmüşler**. Üstünde kapüşonlu bir mont **varmış**, demirlere nasıl yapıştıysam iki elimle, ikisi de orada **kalmış**. Haberlerde yüzün gözükmüyordu ama adım ve şecerem verilmişti. Okuduğum okul, yaşım, ailem, yaşadığım yer, çalıştığım iş... Hepsi tek tek **anlatılmış**. Birileri aynı otobandan geçerken hah bu **demiş** olacak ki, kameralarına **sarılmışlar**... Elllerinden bu kadar gelmiş işte onlar da olmasa şu yedi yüz elli metre karelik alanda nerede bulacaklardı beni? Fakat anlamadığım; biri beni o karede dondurup ve benim ben olduğumdan, yani bulunduğumdan emin olduğu halde neden aramaya devam ettikleri. Öyle ya birileri **çıkmiş** arayan bulur tezini **çürütmüş**, geçip giderken şak diye görenler bulur **demiş**; çektikleri görüntülü bir haber sitesine **vermişler**, hah bakın bu o diye manşetler **atılmış** ama gelin görün ki yine kocaman alanda arama çalışmaları devam ediyormuş.” (91-92)

“Gâvurların işi gücü ne; hepsini **düşünmüşler**.” (96)

“Onun boşluğunun yarattığı sessizlik uyandırır beni uykudan, kalkar, dolaşırım evi, iki oda zaten bizim ev biliyorsun, ikisinde de yok. Banyonun ışıkları açık, lavaboda avuç dolusu saç **kalmış**. Makinede acımış kahve, sofrada sararmış peynir.” (102)

“Bir hışırtının bu kadar gürültü çıkaracağı aklıma gelmezdi. Babam banyodan sonra lacilerini **çekmiş**, saçlarını arkaya **taramış**, tıraş losyonuyla yanağını tapışlarken annem bana taktı...” (108)

“Mahallede adı karadula çıkan Necmiye Teyze inci İnci Abla yakın arkadaş kadrosundan **gelmişler**.” (108-109)

¹⁴ “sinekkaydı”

“Allah çarpacak sonunda iki tane. Dur kız abla azıcık da biz gülelim ne olur? Hem Gülistan onu gözden çıkaralı te ne kadar zaman **olmuş**, kadın da **kurumuş** yazık.” (115)

“Komşular **uyumuş**, dışarıdaki trafik nispeten **durmuş**.” (124)

“Vallahi ne yalan söyleyeyim bu kadarını beklemiyordum. Düşündüğümde de şahane bir şey çıkacak bence ortaya. Herkes çökmekte olan insanın eğilimlerini **yazmış** ve durumlara uygun karakterler ortaya **çıkılmış**.” (126-127)

“Bakın onu görmedim, görsem kesin söylerdim. Ya da hatırlamıyorum. Bu da kuvvetli bir ihtimal. Boyundan hemen aşağılara ilmekle hata ettim, önce saçlar vardı. Kimi ensede kıvrır kıvrılarak **uyumuş**, bir tutam kendini rüzgâra **bırakmış**, kimi beceriksiz berberin gazabına uğrayıp kısacık boyu ile arada **kaynamış**.” (142)

“O dükkânı abisine **devretmiş**, bana gelen işler de tak diye kesilmişti.” (158)

1.3. –{mİştI} Eki

-{mİştI} eki dil bilgisel zamanda geçmiş zamanın hikâyesi olarak adlandırılır. Geçmişte yaşanıp bitmiş fiiller için kullanılır. Yani ekin kullanıldığı fiil konuşma anında devam etmemektedir. Ekin görünüş kategorisindeki görevi bitmişlik görünüşüdür. İncelemedeki –{mİştI} eki örnekleri aşağıdaki gibidir:

“Babamla el ele dolaşıp ele güne poz verdiğimiz o sabah ilk defa içimde güvene benzer bir duygu **dolanmıştı**... İlk kez bu kadar suçlu hissediyordum kendimi, ilk kez bu kadar çaresiz. Sadece ayakkabılarımın burnunu değil, babamı da zarara **uğratmıştım**.” (13)

“Bu kasabaya yeni **taşınmıştım**. Bir gün aniden, yok öyle hemen pılımı pırtımı toplamadan, her şeyimi doğduğum o boktan şehirde bırakıp buraya geldim” (18)

Acımayı değil sevmeyi hatırlamak için kocasının elinin üstündeki damarlardan birkaç kez geçti, okşama denmeyecek bir dokunuş, dokuya nüfuz etmeyen temas anca bu kadar olurdu. İkna amaçlı yavaşmaların dilini çoktan **çözmüştü** Suat.” (31-32)

“Hem buzlu cam arkalarında kervana yüklenecek her şeyi **hazır etmişti**; bir boş bulunmaya, hafiften sersemliğe bakardı bir imzasını almak.” (32)

“Oysa ben patlak su yatağının üzerinde ne okyanuslardan geçiyordum, kimsenin haberi olmuyordu. Sayfa sayfa defterler, o “yolculuk” esnasında **dolmuştu**.” (44)

“Eve girdiğim anda burnuma çarpan kokuya **çekilmiştim** bir kere; bilmem kim beyi dinleyemez, pazarlık edemezdin.” (45)

“Hayır, güneş batmak üzere değil tam tepemizde yani tavandaydı, o yüzden okyanusun suları kirişe doğru biraz **kızarmıştı.**” (45)

“Bir kez daha **anlamıştım**, bu eşyalar eski değil, bugünü şimdiki işaretliyor, beni boyuna olduğum yere mihliyordu.” (45-46)

“Evet oradaydı, kutunun içindeydi ama kaygımı korkumu her neyse gözümü **kör etmişti.**” (46)

“Âdem’inde felaketi olmuştu. Başının belasıydı babası, refakatçisiydi oğlu onun. İki odalı, küf kokulu bu ev köhne bir hastane, giderek hapisane **olmuştu** Âdem için.” (50)

“Bütün gece bir güğümün ancak yarısını **bitirebilmişti** Âdem. İçinden bir daha “İyi bozaaa!” diye bağırarak gelmediği için, ışığı yanan pencerelere baka baka, fark edilmeyi **beklemişti**, bembeyaz gecenin ortasını kara bir leke gibi yarıp **geçmişti** sokaklardan.” (53-54)

“Yatak odasına yollanırken, duvarda asılı Maarif Takvimi’nden 27 Aralık sayfasını kopardı, bir milat olarak başucuna koydu, geride kalan günler nasılsa çoktan çöp **olmuştu.**” (54)

“Kalabalıktan hoşlanmadığını bildiğim için odasındaki mıyırtyı çatalı sesimle bölmeye, birkaç güne evimize geleceksin, idare et, huysuzluk yapma demeye **gitmiştim.** Mahallenin veterineri bir haftaya kalmaz, düzelir **demişti**; alt tarafı böbrek yetmezliği teşhisi **konmuştu** ki Aysel’e yetememezlik diye bir laf zinhar edilmezdi.” (61)

“Çöp tenekesinin yanına düştüğünde adamlar çoktan toz **olmuştu.**” (67)

“Alışkanlıklarım da hayatım gibi ikiye **bölünmüştü**; senle olanlar, sensizken bildiklerim.” (69)

“Kavgasız, gerilimsiz bir birlikteliğe ben şükrederken sen sıkıntıdan patlıyormuşsun meğer; evden çıkarken boynuma sarıldığında boğacaksın dur diye geri **çekilmiştim** de, insan sevdiğini boğar deyip **gülmüştün**, son sözlerin pek bir mesaj içeriyormuş da anlayamamışım.” (70)

“Aslına bakarsanız birbirine ölümüne bağlı iki arkadaşın arasını bir kadın değil bir illet **açmıştı.** Salih; bunu (bana) nasıl yaparlar’ın içindeki parantezden kendini cebren çıkartmak **istemişti.**” (86)

“Ne var ki annesini sağlığında bile babasıyla aynı yatakta, alt alta üst üste düşünememiş, adı kader mi her neyse işte, o âna denk gelen bir tohumdan şıp diye dünyaya **düşüvermişti**... Ne var ki babasının mesleğini, annesinin meşrebini **kapmıştı** bir kere.” (96-97)

“Babasının gölgesi annesini görülmez, hörüldüsü varlığınız sezilmez hale **getirmişti**.” (97)

“Küçükken komşusunun oğlundan duyduğu; sen en çok kimi seviyorsun ya da seni en çok kim seviyor yollu ve çoklu bir denklem kafasını karıştırdınca eve koşmuş, anasına yalvar yakar **olmuştu**. Kendisiyle ilgili soru kitapçığı bomboş eline tutuşturulunca asfaltta kalakalmış tavşana dönmüş, hüsranın ne olduğunu henüz bilmediği için yılmamış; bu kez de hiç çalışmadıkları yerden yeniden **yoklamıştı**: Ne olur anneciğim babama bari seni seviyorum de, hiç olmazsa bir kerecik öp.” (97)

“Hiiiç boşuna uğraşma Ömercim **demişti**, kaçıp kaçıp evlerine gittiği kuzeni.” (97)

“O dükkânı abisine devretmiş, bana gelen işler de tak diye **kesilmişti**.” (158)

“Evet Nergis’in karakteri de patronun karısı **olmuştu**. Kadın gördüğu şiddet yüzünden boşanma cesareti gösteremediği kocasından ancak adam ölünce **kurtulmuştu**.” (131)

“Derdim belliydi: annem şu an ekranda gözükcek, hep aynı saatte yüzünü benden yana dönecek, hafifçe öksürecek. Ama hafifçe çünkü bir keresinde boğulacak gibi **olmuştu** da, elim gayriihtiyar cebime gitmiş, bir mendille ağzımı **kapatmıştım**. Ne yaptığımı ayrılınca hafif bir utangaçlıkla yanıma **bakmıştım** da ilk o zaman buzdolabında unutulmuş bal rengi gözlerini ve yumuk ağzı ile gülüşünü **görmüştüm** Samet’in.” (154)

“Kedinin başını okşar gibi bir tonda konuşması, cümle kurarken pirinç ayıklarcasına, özenle kelime seçmesi, vurguların başını ezmeden, üstünde tepinmeden öylece önüne bırakması ilgimi **çekmişti**.” (154-155)

“Korku ve acı, tam göğsümüze oturan taşı el birliğiyle yerinden oynatmamız için teşvik ediyordu. Evet elbirliği gerekiyordu. Çünkü ben annemi kaybetmeye hazır değildim; bu saçma laf ağzımdan önüne **düşüvermişti**. Hiç yüzüme vurmadı, bunun da hazırlığımı olur diye. Tam tersi hiç söndürmeden çekti aldı beni o kaygının içinden. Bir oğulun da babasını uğurlaması zor ama bana siz uğurlu geldiniz derken söylediğine çekiniyormuş gibiydi. Uğur mu diye **şaşırmıştım**. Evet, bugün sizden hemen sonra gözlerini açtı dedi

ergen heyecanıyla. Ne güzel dedim, benimkinin gözleri açık ama görmüyor. Siz de bana uğurlu gelin de, çıksın oradan, bana baksın, ellerimi tutsun annem... Şimdi düşünüyorum da galiba o anda birbirimize **düşmüştük** biz; gönül çelinmesi, akıl tutulması falan değildi.” (155)

1.4. –{dIydI} Eki

–{dIydI} eki dil bilgisel zamanda geçmiş zaman işaretleyicilerinden biridir. Ek geçmişte yaşanıp konuşma anında devam etmeyen fiiller için kullanılır. Ekin yazı dilindeki örnekleri azdır. Görünüş kategorisindeki görevi bitmişlik görünüşüdür. İncelemede –{dIydI} eki örneğine iki fiilde tespit edilmiştir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

“Beni istemiyor musun diye **sorduydu** bir keresinde. Yoo, niye dedim de, ebeninki deyip **kalktıydı** yanımdan.” (21-22)

2. Bitmemişlik Görünüşü

2.1. –{yor} Eki

–{yor} eki dil bilgisel zamanda şimdiki zaman eki işaretleyicilerinden biridir. Ek konuşma anında devam eden fiiller için kullanılır. Böylelikle eylem henüz bitmemiş veya tamamlanmamıştır. Aynı zamanda ek bağlama bağlı olarak devamlı tekrar eden fiiller için de kullanılır. Ekin görünüş kategorisindeki görevi bitmemişlik görünüşüdür. Ekle ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Sürme Görünüşü

“Boyuna **karıştırıyorum** tarihleri. Bazen on sekiz yaşında **oluyorum**, bazen yirmi bir. Bazen o kış kar yağmıştı **diyorum**, bazen ulan İstanbul doğru dürüst kar mı gördü.” (9)

“Yine içimdeki çingirak **çalıyor**: Git, git. Eve git. Tamam duydum, sağır değilim de, nasıl? Göbeği kendinden önce giden set amiri yanıma **geliyor**. Burada özel konuşmalar yapmıyoruz, haftalığından düşerler **diyor**... Ben hiç babamı ve bacağına **düşünmüyorum**. Halimde daha çok okulu kırıp eve giden öğrenci serseriliği var. O ulu yönetmen sessizce seti terk eden asistanı bir daha yanına yanaştırır mı, orası olmazsa ben başka nereden iş bulurum soruları arka arkaya sökün ederken babama hiç sıra **gelmiyor**.” (11)

“Bunları **düşünüyorum** hep. Neyse ki içimdeki çingirak sustu. Aklıma düşenler arasında, tek başına dinlenirken düşünen oyuncu kadın, **başı çekiyor**. Aşk konusunda zengin bir fantezi repertuarına sahip biri olarak kendimi o kadının yerine **koyuyorum**.” (11)

“Yol **uzuyor**, şoförün çenesi **düşüyor**... Şoför **hız kesmiyor** ama yol da **bitmiyor**. Binalar enine dikine, arabalar sağlı sollu, insan çeşit çeşit. Tek amacımın ileride inmek olduğunu **söylüyorum**. TEM’deyiz bok inersin, diye **ünlüyor** şoför. O da kendi sesinden yorulmuş olmalı ki, **susuyor**.” (11-12)

“Babacığım bunlar beni boyuna **kandırıyorlar**.” (12)

“İlk defa **yatıyoruz** böyle. İlk defa yan yanayız. Kulağına yakın bir yerde kıl dönmüş, eskiden her sabah ben tıraş ederdim onu, hiç dönmezdi. Sinek kaydı yapardım, hiçbir yerini kesmezdim... Setteki o oyuncu bozuntusundan daha gerçek **bakabiliyorum** şimdi de.” (13)

“Gecenin kör karanlığında o ağaçlıklı yolda hem de bisiklet tepesinde ne işin vardı? Şimdilik sırf anlatma derdinden diyerek **geçistiriyorum**, az sonra kendi bir hikâyeye kahraman olarak yamamaya çalışan birinin neler yaptığına tanık olacaksınız.” (17)

“Hayatın bir olasılıklar silsilesi olduğunu düşünerek, olası bir yaşantıya yaklaşma mesafenizi ölçüp biçerek de geçer zaman. En azından benimki öyle sürüp **gidiyor**.” (19)

“Şu duran adam öyle mi ya, ne güzel taşını **atıyor**, arkasına **yaslanıyor**, önüne **bakıyor**. Bense kendimle hiç ilgili değilim ona **bakıyorum**...” (22)

“Neler merakımı celp eder de ona yoğunlaşır, dibine kadar araştırırım, **düşünüyorum, düşünüyorum, bulamıyorum**.” (23-24)

“Kanepede uyuya kalanlara has bir yalnızlığı koynunda sabahın olmasını, sonra akşamın inmesini, gecelerin mümkünse fazla uzamamasını zamanımın dolmasını **bekliyorum**.” (24)

“İma ettim **diyorum** çünkü uzun anlatmalardan, kırk dereden su getirmelerden hoşlanmam.” (24)

“En işlek caddenin başköşesindeki evlerinin penceresinden dışarı **bakıyor**. Ohh **diyor**, herkesin keyfi yerinde, baksana meyhanelere, kafelere falan. Dolup **taşıyor**.” (28)

“Karısı Suat’ın suratına çarptığı kapının arkasında, buzlu camın yüzünü alacalandırdığı, gölgesinden türlü çeşitli zevceler yarattığı bir muammada dolanıp **duruyor**.” (28)

“Onun adı tam yirmi sekiz yıldır Suat’ın karısı. Bir gün Gülistan olmayı **bekliyor**.” (29)

“Kendim bizzat inşaat mühendisliğinden bu yıl mezun olmakla birlikte baba mesleğini **yürütüyorum.**” (30)

“Artık üst kattakilerin topuklarına basa basa çıldırtan yürümelerine göre **yapıyorum** akordumu. Bebekleri Su her sabah altıda ağlayarak **uyanıyor**, ben de annesiyle **kalkıyorum**; o meme verirken ben kahvemi **hazırlıyorum**, biliyorum ki kırk dakika sonra büyük oğlan Deniz de uyanacak ve evin içinde koşmaya, bir koltuktan diğerine zıplamaya başlayacak...” (70-71)

“Gerçi o zaman günaydın derdim, evimizin ve Salih'in yüzü suyu hürmetine; şimdi yekten aynı yüze seslenmek **istiyorum**: Varken yoktun, yokken var olmaya çalıştın.” (84)

“Şimdi **düşünüyorum** da acaba kimdi hedefi Salih'in?” (86)

“O gün odama girdiğinde anlamamıştım, hâlâ da buradan bakınca bir **anlam veremiyorum** ya; en çok kanıma dokunan, arkamdan attıkları iftiralar oldu, üstelik o pislik avukat da kedine hukukçu diyor değil mi, ne yazık.” (93)

“Benzin parasına iki büyük alırdım diyeceğim ama rakıyı da evde **yapıyorum** artık. (102)

“Amaan neyse. Sen gel bana, gel gel. İkimiz için de bir değişiklik olur diye diyorum canım. Sen gelirsen evim de nice zaman sonra kadın gibi kadın görür. Hem bilmediğin o kadar çok şey var ki; sana her şeyi uzun uzuuun anlatmak istiyorum, bende yalan yok **bilyorsun.**” (105)

“Amaaan it gider boku da gider **diyorum**, yine de **atamıyorum** aklımdan. Bu insan soyu ne vicdansız be abla, illa her şeye alışacak değilse sanki kıyamet kopacak. Allah seni inandırсын Suat Bey'in sidik kokusu burnumda **tütüyor**. Gülme be, aramızda.” (113)

“Gülme be abla, yapmadım ki **anlatıyorum**. Ama ben kocamla bile bu kadar içli dışlı olmadım.” (115)

“Bir dönemin kapanışını, bir değerler sisteminin yerle yeksan oluşunu, inandığımız her şeyin başımıza yıkılışını yaratıcı metaforlar ve karakterler üzerinden anlatabilmek **istiyorum.**” (122)

“Oradaki biz'in ben demek olduğunu herkes bilecek de olgunluk ve doymuşluklarından ses etmeyecekler; yani, şimdilik öyle **umuyoruz**. İnanın salıyı ben de iple **çekiyorum.**” (125)

“Bugün iki yılım doldu burada. Duvarda başhekimin odasında o gün çekilmiş fotoğrafın **duruyor**... Ha bir de boyuna yalvarmalarım işe yaradı; tam fotoğrafımın yanına bir boy aynası çaktılar; buradakiler çok iyi insanlar, aynaya nasıl bakacağımı çok iyi **biliyorlar**.” (139)

“Yukarı bitti. Sırta **geçiyorum**.” (142)

“**Nefret ediyorum** adımdan. Emekli albay dedemden bana kalan bir tek bu: Ekrem. Babaannem de o yüzden beni kocası **sanıyor**.” (146)

“Yediğin içtiğin önünde, derslerine çalış, başka da bir şey düşünme dedi. Olur benim gamsız anam, ben hiçbir şey düşünmeyeyim de siz de orada rahat rahat yaşayın. Oğlunuz bu kokmuş kadının elinde her gün **eriyor**, umurunuzda bile değil.” (147)

“Bak hâlâ şu tarçınlı kekten yer misin, çayla getireyim mi odana diye **soruyor**.” (149)

“Bu sorulara yıllar sonra benim verdiğim cevaplar belli de, onunkini hâlâ **bilmiyorum**. İkimizi böyle yan yana düşüren ve hayatı burnumuzdan getiren o günleri şimdi nasıl ansam? Her karşılaşmanın ille de bir hikmeti vardysa ya ben onu çoktan unuttum ya da unutmanın kendisinin bir hikmet olduğunu bu küt kafam bir türlü **anlamıyor**.” (151)

“Şimdi **düşünüyorum** da galiba o anda birbirimize düşmüştük biz; gönül çelinmesi, akıl tutulması falan değildi.” (155)

Alışkanlık görünüşü

“Her gün böyle böyle **söyleniyor** Suat, karısı ona Suat cama.” (28)

“Bir tek insana kulak kesilmek, göz kulak olmak nasıl da parçalıyormuş bedeni, şimdi başkalarının hayatıyla tamamlamaya çalıştığım şeyin metal soğukluğunu atmak için her gece daha çok **sarıyorum** yastığıma...” (74)

“Hah hay, o şarkıyı ne zaman duysam aklıma **geliyor**.” (115)

2.2. -{Ar} Eki

-{Ar} eki dil bilgisel zamanda geniş zaman eki işaretleyicilerinden biridir. Ek devamlı olarak tekrar eden ve genel geçer gerçekler için kullanılır. Ekin görünüş kategorisindeki görevi bitmemişlik görünüşüdür. Bağlama bağlı olarak sürme veya alışkanlık görünüşü özelliği göstermektedir. Ekle ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Sürme Görünüşü

“Havada **kapar** Hamdi İsmail’i, enseye çift **dalar**; lafını da **esirgemez**.” (39)

“Hemşire elinde kahvaltı tepsisi, yüzünde mecburiye gülümsemesiyle yanımda bitince sabah olduğunu anladım. Reçeli görünce vaaay dedi, ben de çok **severim** ama yapamam, alayım mı kız azıcık, ekmeğime süreyim.” (87)

Alışkanlık Görünüşü

“... Aslan gibidir benim babam. Brüt kilodur. Hiçbir zaman zayıflamak istemez. Boğazından kesmez... Sofrada en az üç çeşit yemek olsun **ister**, masa örtüsü illa ki beyaz...” (10-11)

“Evet, huysuz bir kadını ben. Dünyaya yamuk **bakar**, gözüme batan her şeyi tek tek **ayıklarım**. En ufak bir kıymığı kanırta kanırta yaraya **çeviririm**.” (19)

“İyi şeylerin üzerinde pek durmam musibetleri **büyütürüm**, o zaman daha haklı olurum, bulunduğum yeri daha bir **kaplarım**, içime rahatlık demeyeyim de güvene benzer bir şey **yayılır**.” (22)

“Haftada iki gün mutlaka **mangal yanar**, gelenimiz gidenimiz **bitmez**. Rakımızı, müziğimizi **koyarım**. Hadi hanım **derim**; şerefine. Kadehler **kalkar**, bunun yüzü yerden **kalkmaz**, yav neyin var; bi şeye mi canın sıkkın? Yok, cevap yok. Biraz **susarım**, hele bir karnı doysun da çenesi nasılsa açılır diye **beklerim**. İkinci dublede iyiyim **der**, üçüncüde daha ne olsun... Dördüncüde gelme üstüme **der**, **gider yatar**. Patlıcan ezmelere, humuslara çatal değmemiş daha. Sanırsın atlı kovalıyor içerken. O kadar saat uğraşmışım, yediğinin içtiğinin bir tadına var, bir hoşbeş et di mi? Eline sağlık der, o da yarım ağız, tabağını **götürür** giderken. Ben masada mal gibi **kalırım**.” (101)

2.3. –{mAktA} Eki

-{mAktA} eki dil bilgisel zamanda şimdiki zaman eki işaretleyicilerinden biridir. Ek konuşma anında devam eden fiiller için kullanılmaktadır. Ekin görünüş kategorisindeki görevi bitmemişlik görünüşüdür. Ekle ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Sürme Görünüşü

“(Bir inşaat alanı. Fonda takur tukur sesler. Tozun çamurun arasında birkaç işçi **dolanmakta**.)” (130)

Alışkanlık görünüşü

İnceleme metninde –{mAktA} eki için alışkanlık görünüşü tespit edilmemiştir.

2.4. –{yordu} ve –{yormuş} Eki

-{yordu} eki dil bilgisel zamanda şimdiki zamanın hikâyesini; -{yormuş} eki ise şimdiki zamanın rivayetini yansıtmaktadır. Ekler bazen bağlama bağlı olarak geçmişte devamlılık gösteren fiiller için kullanılır. Eklerin görünüş kategorisindeki görevi bitmemişlik görünüşüdür. Ancak inceleme metninde –{yormuş} eki ile ilgili örneğe rastlanmamıştır. –{yordu} eki ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Sürme Görünüşü

“Bir kez daha anlamıştım, bu eşyalar eskiyi değil, bugünü işaretliyor, beni boyuna olduğum yere **mıhlıyordu.**” (46)

Alışkanlık görünüşü

“İşin tuhafı ne zaman izleme sırası için gitsem bir sandalye hep boş oluyor, kalabalığın kör edici karanlığında her gün, aynı yeri bulup **oturuyordum.**” (153-154)

“Annemin o yüzüğünü hep aynı yerde, hep aynı kutuda sakladığım halde, ne zaman seyahate çıksam dönüşte, eve girer girmez koşarak kutunun kapağını açıyor, yerinde bulamayınca bayılacak gibi **oluyordum.**” (46)

“Çocukluk bu ya, her pazar günü evimize bir evliya geliyor **sanıyordum.**” (77)

“Ne güzel her hafta yiyip içip, dünya defteri ile oyalanıp, içkinin dibini bulunca işi geyiğe vurup **dağılıyordunuz,** ne oldu birden bire sana?” (124-125)

“Annemi uyutup, kandırıp, o da olmazsa avutup kendimi sokağa attığım her fırsatta daha da uzağa **savruluyordum.** Bir daha asla bu eve dönmeme yeminiyle sıvışıyor, cebimde bin türlü hüsrarla, tıpış tıpış gelip anamın eteğinin dibine **siniveriyordum.** Her defasında aynı kendinden eminlik, aynı yengi ifadesi **nakşoluyordu** yüzüme.” (137)

“Her gün bir buçuk saat süren yolculukta helak olup hastaneye **geliyordum;** ter, gözyaşı ve daha bir dolu şeyle.” (152)

2.5. –{ArdI} ve –{ArmIş} Eki

-{ArdI} eki dil bilgisel zamanda geniş zamanın hikâyesini; -{ArmIş} eki geniş zamanın rivayetini yansıtmaktadır. Ekler bağlama bağlı olarak bazen geçmişte devamlılık gösteren fiiller için de kullanılır. Eklerin görünüş kategorisindeki görevi bitmemişlik görünüşüdür. Ancak inceleme metninde –{ArmIş} eki ilgili örneğe rastlanmamıştır. –{ArdI} eki ilgili örnekler aşağıdaki gibidir:

Sürme Görünüşü

“Ama yalan yok, bir süredir **izliyordum** bunu ben, nereye gidiyor, nereden dönüyor, kimlerle konuşuyor, benimle niye konuşmuyor?” (103)

“En kırık notu her zaman Nejat verir, ya yönetmeni ya oyunculara mutlaka **çamur atardı.**” (123)

Alışkanlık görünüşü

“Her gece aynanın karşısında uzun uzun fırçalar, uçlarına da azıcık yağ sürer öyle **yatardım.**” (23)

“Her dolunayda mutlaka sözleştiğimiz yere gelir, beni **beklerdi.**” (79)

SONUÇ

Görünüş konusu Antik Çağ'dan bu yana ilgi odağı hâline gelmiş ve 17. yüzyılın başlarında ilk defa Meletiy Smetritskiy'in çalışmasında bitmişlik ve bitmemişlik olarak ikiye ayrılmıştır. Dil bilgisel bir kategori olan görünüş, fiile eklenen ve temel işlevi zaman bildirmek olan –{mIş}, –{DI}, –{yor}, –{mAktA}, –{(A)r} çekim eklerinin dil bilgisel zaman üzerinde fiilin bitmişlik ve bitmemişlik durumlarını göstermesidir.

Görünüş kategorisi araştırmacılar tarafından birçok kategori ile karıştırılmıştır. Bunların başında ise zaman ve kılınış kategorileri gelmektedir. Türkçede zaman eki olarak adlandırdığımız ekler zaman ve görünüş özelliği göstermektedir. Aynı eklerin bu iki kategoriyi yansıtmaları bu kategoriler arasında ilişkinin ortaya çıkmasına da olanak sağlamıştır. Zaman, fiilin gerçekleşme zamanını gösterirken görünüş, fiilin bitmişliği ve bitmemişliğini göstermektedir. Türkçede zaman ve görünüş ekleri birbirlerinin anlam alanlarını etkileyip birlikte kullanılabilirler. Ancak zaman gösterimsel ve konuşma zamanı ile ilgiliyken görünüş ise gösterimsel olmayıp olayın iç zaman yapısıyla ilgidir.

Görünüş ve kılınış kategorileri birbirini tamamlar nitelikte olduğu için bazı araştırmacılar bu iki kategoriyi birlikte ele almıştır. Ortak yönleri bulunsa da bunlar ayrı birer kategoridir. Kılınış, fiilin kök ve gövdeleriyle ilgileneen sözlüksel bir kategoriyken görünüş bunun tersine sözlüksel değil dil bilgisel bir kategoridir. Aslan Demir (2016) bu ayırım ile ilgili şu sınıflamayı yapmıştır: Kılınış nesnel, görünüş özneldir; kılınış sözlüksel görünüş gramatikaldir; kılınış fiilin tarzı ve evre yapısı, görünüş zaman hattı üzerinde olaya nasıl bakıldığıyla ilgilidir; kılınış bağlamdan bağımsız, görünüş ise bağlama bağlı olarak ortaya çıkar. Bu sınıflandırmadan yola çıkarak bu çalışmada kılınış ve görünüş kategorileri ayrı birer kategori şeklinde ele alınmıştır.

Yapılan inceleme ve çalışmalar sonucunda görünüş ve görünüş ile bağlantısı bulunan zaman, kip – kiplik ve kılınış kavramları hakkında yeni fikirler edinilmiştir. Edinilen bu fikirlerden yola çıkarak bir görünüş modeli seçilmiştir. Seçilen bu modele göre görünüşü bitmişlik ve bitmemişlik olmak üzere iki ana başlığa ayrılıp bu türler örnek cümlelerle açıklanmıştır. Bitmişlik görünüşü pek tartışmaya açık değildir. Ancak bitmemişlik görünüşünü tespit etmek bazı durumlarda zorlaşmaktadır. Böyle durumlarda cümle bağlamına başvurulmuş, türü tespit etmek için eklin bulunduğu cümlenin öncesindeki ve sonrasındaki cümleler de göz önüne alınarak bu cümlelere çalışmada yer verilmiştir.

Metin inceleme bölümünde Kesekli Tarla hikâye kitabındaki basit ve birleşik fiiller; bitmişlik görünüşü ve bitmemişlik görünüşü olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. İnceleme metninde $\{-DI\}$, $\{-mIş\}$, $\{-yor\}$, $\{-Ar\}$, $\{-mAktA\}$, $\{-mIştI\}$, $\{-DIydI\}$, $\{-yordu\}$ ve $\{-ArdI\}$ eklerinin görünüş özellikleri tespit edilmiştir.

Çalışmada yedi yüz yetmiş sekiz (778) bitmişlik ve yüz altı (106) bitmemişlik görünüşü olmak üzere toplamda sekiz yüz seksen dört (884) fiil incelenmiştir. Çalışmada bitmişlik görünüşünden en çok kullanılan ek, $\{-DI\}$ eki, sonra sırasıyla $\{-mIştI\}$, $\{-mIş\}$ ve $\{-dIydI\}$ ekidir. Bitmemişlik görünüşünde ise en çok $\{-yor\}$ eki, sonra sırasıyla $\{-Ar\}$, $\{-yordu\}$, $\{-ArdI\}$ ve $\{-mAktA\}$ ekleri tespit edilmiştir. $\{-DI\}$ ve $\{-yor\}$ ekinin diğer eklerle nazaran çok kullanılmasının sebebi inceleme metninin hikâye kitabı olmasıdır.

Tablo S. 1. Kesekli Tarla Hikâye Kitabında Görünüş İşaretleyicileri

Kesekli Tarla Hikâye Kitabında Görünüş İşaretleyicileri	
Bitmişlik Görünüşü	Bitmemişlik Görünüşü
$\{-DI\} = 701$	$\{-yor\} = 67$
$\{-mIş\} = 34$	$\{-Ar\} = 25$
$\{-mIştI\} = 41$	$\{-mAktA\} = 1$
$\{-dIydI\} = 2$	$\{-yordu\} = 9$
	$\{-ArdI\} = 4$
896	130
884	

KAYNAKÇA

- Alan, N. (2020). Erdoğan Boz (Ed) “*Bakış*”. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar* içinde (35-56). Ankara: Gazi.
- Aksan, D. (2020), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. 2. Cilt, TDK: Ankara.
- Aslan, E. (2019). Erdoğan Boz (Ed.). “*Eylemler*”. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* içinde (41-70). Ankara: Gazi.
- Aydemir, İ. A. (2019). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemleri*. Ankara: Nobel.
- Bağçevan, İ. (2015). *MEB Ortaöğretim Dil ve Anlatım Ders Kitaplarındaki Basit Zaman Çekimli Fiillerde Görünüş ve Zaman*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Balcı, T. Balcı, U. (2018). Zaman, Kip, Kılınış ve Görünüş Kavramları. (Bildiri) Porland: Çağdaş Eğitim Araştırmaları. Eğitim ve İnsan Hakları Konferansı.
- Banguoğlu, T. (2019). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Benzer, A. (2008). *Fiilde Zaman Görünüş Kip ve Kiplik*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Benzer, A. (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabalcı.
- Demir Aslan, S. (2016). *Görünüş Kategorisi Türkmence Örneği*. Ankara: Grafiker.
- Demirel, M. V. (2018). *Türkçenin Kiplik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Bunların Dil Bilgisi Öğretimine Yansımaları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Demirgüneş, S. (2007). *Türkçede Görünüş ve Zaman Morfemleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Dilaçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Dilâçar, A. (1974). Türk Fiilinde “Kılınış”la “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 21-22.
- Erkman Akerson, F. (2016). *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Erim, B. (2021). *Yunus Emre Divanı'nda Kılınış ve Görünüş*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gençer, Zeynep (2016). *Japonca ve Türkçede Görünüş (Aspekt)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Güven, M. (2008). Görünüş Terimlerinin Türkçeleştirilmesi Üzerine Bazı Gözlem ve Öneriler. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. sy. 19, s. 125-137.

- Hirik, S. (2013). Bülent Gül (Ed.). Türkçede Kip-Kiplik Terimleri Ve Tanımları Üzerine. Ankara: Bengi Belâk: Ahmet Bican Ercilasun /*Armağanı* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Iefremenko, K. (2016). *Türkçe ile İngilizce Zaman – Görünüş Sistemlerinin Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş*. (Çev. Nurettin Demir). Ankara: Grafiker.
- Karaağaç, G. (2019) *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karaca, İ. (2021). *Halide Edip Adivar'ın Çaresiz Romanında Kiplik*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Köz, E. (2019). *Kant Ve Borges'te Zaman Kavramı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Lautsevich, N. (2016). *Ruşçada Görünüş ve Türkçede Veriliş Biçimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Musaoğlu, M., Kirişçioglu, F. (2008). “Türk Dil Biliminde Görünüş Kategorisinin İncelenmesi Üzerine”. *Türkolojiya*. sy. 3. s.11-25.
- Şakacı, F. (2020). *Kesekli Tarla*. İstanbul: İletişim.
- Tezel, A. (2017). *Aristoteles'te Zaman Kavramı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uğurlu, M. (2003). *Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”)*. *Türkbilig*. 5. 124-133.
- Uzun, Nadir E. (1998). “Türkçede Görünüş/Kip/Zaman Üçlüsü”. *Dil Dergisi*. 68. 5-22.
- Yaman, E. (2017). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. Ankara: Türk Dili Kurumu.
- Yıldırım Khan, K. (2018). *Evliyâ Çelebi Seyehatnâmesi'nde Görünüş Kategorisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü. URL: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- URL: https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96zel_g%C3%B6relilik Erişim Tarihi: 14.03.2022.
- URL: <https://iletisim.com.tr/kisi/figen-sakaci/9834> Erişim Tarihi: 08.02.2022.
- URL: <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/> Erişim Tarihi: 20.03.2022.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı: Seda FEYZİOĞLU

Eğitim Bilgileri

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. 2014-2018.

Formasyon Eğitimi: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Formasyon Eğitimi. 2017-2018.

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans. 2019-

Yayınlar

Feyzioğlu, S (2022). Türkçedeki –DI Biçimbiriminin Görünüş Kategorisindeki İşlevi. 6. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildirileri*, 269-179. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.